

Samen spelen ... is pas fijn !

Aniek, een uniek kind.

Angelique Minten

Eindrapportage praktijkonderzoek in het kader van de leerroute Master SEN Remedial Teacher

Eindhoven

2133655

Begeleid door: M.J. de Ridder MA

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, Eindhoven 2009-2010

Voorwoord.

In overleg met de ouders en de leerkracht is er voor gekozen om geen gefingeerde naam te gebruiken. De ouders van Aniek hebben zelf hun bijdrage geleverd aan dit onderzoek en ook hun toestemming gegeven voor het plaatsen van foto's van Aniek. Ik wil ze daar heel hartelijk voor bedanken!

Inhoudsopgave.

<i>De samenvatting van het onderzoek</i>	7
<i>De inleiding</i>	9
Mijn motivatie voor dit onderzoek.....	9
Relevantie van dit onderzoek.....	10
<i>Hoofdstuk 1. Aanleiding en probleemstelling van mijn onderzoek</i>	12
1.1 De aanleiding.....	12
1.2 Probleemverkenning.....	12
1.3 Doelstellingen.....	13
1.3 De huidige situatie en de gewenste situatie.....	14
<i>Hoofdstuk 2. Theoretische onderbouwing</i>	16
2.1 De spelontwikkeling.....	16
2.2 De ontwikkeling van de sociale vaardigheden.....	18
2.3 Sociale gewoontes.....	19
2.4 Tips voor communicatie en omgang met iemand die blind is.....	20
2.5 De koppeling van de theorie naar mijn eigen praktijk.....	21
De spelontwikkeling van Aniek.....	21
De ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek.....	22
De koppeling van de theorie aan de vaardigheden die de klasgenoten van Aniek moeten leren.....	21
2.6 De betekenis voor mijn onderzoek.....	22
<i>Hoofdstuk 3. Onderzoeksmethodologie</i>	23
Actieonderzoek.....	23
Dataverzameling.....	23
Oefenperiode.....	25
Triangulatie.....	25
Ethische reflectie op het praktijkonderzoek.....	26
<i>Hoofdstuk 4. Data analyse en resultaten</i>	28
4.1. Hoe is de spelontwikkeling van Aniek? Uitkomsten kwalitatieve analyse observatie spelontwikkeling met behulp van de lijst 'Fasen Spel Spelontwikkeling' (bijlage nr. 16) en het verslag van het diagnostisch onderzoek d. d. 23 – 11 – '09.....	28
4.2. Hoe is de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek? Hoe is de contactname van Aniek met de klasgenoten?	

Kwantitatieve analyse ‘Screeningslijst sociale vaardigheden voor blinde kinderen. Afnamemomenten: 13 – 01 – ’10 en 19 - 04 - ’10 (Bijlage 13).....	29
4.3. <i>Hoe is de contactname van de klasgenoten met Aniek?</i>	
Kwantitatieve analyse ‘Screeningslijst contactname met blinde leerling’ ingevuld voor de klasgenoten uit groep 1 en 2 van Aniek. Afnamemomenten: 22 - 02 – ’10 en 19 – 04 – ’10. (Bijlage nr. 14).....	32
4.3.1 Observatie contactname van de klasgenoten van Aniek met Aniek, door de AOB -er van Sensis d.d. 01 – 04 -’10 (Bijlage nr. 19 b, blz. 101).....	35
4.4. <i>Hoe is mijn contactname met Aniek?</i>	
Kwantitatieve analyse ‘Screeningslijst contactname met blinde leerling’ ingevuld voor de begeleiding door Angelique. Afnamemomenten: 22 –02- ’10 en 20 –04 -’10.(Bijlage nr.15).....	36
4.5. Kwantitatieve analyse van de gegevens uit het logboek van de spelsituaties (Bijlage nr. 12).....	38
<i>Hoofdstuk 5. Conclusies.....</i>	41
De spelontwikkeling van Aniek.....	41
De ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek.....	42
<i>Aanbevelingen/acties ter bevordering van de sociale vaardigheden van Aniek.....</i>	44
De ontwikkeling van de contactname van de klasgenoten met Aniek.....	44
<i>Aanbevelingen/acties ter verbetering van de contactname van de klasgenoten met Aniek.....</i>	45
De ontwikkeling van de contactname van de begeleidster met Aniek.....	45
<i>Aanbevelingen/acties ter verbetering van de contactname van de begeleidster met Aniek.....</i>	46
<i>Hoofdstuk 6. Evaluatie van het onderzoek.....</i>	47
<i>Hoofdstuk 7. Nawoord.....</i>	51
<i>Hoofdstuk 8. Literatuurlijst.....</i>	52
<i>Hoofdstuk 9. Bijlagen bij het onderzoek.....</i>	55
Bijlage 1. De planning van het onderzoek.....	55
Bijlage 2. Gesprek met de moeder van Aniek over de ontwikkeling van de sociale vaardigheden en de contactname van Aniek met behulp van ‘Screeningslijst sociale vaardigheden’ (Bijlage 19 b, ingevulde screeningslijst).....	57
Bijlage 3. Gesprek met de leerkracht over de contactname van Aniek vanuit	

observatie in de klas door de leerkracht en door Angelique, met behulp van screeningslijst sociale vaardigheden (Bijlage 19 b, ingevulde screeningslijsten).....	58
Bijlage 4. Gesprek met de moeder van Aniek over de ontwikkeling van de sociale vaardigheden en de contactname van Aniek met behulp van 'Screeningslijst sociale vaardigheden' (Bijlage 19 b, ingevulde screeningslijst) aan het einde van het onderzoek.....	59
Bijlage 5. Gesprek met de leerkracht over de contactname van Aniek vanuit observatie in de klas door de leerkracht en door Angelique, met behulp van screeningslijst sociale vaardigheden (Bijlage 19 b, ingevulde screeningslijsten door de leerkracht en Angelique) aan het einde van het onderzoek.....	60
Bijlage 6. Gesprek met de leerkracht over de contactname van de leerlingen uit groep 1 en 2 met Aniek aan het begin van de oefenperiode d.d. 22 – 02 – '10, aan de hand van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling' (Bijlage 19 b, ingevulde screeningslijst).....	60
Bijlage 7. Gesprek met de leerkracht over de contactname van de leerlingen uit groep 1 en 2 met Aniek aan het einde van het onderzoek d.d. 19 – 04 – '10, aan de hand van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling' (Bijlage 19 b, ingevulde screeningslijst).....	63
Bijlage 8. Gesprek met de leerkracht over de contactname van Angelique (begeleidster) met Aniek, met behulp van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling (Bijlage 19 b ingevulde screeningslijst).....	64
Bijlage 9. Gesprek met de leerkracht over de contactname van Angelique (begeleidster) met Aniek, met behulp van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling aan het einde van het onderzoek (Bijlage 19 b, ingevulde screeningslijst).....	66
Bijlage 10. Gedurende de dag werken aan de sociale vaardigheden van Aniek.....	67
Bijlage 11. Voorbereiding spelsituaties in de huishoek.....	67
Logboek van de spelsituaties.....	76
Bijlage 12. Analyse van de spelsituaties via open codering.....	91
Bijlage 13. Kwantitatieve analyse sociale vaardigheden Aniek.....	100
Bijlage 14. Kwantitatieve analyse contactname klasgenoten met Aniek.....	101
Bijlage 15. Kwantitatieve analyse contactname begeleidster met Aniek.....	101

Bijlage 16. Verslag observatie spelontwikkeling met behulp van de lijst 'Fasen Spel Spelontwikkeling' en het verslag van het diagnostisch onderzoek d. d. 23 – 11 – '09.....	101
Bijlage 17. Screeningslijst 'Sociale vaardigheden blinde leerling'.....	102
Bijlage 18. 'Screeningslijst contactname met blinde leerling'.....	104
Bijlage 19 a. Formulier met de toestemming van de ouders van Aniek voor publicatie van het meesterstuk en van de kinderen van groep 1 en 2 voor publicatie van de foto's en het beeldmateriaal uit het meesterstuk.....	107
b. Ingevulde screeningslijsten van het onderzoek.....	108

De samenvatting van het onderzoek.

‘Als blinde en ziende kinderen samen spelen, levert dat winst op voor beide groepen. Zo raken blinde en ziende kinderen vertrouwd met elkaars belevingswereld en gaan zij inzien dat er, naast verschillen, ook veel overeenkomsten zijn. Het ziende kind wordt spelenderwijs gevoeliger voor niet-visuele prikkels uit de omgeving.’

(Knaapen, 1999)

Onze regering streeft naar passend onderwijs voor ieder kind. Dit betekent dat steeds meer kinderen met een beperking instromen op de reguliere basisschool. Aan de plaatsing gaat een gedegen voorbereiding vooraf. De mogelijkheden van het kind worden in kaart gebracht en er wordt gekeken of de school het kind de begeleiding kan bieden dat het met zijn of haar beperking nodig heeft. Dan begint het avontuur. Het contact van de leerling met de klasgenoten komt niet altijd vanzelfsprekend op de goede manier tot stand. De belangstelling voor elkaar is er meestal wel, maar er wordt ook een beroep gedaan op het wederzijds begrip. Daarnaast loopt de ontwikkeling in spel en de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van de kinderen vaak uiteen. Dit vraagt om een goede begeleiding van de contactname en van het spel, door de begeleider en de leerkrachten die bij het kind in de groep werken.

Dit onderzoek is gericht op het bevorderen van interactie tussen een blind kind van een reguliere basisschool te Geijsteren en haar klasgenoten van groep 1 en 2.

In de *inleiding* stel ik me voor en geef mijn motivatie voor dit onderzoek weer. Ook ga ik in op de relevantie van dit onderzoek.

In *hoofdstuk 1* wordt de aanleiding en de probleemstelling van het onderzoek toegelicht vanuit de huidige situatie. De onderzoeksvraag en de deelvragen worden gepresenteerd, waar ik middels literatuurstudie en middels het onderzoek antwoord op wens te krijgen. Verder beschrijf ik wat ik wil bereiken met dit onderzoek.

In *hoofdstuk 2* wordt het onderzoek van theoretische onderbouwing voorzien. Ik ga in op de spelontwikkeling van blinde kinderen en het verschil van spelontwikkeling tussen blinde en ziende kinderen. Ik geef uitleg over het tot stand komen van het samen spelen en hoe het samen spelen kan worden gestimuleerd. Verder licht ik toe waarom sociale gewoontes belangrijk zijn voor een goede integratie van een blind

kind in de groep en welke sociale vaardigheden van belang zijn om te ontwikkelen bij blinde kinderen. Er volgen tips voor de communicatie en omgang met iemand die blind is. Tenslotte koppel ik de verkregen informatie aan de bevindingen uit de eigen praktijk van het moment voorafgaand aan het onderzoek en geef de betekenis voor mijn onderzoek weer.

In *hoofdstuk 3* wordt uitgelegd voor welke vorm van onderzoek er is gekozen. De betrokkenen bij het onderzoek worden genoemd en er wordt uiteengezet hoe de data – verzameling tot stand komt. Verder ga ik in op de triangulatie en de ethische reflectie op het praktijkonderzoek.

Hoofdstuk 4 bevat de data – verzameling en data – analyse van het praktijkonderzoek.

In *hoofdstuk 5* worden de onderzoeksgegevens uit de data – verzameling geïnterpreteerd en volgen er conclusies en aanbevelingen/acties voor de verdere ontwikkeling van de sociale vaardigheden van de blinde leerling en voor de contactname van de klasgenoten en de begeleidster van de blinde leerling, om zo de interactie verder te kunnen verbeteren.

In *hoofdstuk 6* volgt de evaluatie op het praktijkonderzoek. Daarbij geef ik aan hoe ik het onderzoek ervaren heb en wat het voor mij betekend heeft. Ik geef het procesverloop aan van het onderzoek aan. Verder vertel ik wat de theorie en het onderzoek mij hebben opgeleverd en wat dit betekent voor mijn eigen handelen. In de bijlagen zijn alle onderzoeksgegevens in geheel toegevoegd.

De inleiding.

‘Wellicht ziet de wereld er voor mij soms wel mooier uit, omdat ik er mijn fantasie volledig op los kan laten’. (Sabriye Tenberken. ‘Mijn weg leidt naar Tibet’: De blinde kinderen van Lhasa)

Ik ben Angelique Minten. Ik ben leerkracht op een reguliere katholieke basisschool gelegen in een klein dorpje in Noord - Limburg. Momenteel ben ik vier ochtenden in de week werkzaam als begeleider van kinderen met een Leerling Gebonden Financiering (LGF).

Mijn onderzoek ga ik uitvoeren op mijn basisschool in combinatiegroep1/2. De groep bestaat uit 13 leerlingen, waarvan 5 leerlingen in groep 1 en 8 leerlingen in groep 2 zitten. De groep zal gedurende het schooljaar uitgroeien tot 16 leerlingen. De leerkracht van de groep is betrokken bij het onderzoek.

Vanaf het begin van het schooljaar begeleid ik in deze groep Aniek, een blind meisje van vier jaar. De AOB -er¹ die haar, haar ouders en de leerkrachten begeleidt vanuit Sensis² te Grave zal betrokken zijn bij het onderzoek. Verder zullen de ouders van deze leerling betrokken zijn bij dit onderzoek, alsmede de leerkracht van groep 1 en 2.

Mijn motivatie voor dit onderzoek.

Ik heb tien jaar gewerkt als groepsleerkracht op een reguliere basisschool. Op de vorige school waar ik werkzaam was, kreeg ik de laatste jaren de kans om ook enkele uren remediale hulp te geven aan kinderen met een leerachterstand op het gebied van rekenen of taal. Ik merkte dat ik het prettig vond om leerproblemen te kunnen aanpakken waar ik in de groep niet voldoende aan toe kwam. Gaandeweg ontwikkelde zich zo ook mijn interesse voor de speciale onderwijszorg en kreeg ik, op mijn huidige school een leerling in zorg met sociaal-emotionele problemen vanwege een lichamelijke beperking. Het geeft me voldoening dat ik deze leerlingen, die speciale onderwijszorg nodig hebben, kan begeleiden.

¹ Ambulant Onderwijskundig Begeleider

² Sensis is instelling voor mensen met een visuele beperking, zowel op gebied van Onderwijs als op gebied van Zorg en maakt deel uit van Koninklijke Visio (nieuwe officiële naam vanaf januari 2010).

Aan het einde van vorig schooljaar kwam de vraag vanuit ons team of ik de begeleiding van een blinde vierjarige leerling op me wilde nemen. Deze kans heb ik met beide handen aangegrepen. Ik zag het als een uitdaging om deze leerling te kunnen helpen om haar plek te kunnen vinden op de reguliere basisschool in haar eigen dorp, waar ze onderwijs kan volgen tussen haar eigen dorpsgenootjes.

Het begeleiden van een blinde leerling is helemaal nieuw voor mij, vandaar dat ik mijn onderzoeksvraag graag hieraan wil koppelen. Ik vind het vooral belangrijk dat ze aansluiting vindt bij de andere kinderen in de groep. Om dit proces goed te kunnen begeleiden heb ik nog meer handvatten nodig. Tijdens observaties van het samenspel heb ik ontdekt dat er verschil is in het niveau van spelontwikkeling bij de blinde leerling in vergelijking met de andere leerlingen van haar groep. Een blind kind speelt heel anders dan een ziend kind. Waar haar klasgenoten graag met de bal overgooien of rollen, vindt Aniek het bijvoorbeeld nog heerlijk om op de grond te zitten met de bal tussen haar benen, terwijl ze de bal bevoelt en luistert naar het geluid dat de bal op de grond maakt. Dit zorgt ervoor dat de kinderen hun spel aan elkaar aan moeten passen en dat is voor beide partijen niet gemakkelijk en ook niet altijd leuk. Dit onderzoek is er op gericht om het samen spelen te bevorderen in deze kleutergroep, zodat ook de blinde leerling altijd iemand heeft om mee te spelen. Ook in de middaguren en op de speelplaats als de begeleidster of de eigen leerkracht er niet bij zijn.

Ik hoop te bereiken dat ik, na het doen van dit onderzoek, een manier heb gevonden om ervoor te zorgen dat Aniek altijd iemand heeft om mee te spelen als ze daar behoefte aan heeft en dat ze dan samen af kunnen spreken wat ze gaan spelen, rekening houdend met ieders behoeften. Ik wil bereiken dat de kinderen in de klas elkaar ook beter gaan begrijpen, zodat het samenspelen gemakkelijker wordt.

Relevantie van dit onderzoek.

Het onderzoek is relevant voor mezelf, omdat ik me verder wil scholen in het begeleiden van deze blinde leerling. Ik zal gedurende de gehele basisschoolperiode deze begeleiding op me nemen. Het streven is dat deze leerling over een tijdje hele dagen naar school gaat. Dan is er op de middagen geen begeleidster bij haar in de

groep. Het is dan fijn voor haar en ook voor de leerkracht als ze al een groepje om zich heen heeft, waar ze mee kan spelen. Verder vind ik het belangrijk voor de andere kinderen in de groep, dat ze goed leren omgaan met kinderen met een beperking. De regering wil toewerken naar passend onderwijs (www.passendonderwijs.nl). In de toekomst komen kinderen op een reguliere basisschool of school voor voortgezet onderwijs mogelijk vaker in aanraking met kinderen met een beperking.

Ook voor de andere collega's is dit onderzoek relevant. Het komt vaker voor, dat er leerlingen zijn die moeite hebben met contact maken. Ook komt het in een klas vaker voor dat er leerlingen zijn die weinig door andere kinderen gevraagd of gekozen worden om mee te spelen. Dit kunnen kinderen zijn met een beperking, maar er kan ook iets anders aan de hand zijn. Mogelijk kan er dan terug worden gegrepen naar dit onderzoek en kunnen uitkomsten uit dit onderzoek ingezet worden voor andere leerlingen.

‘Samen een spelletje doen.’

Hoofdstuk 1. Aanleiding en probleemstelling van mijn onderzoek.

1.1 De aanleiding.

‘Er zijn verschillende redenen waardoor het samenspel niet goed op gang komt. Blinde kinderen doorlopen weliswaar dezelfde spelfasen, ze hebben echter veel meer tijd nodig. Dat betekent dat ze nooit op hetzelfde spelniveau spelen en dezelfde interesses hebben als hun ziende leeftijdsgenootjes. Wanneer ziende kinderen al uitgebreid fantasiespel spelen, zijn blinde kinderen nog bezig zich te verdiepen in hoe alles werkt en waar voorwerpen voor zijn (Dik, M. 2005).’

Bovenstaand citaat geeft kernachtig de aanleiding van mijn onderzoek weer.

Het is een gegeven dat blinde en ziende kinderen nooit op hetzelfde spelniveau zitten. Maar de leerkracht in mij neemt hier geen genoegen mee. Ik heb gezien dat ze geniet van de interactie met de andere kinderen in haar groep. Ook zie ik dagelijks dat de andere leerlingen uit de klas graag met haar willen spelen en haar gezelschap opzoeken. Dit contact verloopt echter niet altijd vlekkeloos, omdat de verwachtingen van beide partijen over het spel nogal uit elkaar lopen. Dit wekt zowel voor het blinde kind als voor het ziend kind weleens frustraties op.

Bovenstaand gegeven roept bij mij vragen op, zoals:

- Hoe kan ik samenspel op een goede manier stimuleren?
- Moet ik samenspel wel stimuleren, of komt dit in een bepaalde ontwikkelingsfase bij een blinde leerling vanzelf op gang?

1.2 Probleemverkenning.

Om een afbakening van mijn onderzoek aan te kunnen geven, heb ik Aniek geobserveerd in verschillende situaties in de klas, op de speelplaats en in de speelzaal. Hierbij keek ik vooral naar haar gedrag en uitingen. In welke situaties laat ze zien dat ze het naar haar zin heeft en in welke situaties zie je aan haar gezicht en hoor je aan haar uitingen dat ze niet lekker in haar vel zit? Ook heb ik gekeken

wanneer andere kinderen met haar blijven spelen en wanneer ze afhaken en hun eigen weg weer gaan.

Er is literatuur voorhanden over spelontwikkeling bij blinde en ziende kinderen. Verder heb ik gezocht naar onderzoeken die gedaan zijn naar de ontwikkeling van de sociale interactie bij blinde kinderen en ziende kinderen en naar de sociale ontwikkeling van blinde kleuters. Ingsholt ³ (Icevi.org, 2009) heeft hier onderzoek naar gedaan.

1.3 Doelstellingen.

Doel van het onderzoek.

‘Verbeteren van de sociale interactie van een blinde vierjarige leerling met de andere leerlingen in haar groep, zodat ze zelfstandig afspraakjes gaan maken om samen te spelen.’

Doel in het onderzoek.

Mijn onderzoeksvraag:

‘Hoe kan ik als begeleidster van een blinde vierjarige leerling, op een reguliere basisschool, het samen spelen met de andere kinderen uit haar eigen groep bevorderen?’

Om tot een antwoord op deze onderzoeksvraag te komen, heb ik de volgende deelvragen geformuleerd:

³http://www.icevi.org/publications/icevi_wc2006/07_%20early_childhood_international/Papers/eur_049_anette%20ingsholt.pdf

- Hoe verloopt de spelontwikkeling van een blind kind in vergelijking met die van een ziend kind?
- Is het belangrijk om het samen spelen te blijven stimuleren of komt dit in een bepaalde ontwikkelingsfase bij een blind kind ook vanzelf op gang?
- Welke rol speelt het visueel functioneren in de ontwikkeling van de sociale vaardigheden?
- Welke praktische vaardigheden zijn voor een blinde leerling belangrijk om te ontwikkelen in het maken van contact met andere kinderen?
- Welke praktische vaardigheden zijn belangrijk voor mij als leerkracht en voor de andere klasgenoten om te ontwikkelen in het maken van contact met een blinde leerling?
- Hoe zijn de ouders tot nu toe omgegaan met het contact maken van Aniek met andere kinderen?
- Welke interacties laat Aniek zien?

1.4 De huidige situatie en de gewenste situatie.

Op dit moment begeleid ik Aniek altijd naar buiten, als het speelkwartier begint.

Ik laat haar bij de deur los, waarna ze zelfstandig het trapje af loopt. Ik houd daarbij nog wel in de gaten of ze goed haar handen gebruikt. Als ze beneden aan de trap staat, kijk ik of er kinderen zijn die vragen of Aniek met hen wil spelen. Vier van de vijf keer zijn er spontaan twee of drie kinderen die met haar willen spelen. Soms roept Aniek zelf een naam van een leerling. Als er geen kinderen bij de trap staan om mee te spelen, dan vraag ik eerst in het algemeen aan de groep wie er wil spelen.

Als Aniek een speelkameraadje gevonden heeft wacht ik even af wat de spelkeuze gaat worden. De andere leerlingen zijn nog aan het aftasten wat ze samen met Aniek kunnen doen en doen daarom vaak wat zij leuk vindt. Ik probeer ze te stimuleren om per toerbeurt te zeggen wat ze willen gaan doen.

Omdat een blinde kleuter veel meer tijd nodig heeft om de omgeving in zich op te nemen en om de mogelijkheden van materiaal te verkennen, kan Aniek heel lang bezig blijven met hetzelfde. Bijvoorbeeld heel lang rollen met een bal tussen haar benen en met de handen op die bal slaan. Andere kinderen zijn het dan weleens

moe en komen zeggen tegen de leerkracht dat Aniek steeds hetzelfde wil doen, of ze lopen weg en gaan iets anders doen. Als dat zo is en ik ben in de buurt, dan zoek ik samen met de kinderen naar een spelmogelijkheid waar ze samen tevreden mee zijn.

Sinds kort wil Aniek ook in de huishoek spelen. Aniek kan het spel van de andere leerlingen echter niet altijd volgen, omdat het te vlug gaat voor haar. De andere kinderen laten haar dan vaak haar eigen spel spelen. Zo komen ze niet echt tot samenspel.

De gewenste situatie zou zijn:

- dat Aniek altijd iemand heeft om mee te spelen, als ze dat wil;
- dat ze daar zelf initiatief in kan nemen;
- dat Aniek leert om kleine problemen bij het spelen zelfstandig op te lossen;
- dat de klasgenoten rekening houden met de spelbehoeften van Aniek, maar daarbij hun eigen behoeften niet wegcijferen.

Mijn wens voor Aniek is, dat ze vaardigheden leert om beter contact te maken en om kleine problemen te kunnen oplossen, zodat haar zelfvertrouwen in de omgang met andere kinderen groeit.

Mijn wens voor de andere kinderen van de groep is, dat ze na dit onderzoek meer inzicht hebben in het spel van Aniek en haar met meer zelfvertrouwen tegemoet treden, zodat ze fijn samen kunnen spelen.

Ik verwacht door dit onderzoek een beter beeld te kunnen krijgen van de begeleiding van het spel en van de sociale ontwikkeling van een blinde kleuter. Ik verwacht ook meer vaardigheden te kunnen opdoen om het samen spelen van blinde kinderen met ziende kinderen te kunnen stimuleren en bevorderen.

Dit onderzoek is zowel voor mij als begeleidster van Aniek belangrijk, als ook voor de leerkracht en leerlingen van de kleutergroep waar Aniek deel van uitmaakt. Verder is het fijn voor de andere leerkrachten die surveilleren tijdens het speelkwartier en voor de oudere leerlingen die op de speelplaats aan het spelen zijn.

Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing.

*‘Als blinde kinderen ‘schooltje’ spelen, zitten zij niet keurig op een rij in ‘schoolbankjes’, staat er geen ‘meester’ of ‘juf’ voor de klas en hebben zij geen schoolbord nodig. Zij zitten op de grond en **vertellen** elkaar wat er gebeurt. Het enige attribuut dat zij gebruiken, is hun fantasie (Knaapen, 1999).’*

Voor de spelbegeleiding van een blinde kleuter is het belangrijk om kennis te vergaren over de spelontwikkeling van een blind kind:

- Hoe verloopt deze spelontwikkeling?
- Welke verschillen zijn er met de spelontwikkeling van een ziend kind?
- Komt het samen spelen vanzelf op gang?
- Hoe kun je het samen spelen stimuleren?

Ook de ontwikkeling van de sociale vaardigheden dient onder de loep te worden genomen. Onder andere Dik (2005) legt uit hoe die verloopt bij blinde kinderen en welke rol het visueel functioneren daarbij speelt.

2.1 De spelontwikkeling.

‘Spelen gaat vanzelf, dat hoeft je niet te leren (Moleman, 2005).’

Blinde kinderen komen veel obstakels tegen in hun spelontwikkeling. Het spelen van blinde en slechtziende kinderen ontwikkelt zich hetzelfde als het spelen van ziende kinderen. Het ziet er echter vaak anders uit en de ontwikkeling ervan heeft meer tijd nodig.

Er worden fasen onderscheiden waarin het spelen zich ontwikkelt. Kenmerkend is dat het initiatief van het kind uitgaat. Ongemerkt oefenen kinderen vaardigheden, zoals hun fijne en grove bewegingen, oplossingen bedenken en in het samenspel oefenen zij sociale vaardigheden. Spelen heeft ook de functie om gebeurtenissen te verwerken.

Uit onderzoek is gebleken (Moleman, 2005), dat ouders een cruciale rol spelen in de spelontwikkeling. Kinderen die bevestiging krijgen van hun ouders spelen meer, ontwikkelen zich sneller en hebben meer spelideeën.

Volgens Moleman(2005) reageren baby's vrij snel op prikkels van de wereld die hen omgeeft. De wereld van een blinde baby bevat echter weinig prikkels in vergelijking met die van een ziende baby. De blinde baby heeft vooral geluiden tot zijn beschikking.

Het spelen begint, stelt Moleman(2005), met het *manipuleren* van speelgoed. Geeft men een blind kind iets in de hand, dan zal het dit betasten. Met acht à negen maanden is een blinde baby in staat een geluidsbron te traceren. Daarmee oefent het de oor-handcoördinatie. Dit leidt rond de leeftijd van 12 maanden tot reiken en grijpen. Om blinde baby's actief te laten spelen, zullen ouders speelgoed moeten aanreiken en het kind laten ervaren wat je ermee kunt doen.

Moleman (2005) beschrijft dat blinde kinderen voorkeuren ontwikkelen voor speelgoed op grond van geur, geluid of hoe het aanvoelt. Wanneer ze kunnen zitten, gaan ze beide handen inschakelen. Ook als ze groter worden blijft dit manipuleren meestal een belangrijk onderdeel van het spelen van blinde kinderen.

Vervolgens breiden ze hun spel uit naar het *combinerend spelen*, schrijft Moleman(2005): het spelen met verschillende dingen tegelijk. Net als het manipuleren blijft het combinerend spelen altijd aanwezig.

Volgens Moleman (2005) spelen blinde kinderen graag in de nabijheid van hun ouders. Wanneer ouders weglopen, houdt het kind vaak stemcontact.

Hierna komt de fase van *het functioneel spel*. In deze fase gebruikt een kind het speelgoed, zegt Moleman(2005), niet meer alleen omdat het lekker voelt of klinkt, maar ook om er de bijpassende handelingen mee uit te voeren. Taal is ook een belangrijk hulpmiddel in deze fase. Het vraagt tijd en inzicht voor blinde kinderen om zich een beeld te vormen van: waar voorwerpen naar toe gaan en waar ze zijn, als men ze niet aanraakt. Wat gebeurt er bijvoorbeeld met je bord, nadat je het hebt leeggegeten? Wanneer blinde kinderen functioneel gaan spelen, spelen ze vaak situaties na die met eten en drinken, slapen of aankleden te maken hebben: dagelijkse situaties. Een van de vormen van functioneel spel van blinde kinderen is volgens Moleman (2005): het bijpassende geluid maken bij een voorwerp. In een iets latere fase worden ook de bewegingen bij het voorwerp gemaakt. Om zelfstandig speelgoed te combineren is het belangrijk dat speelgoed een vaste plek heeft.

Het fantasiespel ontwikkelt zich, vertelt Moleman (2005), bij blinde kinderen ongeveer twee jaar later dan bij ziende kinderen en het ziet er anders uit. Blinde kinderen gebruiken minder materiaal bij hun spel. Een ziend kind krijgt spelideeën door iets wat hij ziet liggen, een blind kind alleen door wat binnen zijn reikwijdte ligt. Blinde kinderen weten vaak niet waar de spullen liggen die voor het spel nodig zijn en beperken zich daarom tot wat binnen hun handbereik ligt. Het duurt tot ongeveer het zesde jaar voor ze een stabiel begrip hebben van zichzelf als persoon apart van anderen (het 'ik – begrip'). Ook hebben zij lange tijd moeite om fantasie en werkelijkheid uit elkaar te houden, omdat zij niet even kunnen kijken of iets echt is of niet (Moleman, 2005).

Moleman (2005) stelt dat blinde kinderen vaak lange tijd alleen spelen, omdat ze genoeg hebben aan hun eigen spel. Geleidelijk ontstaat de behoefte aan *samen spelen*.

Er zijn volgens haar verschillende redenen aan te geven waardoor het samenspel niet zo snel op gang komt:

- Blinde kinderen hebben meer tijd nodig om dezelfde spelfasen te doorlopen;
- Zij hebben vaak een voorkeur voor een ander soort spel: een auditieve en tactiele manier van spelen;
- Spelen met ziende kinderen gaat voor blinde kinderen vaak te snel.

Het verdient aanbeveling, schrijft Moleman (2005), om een speeldkameraadje te zoeken dat op dezelfde manier speelt. Het spel van blinde kinderen sluit vaak het beste aan bij ziende kinderen die een paar jaar jonger zijn.

2.2 De ontwikkeling van de sociale vaardigheden.

'Een eerste verschil bij kinderen met visueel functieverlies is meestal het ontbrekende of afwijkende oogcontact (Dik, 2005).'

Het is belangrijk voor de opvoeders om de actieve signalen tot toenadering van het kind te ontdekken. Een signaal kan zijn: een verstilde lichaamshouding en het toedraaien van een oor.

Volgens Dik (2005) is het aangaan van de eerste band voor ouders en baby's met ernstig visueel functieverlies veel moeilijker dan in een normale situatie en luistert daarom veel nauwer.

'Signalen dat het hechtingsproces zich wel voltrekt, zijn de sociale glimlach en het meer en meer afwijzend gaan reageren op vreemden.' (Dik, 2005).

Eenkennigheid treedt pas rond de twaalfde maand op, maar is vaak intenser en kan langer duren. In deze fase leren ze, schrijft Dik (2005), ook het principe van de *persoonsconstantie*: ze merken dat hun ouders nooit echt weg zijn, maar in een andere ruimte of buiten.

De *objectconstantie* komt pas tot stand als het kind er zelf ervaringen mee op kan doen. Heel langzaam leert een kind te begrijpen welke weg voorwerpen door het huis afleggen en waar ze staan als ze niet te horen of te voelen zijn.

Volgens Dik (2005) begint de koppigheidsfase pas rond het derde levensjaar. Ook vierjarigen zijn nog vaak koppig. In deze fase groeit het ik-besef.

2.3. Sociale gewoontes.

Dik (2005) stelt: 'juist de (achterstand in de) sociaal-emotionele ontwikkeling geeft later over het algemeen de grootste integratieproblemen in de schoolloopbanen van kinderen met visuele beperkingen.'

'Voor een goede integratie is het belangrijk voor blinde kinderen om zo goed mogelijk de sociale gewoontes van hun omgeving eigen te maken (Ingsholt⁴, Icevi.org, 2009).'

De sociale vaardigheden die belangrijk zijn om te ontwikkelen bij blinde kinderen, beschreven door verschillende onderzoekers (Dik 2005, Ingsholt 2009, Paynter 1998, medewerkers Convergendo en Theofaan 1996, Sacks 2003):

- Iemand aankijken in gesprek;
- Iemand groeten bij binnenkomst of vertrek;
- Om de beurt praten;
- Controle van ongepast gedrag;
(zie verderop in dit hoofdstuk)

- Onderhouden van een adequaat gesprek;
- Eerbiediging van de persoonlijke ruimte;
- In staat zijn om zich aan te passen aan de belangen van anderen;
- Iets vragen;
- Anderen helpen;
- De vinger opsteken;
- De juiste gezichtsuitdrukkingen gebruiken;
- Problemen op lossen;
- Beslissingen nemen;
- Goede uiterlijke verzorging;
- Etiquette bij het eten en drinken.

‘Kinderen met ernstig visueel functieverlies gedragen zich soms opvallend anders dan kinderen die zien (Dik, 2005).’

Opvallende bewegingen zoals oogboren (het wrijven met de vuist in de ogen), schommelbewegingen, onderbreken of er doorheen praten, driftbuien en de eigen zin doordrijven, worden ook wel *‘blindismen’* genoemd.

Paynter (1998) stelt dat het belangrijk is om te werken aan gedrag dat niet gepast is in de ziende wereld.

Bovengenoemde onderzoekers (Dik 2005, Ingsholt 2009, Paynter 1998, medewerkers ConvergO en Theofaan 1996 en Sacks 2003) zijn het er over eens dat het belangrijk is om gewenst gedrag aan te leren.

2.4 Tips voor communicatie en omgang met iemand die blind is.

Naast het aanleren van sociale vaardigheden bij blinde kinderen is het aanleren van vaardigheden bij onszelf in contact met blinde mensen van groot belang.

Koninklijke Visio (2009) geeft *praktische tips die ziende mensen in acht moeten nemen in contact met blinde mensen:*

- Spreek duidelijk en rustig;
- Noem bij begroeting altijd je naam;
- Vertel een persoon dat je hem/haar gaat helpen of aanraken;
- Geef concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt. Vermijd woorden als ‘hier’ en ‘daar’. Laat de plek eventueel voelen;
- Laat het weten als je de ruimte verlaat;
- Spreek in gezelschap mensen bij naam aan;
- Geef informatie over de indeling van de ruimte;

- Vermijd struikelblokken en laat deuren niet half open staan;
- Zet voorwerpen op een vaste plaats.

2.5 De koppeling van de theorie naar mijn eigen praktijk.

De spelontwikkeling van Aniek.

Het is voor Aniek nog heel belangrijk om een stimulerende en bevestigende rol te spelen bij haar spel. Zonder stimulans blijft ze steeds hetzelfde kiezen. Het manipuleren blijft een essentieel onderdeel van haar spel. Combinerend spelen maakt ook een belangrijk deel uit van haar spel: dingen tegen elkaar tikken, vergelijken van grootte, klank. Aniek hecht veel waarde aan stemcontact. Ze begrijpt steeds meer van het reilen en zeilen in de klas. Ze speelt al fantasiespel, maar wel het liefst alleen.

Onderzoek bij Sensis heeft uitgewezen dat ze fantasie en werkelijkheid al gescheiden kan houden. Aniek houdt vooral van een auditieve manier van spelen. Liedjes zingen en laten nazingen, verhaaltjes vertellen. Tactiel bezig zijn vindt ze ook fijn. Het spel in de huishoek vindt ze nog niet zo leuk. Ze kan de situatie nog niet overzien en het spel van de andere kinderen gaat nog te snel.

'Kerstspulletjes: Betasten, vergelijken, seriëren.'

De ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek.

Het verstillen van Aniek en het toewenden van het oor, als ze iets hoort of aandachtig luistert. Het principe van *persoonsconstantie* en *objectconstantie* is goed gevorderd. Aniek begrijpt dat de juf niet zomaar verdwenen is uit de klas, als ze haar even niet hoort en begrijpt dat de deksel van haar lunchbox in de buurt van haar stoel ligt, als die op de grond is gevallen. Ze heeft al *ik-besef*. Ze is wel regelmatig koppig.

De koppeling van de theorie aan de vaardigheden die de klasgenoten van Aniek moeten leren.

De kinderen leren om : ‘Alsjeblieft, Aniek’, te zeggen, als ze haar iets willen geven. Ze helpen haar bij het traplopen. Ze tikken op de stoel, als Aniek naar haar stoel wil lopen. Ze geven haar aanwijzingen, voor een concrete plek, zonder haar altijd bij de hand te nemen.

2.6 De betekenis voor mijn onderzoek.

Aniek kan haar weg vinden op de speelplaats en er zijn uitdagende speelmogelijkheden.

Er zijn echter een aantal sociale vaardigheden die vooral ontwikkeld moeten zijn, wil een kind aan samen spelen toe zijn. Deze vaardigheden moeten zowel bij de ziende kinderen in de klas voldoende zijn ontwikkeld, als bij het blinde kind. Uit onderzoek blijkt dat een aantal van die vaardigheden expliciet moet worden aangeleerd. Verder moet ik meer weten over de spelontwikkeling van Aniek.

Ook wil ik onderzoeken hoe mijn contactname naar Aniek toe is en hoe ik die kan verbeteren.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie.

‘Sociale vaardigheden vormen vaak de sleutel tot vriendschap, acceptatie en populariteit (Medewerkers Convergo en Theofaan, 1996)’.

Vanuit dit kader heb ik mijn onderzoek opgesteld en geef ik weer welke vorm van onderzoek ik gebruik en welke instrumenten ik heb ingezet om een antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag en deelvragen.

Actieonderzoek.

‘Actieonderzoek is onderzoek gericht op het eigen handelen van de leraar en de situatie waarin dat handelen plaats vindt (Harinck 2008).’

Actieonderzoek is een geschikte vorm voor bovenstaand onderzoek, omdat het meestal gebeurt in dialoog met collega's en vakgenoten, volgens Ponte (2002). Het is ook geschikt, omdat het *cyclisch* is (Harinck, 2008). Als een cyclus is afgerond en de kennis is gebruikt om het eigen onderwijs op een hoger niveau te brengen, kunnen er nieuwe vragen ontstaan die aanleiding zijn tot een nieuwe cyclus. In de praktijk betekent dit, dat ik na een periode van ongeveer vier maanden van gericht werken aan de sociale vaardigheden van Aniek en de contactname met Aniek door haar klasgenoten en begeleidster, onderzocht heb of er vooruitgang is geboekt. Zo kon ik zien welke vaardigheden voldoende ontwikkeld waren en op welke vaardigheden *actie* ondernomen moest worden, met als doel dat de kinderen in sociaal opzicht ‘een stapje dichterbij elkaar komen.’

Het blijft een actieproces in ontwikkeling.

De betrokkenen bij dit onderzoek zijn: Aniek en haar klasgenoten.

Daarnaast haar begeleidster op school, haar ouders, haar AOB -er verbonden aan Sensis en haar groepsleerkracht.

Dataverzameling.

Vanuit de aanbevelingen uit het theoretisch onderzoek wat betreft het belang van de ontwikkeling van de sociale vaardigheden bij een blinde leerling en het belang van de ontwikkeling van een goede contactname met een blinde leerling door klasgenoten

en begeleiders, zijn deze eerst in kaart gebracht met behulp van screeningslijsten. Deze zijn afgenomen aan het begin en aan het einde van de oefenperiode.

Er bestond een 'Screeningslijst sociale vaardigheden voor kinderen met visueel functieverlies' van Visio. Deze was echter van 1996 en gedateerd. Ik heb de lijst zelf aangevuld met nieuwe inzichten vanuit recente onderzoeken van Dik (2005), Ingsholt (2009), Paynter (1998), medewerkers Convergo en Theofaan (1996), Sacks (2003) en items van de SCOL (Sociale Competentie Observatie Lijst⁵). Om hem compleet en betrouwbaar te maken voor dit onderzoek is de lijst nagekeken en aangevuld door de AOB -er van Sensis.

Voor de contactname met een blinde leerling was nog geen screeningslijst ontwikkeld. Er is wel een lijst uitgegeven door Koninklijke Visio met tips rondom contactname. Ik heb een screeningslijst ontwikkeld waarbij ik deze tips gebruikt heb, aangevuld met nieuwe inzichten vanuit recente onderzoeken van Dik (2005), Ingsholt (2009), Paynter (1998), medewerkers Convergo en Theofaan (1996), Sacks (2003). Ook deze lijst is nagekeken en aangevuld door de AOB -er van Sensis, om hem compleet en betrouwbaar te maken, voor dit onderzoek.

Aniek krijgt twee keer per jaar een diagnostisch onderzoek bij Sensis in Grave. Daarin komt haar spelontwikkeling aan bod, de ontwikkeling van de sociale vaardigheden en haar contactname. De resultaten worden uitvoerig beschreven en toegezonden aan school en zijn gebruikt voor een terugkoppeling naar de klas. Om met mijn lessen aan te kunnen sluiten bij het spelniveau van Aniek, heb ik een observatie gedaan van het spel, in de huishoek en op de speelplaats. Daarvoor heb ik gebruik gemaakt van de lijst 'Overzicht Fasen Spel Spelontwikkeling'⁶ bijlage nr.16, om een verkort overzicht te hebben van deze fasen. Verder heb ik na het invullen van de screeningslijsten een gestructureerd gesprek (Harinck 2008) gehad met diegene die de lijst heeft ingevuld, waarbij ik de structuur van de screeningslijsten aan heb gehouden, om de achterliggende gedachte bij elk ingevulde item van de lijst te achterhalen.

⁵ <http://scol.nl/?main=deitems>

⁶ <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/26105-spelontwikkeling-kind-signalen-van-ontwikkelingsproblemen.html>

Oefenperiode.

Na het invullen en bespreken van de screeningslijsten, analyseren van de gegevens uit het diagnostisch onderzoek bij Sensis en mijn observatie van de spelontwikkeling volgde er een periode waarin ik in de klas en op de speelplaats gewerkt heb aan de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek en in de contactname met Aniek bij mezelf en bij haar klasgenoten. Daar zijn verschillende handelingen voor gebruikt:

- gesprekjes met de kinderen bij dagelijkse gebeurtenissen;
- kleine rollenspelletjes met betrekking tot de contactname naar elkaar toe;
- de inzet van een dikke duimenkaart om met bepaald gedrag om te gaan;
- kleine aanpassingen, zoals het gebruik van een wiebelkussen onder de stoel van Aniek;
- lesjes in de kring, zoals de uitleg over voorbereidend Braille;
- de begeleiding van het spel op de speelplaats en bij gezelschapsspelletjes;

Verslag van de diverse handelingen is bijgevoegd in bijlage nr.10.

Bij de cursus 'Spelenderwijs begrijpen, doen en voelen' van Visio te Huizen (05 - 02 - '10) werd uitgelegd dat de huishoek een uitgesproken plek is om het samenspel en fantasiespel tussen blinde kinderen en hun klasgenoten te bevorderen en ervoor te zorgen dat de kinderen elkaar leren begrijpen en rekening met elkaar houden tijdens het spel. Daarbij is een uitvoerige voorbespreking en evaluatie van het spel van groot belang (Visio, 2010). In een periode van 6 weken zijn 6 werklessen in de huishoek begeleid en het verslag is vastgelegd in een onderzoekslogboek. Hiermee kan volgens Kallenberg(2007) een actieonderzoek beschreven worden. Daarbij is gefocussed op de contactname van Aniek met de groep en van de klasgenoten met Aniek. Dit logboek heb ik weer geanalyseerd op aandachtspunten, om te kunnen zien hoe deze manier van spelstimulering de contactname heeft bevorderd.

Triangulatie.

De spelontwikkeling, de ontwikkeling van de sociale vaardigheden en de contactname met Aniek, zijn onderzocht vanuit de kant van de ouders in de thuissituatie, door middel van de screeningslijst 'Sociale vaardigheden blinde leerling', vanuit de kant van de leerkracht en begeleider van Aniek in de

schoolsituatie en vanuit Sensus te Grave, die twee maal per jaar de diagnostische onderzoeken bij blinde kinderen afnemen.

Ethische reflectie op het praktijkonderzoek.

In dit onderzoek is gehandeld vanuit een grondhouding zoals die beschreven is in Boerman (2008).

De gegevens zijn op transparante en navolgbare wijze gepresenteerd. Het gebruik van werk van andere onderzoekers is aangehaald met een duidelijke bronvermelding. De ouders, collega's en de deskundigen die Aniek begeleiden zijn allen op de hoogte van het doel van het onderzoek en met hen is besproken hoe de gegevens die zij verstrekt hebben worden gebruikt.

Gegevens zijn zorgvuldig verzameld en in kaart gebracht. Critical friends en begeleider van het onderzoek hebben dit proces kritisch gevolgd.

De namen van de klasgenoten van Aniek zijn geanonimiseerd. Voor de publicatie van foto's van klasgenoten is toestemming gevraagd van de ouders. De toestemming is toegevoegd in bijlage nr.19a.

Na afronding van het meesterstuk geven de betrokkenen toestemming tot publicatie.

Alvorens met het onderzoek te kunnen starten was het belangrijk om antwoord te krijgen op de deelvraag hoever de spelontwikkeling van Aniek was bij aanvang van het onderzoek. Vervolgens kon de spelontwikkeling in kaart gebracht worden om met de spelsituaties aan te sluiten bij het niveau van spelontwikkeling van Aniek.

'In de schoenenwinkel'

Om te weten te komen hoe de sociale vaardigheden en de contactname van Aniek met de andere leerlingen was, werd voorafgaand aan de oefenperiode met de spelsituaties de screeningslijst 'Sociale vaardigheden' en de lijst 'Contactname met blinde leerling' afgenomen. Beide lijsten zijn nogmaals afgenomen aan het einde van de oefenperiode, om de resultaten te meten.

De lijst 'Contactname met blinde leerling' is tevens afgenomen door de leerkracht van Aniek, bij haar begeleidster.

De AOB -er van Sensis, die Aniek en haar ouders en de school begeleidt, heeft aan het einde van de oefenperiode een observatie gedaan tijdens de laatste spelsituatie, waarbij hij de contactname van de klasgenoten met Aniek heeft gescreend.

Vervolgens zijn de spelsituaties via open codering (Boeije 2006) in kaart gebracht. Bij het coderen onderscheidt de onderzoeker thema's of categorieën in de onderzoeksgegevens en benoemt hij deze met een code. Alle gegevens die tot dan toe zijn verzameld, worden zeer zorgvuldig gelezen en in fragmenten ingedeeld. De relevante fragmenten worden gelabeld en onderling vergeleken.

Hoofdstuk 4 Data analyse en resultaten.

11 maart 2010.

‘Bram, zullen we afspreken?’

(De eerste afspraak die Aniek zelf maakt op school. Wat een ontroerend moment!)

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvragen. Ook worden de uitkomsten van het onderzoek gepresenteerd.

4.1. Hoe is de spelontwikkeling van Aniek?

Uitkomsten kwalitatieve analyse observatie spelontwikkeling met behulp van de lijst ‘Fasen Spel Spelontwikkeling’ (bijlage nr. 16) en het verslag van het diagnostisch onderzoek d. d. 23 – 11 – ’09.

Gegevens uit de observatie.

Observatie: Aniek wil richting geven aan het spel. Ze accepteerde het niet altijd meteen, als de leerkracht zei dat eerst het werkje van de juffrouw af moest en dat ze daarna zelf mocht aangeven hoe ze het spel of werkje wil doen. Verder werd duidelijk dat Aniek nieuwsgierig is naar andere kinderen en ze liet merken dat ze het leuk vond om gezelschapsspelletjes te doen.

Actie: Om haar te helpen te accepteren dat ze eerst het werkje van de juffrouw moet doen, is een dikke duimenkaart ingezet, waarbij met haar afgesproken is, dat ze een ‘dikke-duimensticker’ zou krijgen als ze niet mopperde bij het werkje van de juffrouw.

Resultaat: Negen van de tien keer lukte het om een dikke-duimensticker te krijgen. Op drie momenten tijdens de observatie bleek, dat als het werkje moeilijk werd of als Aniek vermoeid raakte, ze het spel probeerde te bepalen.

Observatie november: Aniek vond het moeilijk om fantasie en werkelijkheid te scheiden. Zij vertelde bijvoorbeeld over Nijntje om iets te verwerken, maar zij zelf was op dat moment Nijntje.

Actie: Er zijn begeleide spelsituaties bedacht (bijlage nr.11)

Resultaten:

Observatie februari: Het fantasiespel is op gang gekomen. Ze kan de fantasie nu scheiden van de werkelijkheid. Sinds een maand vindt ze het leuk om in de huishoek te spelen en neemt dan de rol van vader op haar. Ze wil regelmatig bepalend zijn.

Observatie november: Bij het omgaan met materiaal en de tactiele waarneming valt op dat het werken en tasten in het platte vlak nog veel begeleiding vraagt.

Observatie februari: Aniek kan werken en tasten in het platte vlak. Ze brengt nog weinig ordening aan bij het neerleggen in spullen, is beweeglijk en raakt dingen kwijt.

4.2. Hoe is de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek?

Hoe is de contactname van Aniek met de klasgenoten?

Kwantitatieve analyse 'Screeningslijst sociale vaardigheden voor blinde kinderen'.

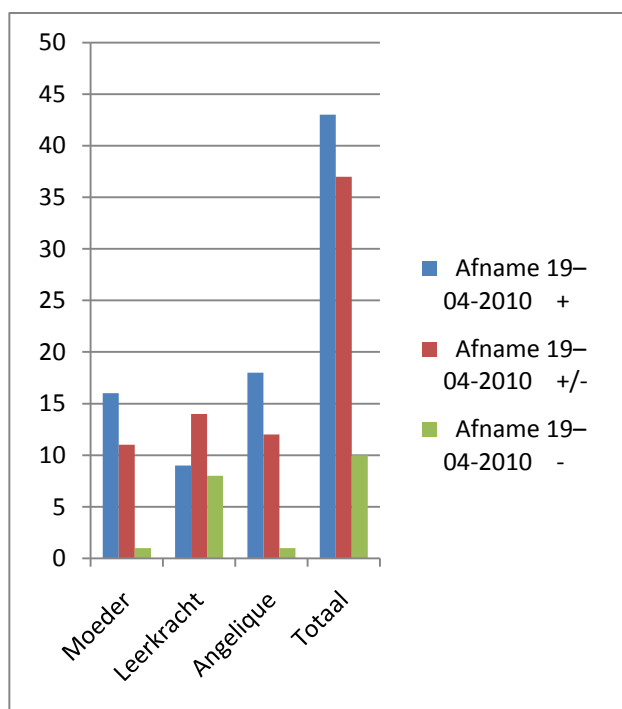
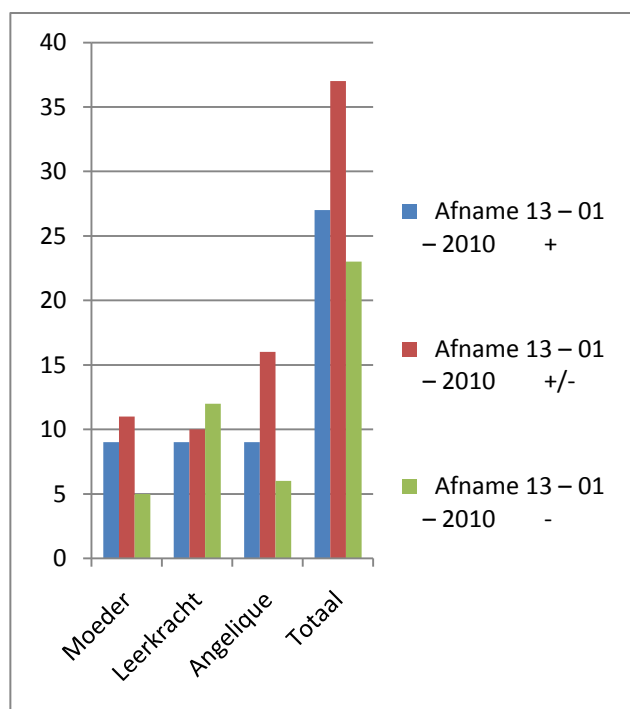
Afnamemomenten: 13 – 01 – '10 en 19 - 04 - '10. Bijlage 13.

De gegevens zijn besproken in gesprekken met moeder en met de leerkracht. Verslag van de gesprekken kunt U vinden in bijlage nr. 2, 3 en 4,5.

Bij 5 items heeft moeder niets ingevuld omdat ze dat nog niet kon beoordelen.

Kwantitatieve analyse sociale vaardigheden Aniek.

Screeningslijst sociale vaardigheden	Leerkracht		Moeder		Angelique	
Score:	Aantal punten:		13- 01- '10		13- 01- '10	
+ Altijd	2		19- 04- '10		19- 04- '10	
+/- Soms wel/ soms niet	1					
- Nog niet	0					
Groet iemand bij binnenkomst of vertrek	1	2	1	1	1	1
Kijkt de ander aan, als er tegen "hem" gesproken wordt	0	0	0	1	1	1
Neemt initiatief tot contact/ begint een praatje	1	2	2	2	2	2
Heeft een actieve rol in het gesprek	2	1	2	2	2	2
Eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte	1	0	0	1	1	2
Kan "om de beurt" praten	0	0	1	1	1	2
Steekt de vinger op	1	1	?	?	0	1
Wacht op "zijn" beurt/ kan uitstel aan	1	1	1	1	0	1
Gebruikt de juiste gezichtsuitdrukkingen	2	1	?	1	1	2
Vraagt hulp indien nodig	1	1	1	1	2	1
Bedankt na verkregen hulp	1	1	2	2	2	2
Weigert hulp op een goede manier	2	1	1	1	1	2
Durft "nee" te zeggen	2	2	2	2	2	2
Durft gevoelens te uiten	1	2	2	2	2	2
Reageert evenwichtig op vervelende opmerkingen/ kritiek	2	2	?	1	1	2
Durft eigen mening/ kritiek te geven	0	1	1	2	2	2
Benoemt anders "zien" indien nodig	0	0	?	2	0	1
Geeft uitleg over visuele beperking	1	1	2	2	0	0
Kan zelf beslissingen nemen	0	1	1	2	1	1
Komt zelf met praktische oplossingen	0	0	1	2	0	2
Geeft blijk zich te verplaatsen in de ander	0	0	1	2	1	2
Merkt afnemen interesse bij de ander op	0	0	2	2	1	2
Is behulpzaam ten aanzien van anderen	2	2	1	2	1	1
Kan complimenten geven	2	2	2	2	2	2
Luistert naar aanwijzingen van de juf over gedragsverandering	0	1	?	?	1	2
Drijft de eigen wil niet door	0	1	0	1	0	1
Heeft controle over eigen ongepast gedrag	0	0	?	?	1	1
Speelt met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten	0	2	2	2	2	2
Maakt effectief gebruik van humor bij contacten met anderen	2	2	1	2	1	2
Is zich bewust van uiterlijke verzorging	2	2	0	1	1	1

Toelichting:

Opvallende verschillen in score tussen de observanten:

Afnamemoment 13 -01 –'10.

Aniek durft in 1 op 1 situatie bij Angelique wél de eigen mening te geven, maar in de klas niet.

Geeft thuis wél uitleg over haar visuele beperking, maar op school niet.

Merkt afname interesse bij de ander in thuissituatie wél op, maar in de klas niet.

In de klas is Aniek zich bewust van haar uiterlijke verzorging, maar thuis niet.

Afnamemoment 19 -04 –'10.

Aniek benoemt het anders 'zien' in de klas nog niet, maar thuis en in de kleine groep (2- 4 leerlingen) bij Angelique al wel.

Aniek eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte in de klas nog niet, maar thuis en in een klein groepje bij Angelique al wel.

In de klas gebeurt het 'om de beurt praten' door Aniek nog niet. In de kleine groep en thuis lukt dat al wel.

Opvallende overeenkomsten in score tussen de observanten:

Afnamemoment 13-01-'10.

Aniek heeft een actieve rol in gesprek met anderen.

Ze durft nee te zeggen.

Ze kan complimenten geven aan anderen.

Afnamemoment 19-04-'10.

Aniek speelt nu met meerdere verschillende leeftijdsgenoten.

Zowel in de klas, als thuis en in de kleine groep of 1 op 1 bij Angelique drijft Aniek minder haar eigen wil door.

Zowel in de klas, als thuis en in de kleine groep of 1 op 1 bij Angelique maakt Aniek effectief gebruik van humor.

4.3. Hoe is de contactname van de klasgenoten met Aniek?

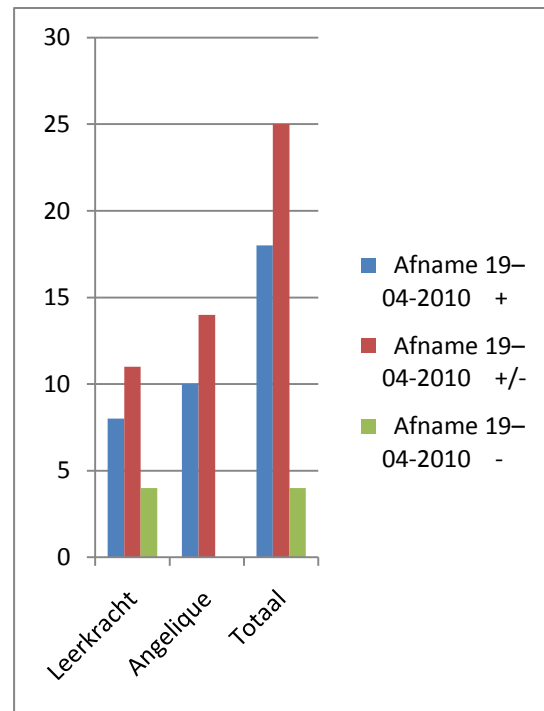
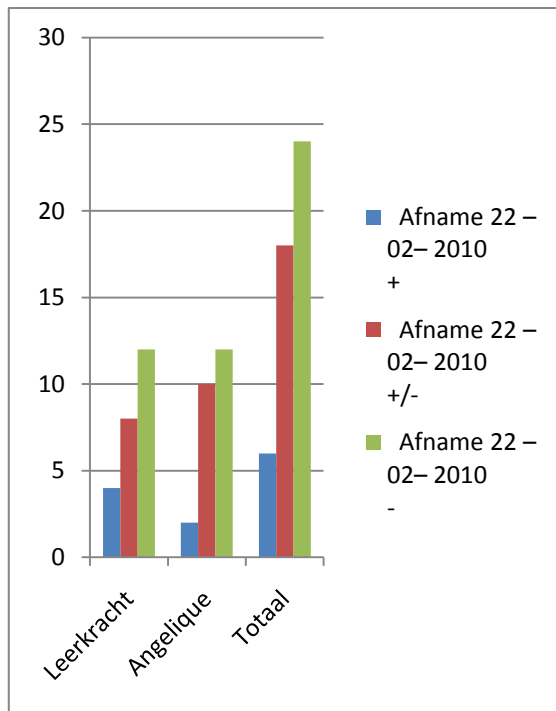
Kwantitatieve analyse 'Screeningslijst contactname met blinde leerling' ingevuld voor de klasgenoten uit groep 1 en 2 van Aniek. Afnamemomenten : 22 – 02 – '10 en 19 - 04 – '10. Bijlage nr. 14.

De ingevulde screeningslijsten (bijlage 19b) zijn besproken met de leerkracht. Het verslag hiervan kunt U vinden in bijlage nr. 6 en 7.

7 items heeft de AOB - er niet kunnen scoren d.d. 01 – 04 – '10, omdat die tijdens de spelsituatie niet te beoordelen waren.

Kwantitatieve analyse contactname klasgenoten met Aniek.

Screeningslijst contactname <i>klasgenoten</i> met blinde leerling	Score:	Aantal punten:	Leer kracht	Angelique	Ortho pedagoog
+	<i>Altijd</i>	2			
+/-	<i>Soms wel/soms niet</i>	1	22-02-'10	22-02-'10	
-	<i>Nog niet</i>	0	19-04-'10	19-04-'10	01-04-'10
Spreekt duidelijk en rustig			1 1	2 2	2
Noemt bij begroeting altijd de naam			0 1	1 2	2
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft			1 1	1 2	2
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken			0 2	0 1	1
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden			1 2	1 1	2
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is			2 1	1 2	2
Biedt geen overbodige hulp			0 1	0 1	2
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling			1 2	1 2	?
Benoemt gevoelens van het kind			2 2	0 1	?
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien			1 2	1 1	2
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen			0 1	0 1	2
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen			2 2	1 2	2
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling			1 2	0 2	2
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'			0 1	0 1	2
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties			0 1	0 1	1
Begeleidt leerling in spelsituaties			1 1	1 2	2
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten			2 2	2 2	2
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt			0 0	0 1	?
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn			0 0	0 1	2
Geeft informatie over de indeling van de ruimte			0 1	1 1	?
Vermijdt struikelblokken			0 1	0 1	?
Schuift stoel onder de tafel			1 1	0 1	?
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats			0 0	1 2	2
Laat deuren niet half open staan			0 0	0 1	?

Toelichting:

Opvallende verschillen in score tussen de observanten:

Afnamemoment 22 – 02 – '10.

De leerkracht ziet in de klas het benoemen van gevoelens van Aniek door de klasgenoten niet. Angelique ziet dit tijdens het werken in een kleine groep (2-4 leerlingen) wel.

De leerkracht ziet het informatie geven over de indeling van de ruimte door klasgenoten aan Aniek niet. Angelique ziet dit tijdens het werken in een kleine groep (2-4 leerlingen) wel.

Afnamemoment 19- 04- '10.

In de klas worden voorwerpen voor Aniek nog niet steeds op dezelfde plaats teruggezet, in de kleine groep (2-4 leerlingen) bij Angelique al wel.

Aangeven als je de ruimte verlaat, gebeurt in de kleine groep (2-4 leerlingen) al wel, maar in de klas nog niet.

Opvallende overeenkomsten in score tussen de observanten:

Afnamemoment 22 – 02 – '10.

De leerkracht en Angelique zien beiden dat:

- de klasgenoten overbodige hulp bieden aan Aniek;
- de klasgenoten het vergeten te zeggen tegen Aniek als ze de ruimte verlaten waar Aniek zich bevindt.

In de klas en in een kleine groep (2 -4 leerlingen) bij Angelique, bieden de klasgenoten Aniek aanschouwingsmateriaal.

In de klas en in een kleine groep bij Angelique, tikken de klasgenoten op de stoel, om Aniek de stoel te wijzen.

Afnamemoment 19 - 04 – '10.

De leerkracht en Angelique zien beiden dat:

- de leerlingen rekening houden met de gevoelens van Aniek;
- de leerlingen op de tafel tikken, als ze er iets voor Aniek neerzetten.

Zowel in de klas, als in de kleine groep (2 -4 leerlingen) verwoorden de klasgenoten visuele informatie voor Aniek tijdens het lesgebeuren of in sociale situaties.

4.3.1 Observatie contactname van de klasgenoten van Aniek met Aniek, door de AOB - er van Sensis d.d. 01 – 04 - '10 bijlage nr. 19 b. Blz. 101.

Plaats: speelzaal (tijdens een spelsituatie).

Doel: De contactname van de klasgenoten van Aniek observeren tijdens een begeleide spelsituatie.

Screeningslijst Contactname met blinde leerling	Afname 01 - 04 – 2010 Tijd 10.45 / 11.40 uur		
Score	+	+/-	-
AOB - er	15	2	0

Toevoegingen van de AOB - er aan bovenstaande lijst d.d 01 – 04 - 2010:

- Angelique en de klasgenoten hebben een prima contactname naar Aniek toe;
- Het is niet altijd nodig om alle visuele informatie te benoemen;
- Ook hoeven de kinderen niet altijd van te voren te zeggen tegen Aniek dat ze haar gaan aanraken. Het ligt aan de situatie;
- Het omgaan met de gevoelens van de blinde leerling is nog moeilijk voor kleuters, maar het is wel goed om daar expliciet aandacht aan te besteden.
- Aniek scoort goed op de sociale vaardigheden;
- Het 'oogboren' (met de vuist in de ogen wrijven) is negen van de tien keer weg. Aniek trekt nog wel met haar gezicht.

-Aandachtspunten:

- Blijf het aankijken van Aniek stimuleren. Dit blijft belangrijk ook in de toekomst. Het is prettiger voor diegene die tegenover je staat. Maar het is ook belangrijk, omdat je veel beter te horen bent als je iemand aankijkt;
- Het durven uiten van gevoelens en daaraan gekoppeld het gebruiken van de juiste gezichtsuitdrukkingen zal moeilijk blijven voor iemand die blind is, maar kan expliciet geoefend worden.

4.4 Hoe is mijn contactname met Aniek?

Kwantitatieve analyse 'Screeningslijst contactname met blinde leerling' ingevuld voor de begeleiding door Angelique. Afnamemomenten: 22 –02- '10 en 20 –04 -'10. Bijlage nr.15.

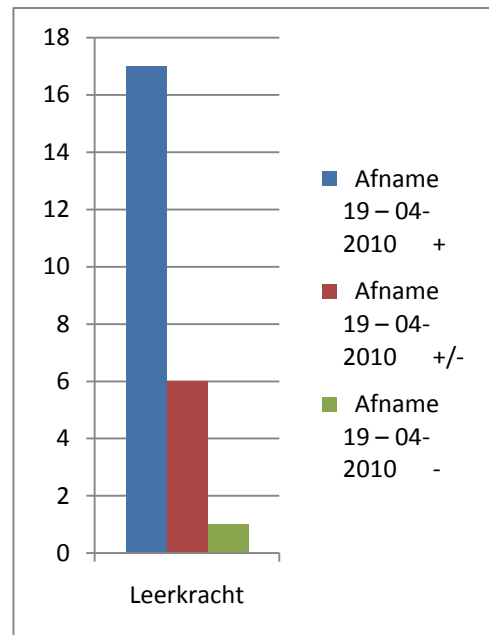
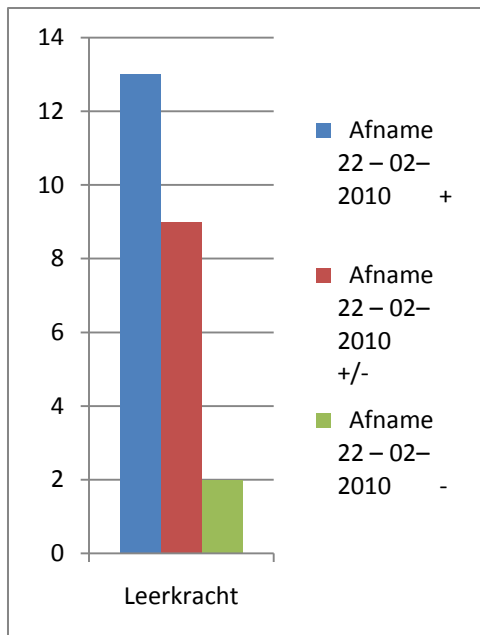
De gegevens hebben betrekking op de contactname van de begeleidster van Aniek met Aniek.

De ingevulde screeningslijsten kunt U vinden in bijlage 19 b.

De lijst is besproken met de leerkracht en het verslag hiervan kunt U vinden in bijlage nr. 8 en 9.

Kwantitatieve analyse contactname begeleider met Aniek.

Screeningslijst contactname <i>begeleidster</i> met blinde leerling			Leer kracht	Leer kracht
Score:	Aantal Punten:		22- 02-'10	22- 02-'10
+	Altijd	2		
+/-	Soms wel/soms niet	1		
-	Nog niet	0		
Spreekt duidelijk en rustig			2	2
Noemt bij begroeting altijd de naam			1	1
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft			1	2
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken			1	2
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden			2	2
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is			2	2
Biedt geen overbodige hulp			1	1
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling			2	2
Benoemt gevoelens van het kind			2	2
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien			2	2
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen			2	2
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen			2	2
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling			2	2
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'			0	1
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties			1	2
Begeleidt leerling in spelsituaties			2	2
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten			2	2
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt			1	1
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn			1	1
Geeft informatie over de indeling van de ruimte			2	2
Vermijdt struikelblokken			2	2
Schuift stoel onder de tafel			1	1
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats			0	0
Laat deuren niet half open staan			1	2

Toelichting:

Opvallende verschillen tussen beide afnamemomenten:

De leerkracht ziet vooruitgang bij het zeggen van de naam, als de begeleidster Aniek iets aangeeft.

De leerkracht ziet een positief verschil bij het vermijden van de woorden 'hier' en 'daar'.

De leerkracht ziet vooruitgang bij het verwoorden van visuele informatie naar Aniek toe, tijdens instructiemomenten, het lesgebeuren of in sociale situaties.

4.5. Kwantitatieve analyse van de gegevens uit het logboek van de spelsituaties bijlage nr. 12.

Hiervoor is gebruik gemaakt van 'open codering', zoals beschreven door Boeije (2006).

De volgende codelijst is gebruikt bij de analyse van de logboekgegevens:

Codes ten aanzien van de contactname van de klasgenoten met Aniek:

- *Vertellen:* Vertellen ze steeds wat ze aan het doen zijn, zodat Aniek het spel goed kan volgen?
- *Spullen aangeven:* Als ze Aniek iets aangeven, doen ze dat dan met:

‘Alsjeblieft Aniek,...’

- *Aankondigen wegllopen:* Als ze naar een andere hoek lopen, zeggen ze dat dan tegen Aniek;
- *Weg wijzen:* Wijzen ze Aniek goed de weg?
- *Bemoederen:* Nemen ze haar niet onnodig dingen uit handen?

Codes ten aanzien van de contactname van Aniek met haar klasgenoten:

- *In de rol blijven:* Je houden aan de afgesproken regels en dus blijf je in de rol die je gekozen hebt. Na het spel ruilen we van rol;
- *Luisteren naar de ander:* Luister naar wat de andere kinderen willen;
- *Niet de baas spelen:* Proberen niet de baas te spelen;
- *Eigen weg vinden:* Proberen je eigen weg te vinden naar de verschillende hoeken (van tevoren geoefend).
- *Hulp vragen:* Als je niet weet hoe je moet lopen, of als je iets niet weet, kun je het vragen aan je medespeler.

Codes ten aanzien van de contactname van de klasgenoten met Aniek zijn ***schuingedrukt***.

Codes ten aanzien van de contactname van Aniek met haar klasgenoten staan eronder.

In **groen** zijn de codes aangegeven die positief zijn.

In **rood** zijn de codes aangegeven die negatief zijn.

Spelsituatie	1	2	3	4	5	6
<i>vertellen</i>	2	2 1	2	2	1 1	1
<i>Spullen aangeven</i>	1	2	1	1	1	1
<i>Aankondigen wegllopen</i>	1			1		
<i>Weg wijzen</i>		1	4 1			3 1
<i>Bemoederen</i>	1	2				
<i>Totaal aantal punten:</i>	4 1	5 3	7 1	1 3	2 1	5 1
In de rol blijven	3	1	1	2	4	4
Luisteren naar de ander	2		1			1
Baas spelen	1 1	1	2			1
Eigen weg vinden	1	2	1	4	6 1	7 2
Hulp vragen					1	
<i>Totaal aantal punten:</i>	7 1	3 1	5 0	6 0	10 2	13 2

Opvallende scores in de tabel:

In alle spelsituaties scoren de leerlingen bij de contactname op positief hoger dan op negatief, behalve in spelsituatie 4.

‘Spullen aangeven’ aan Aniek, komt in alle spelsituaties positief naar voren.

Aniek laat een stijgende lijn zien, bij ‘in de rol blijven’ en bij ‘de eigen weg vinden’.

Aniek vraagt niet om hulp.

‘Spullen aangeven’ aan Aniek, komt in alle spelsituaties positief naar voren.’

Hoofdstuk 5 Conclusies.

‘Aniek, zullen we met Rinkeltje (de rinkelbal) spelen?’, vraagt Catie. ‘Ja, dat is goed!’, zegt Aniek. ‘Kom maar, Aniek!’, zegt Catie. Ze laat Aniek achter haar aan lopen naar buiten. Bij het trapje laat ze haar voelen waar het muurtje begint. Fantastisch! Aniek kan alles zelfstandig doen, onder het wakend oog van haar klasgenootje!’

In dit hoofdstuk wordt met behulp van de data –verzameling uit het onderzoek en de gebruikte literatuur antwoord gegeven op de vooraf gestelde onderzoeksvraag en deelvragen:

‘Hoe kan ik als begeleidster van een blinde vierjarige leerling, op een reguliere basisschool, het samen spelen met de andere kinderen uit haar eigen groep bevorderen?’

- **Hoe is de spelontwikkeling van Aniek?**
- **Hoe is de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek?**
- **Hoe is de contactname van Aniek met de klasgenoten?**
- **Hoe is de contactname van de klasgenoten met Aniek?**
- **Hoe is mijn contactname met Aniek?**

De gegevens uit het onderzoek worden geïnterpreteerd en gerelateerd aan de literatuur en aan het eigen handelen. Daarna volgen er aanbevelingen/acties ter verbetering van de sociale vaardigheden en de contactname.

De spelontwikkeling van Aniek.

Moleman, 2005 stelt dat de spelontwikkeling van een blinde leerling niet automatisch goed op gang komt. De spelontwikkeling heeft meer tijd nodig en dient goed te worden begeleid.

Tijdens het diagnostisch onderzoek (23-11-'09) van Sensis te Grave kwam naar voren dat Aniek graag het spel wilde bepalen. In de klas werd hetzelfde opgemerkt tijdens de observatie in januari, met behulp van de screeningslijst ‘Sociale vaardigheden’. Ik heb hiervoor de ‘dikke-duimenkaart’ ingezet. Tijdens de observatie in april, met behulp van de screeningslijst ‘Sociale vaardigheden’ bleek dat zowel de leerkracht, als ik 1 punt meer gescoord hadden, bij ‘Luistert naar aanwijzingen van de juf over gedragsverandering’. De dikke-duimenkaart lijkt te werken.

Het fantasiespel ontwikkelt zich volgens Moleman (2005) bij blinde kinderen ongeveer twee jaar later dan bij ziende kinderen en het ziet er anders uit. Het spel dient goed te worden begeleid. Bij het diagnostisch onderzoek (23-11-'09) van Sensis te Grave bleek dat Aniek fantasie en werkelijkheid nog moeilijk kon scheiden. Ze kon nog geen fantasiespel spelen. Bij de observatie in februari bleek dat het fantasiespel op gang was gekomen en dat ze fantasie en werkelijkheid kon scheiden. Spelen met ziende kinderen gaat voor blinde kinderen vaak te snel (Moleman, 2005), dit bleek te kloppen vanuit de observaties in de huishoek. Vandaar dat voor het samen spelen in de huishoek spelsituaties zijn bedacht waarbij van tevoren het spel besproken werd met de kinderen die meespeelden. Daarbij leerden de klasgenoten Aniek te begeleiden tijdens het spel en te vertellen tegen Aniek wat ze deden. Verder werd het spel door mij begeleid met de stem, zodat Aniek het verhaal goed kon volgen (zie ook het logboek, bijlage nr.11). Dit leverde duidelijke verbetering op in het wederzijds begrip, wat resulteerde in een positief verschil van 2 punten bij het 'spelen met meerdere/verschillende leeftijdsgenoten' bij Aniek. Ook liet Aniek een stijgende lijn zien bij 'het in de rol blijven', wat aangeeft dat ze begreep hoe het verhaal verliep en ze gaf in drie spelsituaties blijk van het luisteren naar anderen. Uit gesprek met moeder bleek dat Aniek nu ook thuis fantasiespel speelt.

De ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek.

Volgens Dik (2005) begint de koppigheidsfase pas rond het derde levensjaar. Ook vierjarigen zijn nog vaak koppig. Bij de afname van 13 - 01- '10 blijkt dat Aniek zowel thuis als op school haar eigen zin wil doordrijven. Bij de afname van 19 - 04 - '10 scoren alle observators⁷ op 'Drijft de eigen wil niet door' 1 punt hoger. Ook uit de resultaten van de begeleide spelsituaties blijkt er een stijgende lijn te zijn bij het bepalen van het spel door Aniek. Het 'baas spelen' komt alleen in de eerste twee spelsituaties voor. Ze is duidelijk minder koppig en went aan het samen maken van afspraken voordat ze gaat spelen en het 'blijven in de rol' die ze vooraf gekozen heeft.

'Voor een goede integratie is het belangrijk voor blinde kinderen om zo goed mogelijk de sociale gewoontes van hun omgeving eigen te maken (Ingsholt, 2009).'

⁷ Moeder, ik en de leerkracht van groep 1 en 2.

Moeder en Angelique scoren bij de afname van 19 -04 –'10, 1 punt meer bij 'Kijkt de ander aan, als er tegen 'haar' gesproken wordt.' Dit betekent dat Aniek thuis en bij 1 op 1 situaties of in een kleine groep bij Angelique de gesprekspartner beter aankijkt. In de klas gebeurt dit nog niet. Ook scoort ze aan het einde van het onderzoek thuis en bij Angelique 1 punt beter bij 'het om de beurt' praten. In de klas lukt dit nog niet. Aniek durft beter haar eigen mening te geven en gaat evenwichtiger om met kritiek. Beide items scoren 1 punt meer bij de afname van 19 - 04 –'10. Bij 'controle over eigen ongepast gedrag' is geen vooruitgang geboekt. Aniek heeft het wrijven met de vuist in haar ogen wel onder controle, maar in plaats daarvan 'trekt' ze nu meer met haar gezicht. Thuis geeft Aniek informatie over haar visuele handicap, maar in de klas doet ze dit niet altijd. Zowel de leerkracht als moeder scoren op 19 – 04 – '10, 1 punt meer op 'Kan zelf beslissingen nemen'. Dit laat ze nu thuis en in de klas ook zien.

Moleman (2005) stelt dat blinde kinderen vaak lange tijd alleen spelen, omdat ze genoeg hebben aan hun eigen spel. Geleidelijk ontstaat de behoefte aan *samen spelen*. Bij de afname van 13 – 01 –'10 speelde Aniek in de klas nog niet met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten. Bij de afname van 19 – 04 –'10 scoorde de leerkracht 2 punten hoger op 'Speelt met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten'. Ook scoorden moeder en Angelique 1 punt hoger bij 'Geeft blijk zich te verplaatsen in de ander'. Dit laat ze in de klas nog niet zien. Ze scoort zowel in de klas als thuis 2 punten op 'Is behulpzaam ten aanzien van anderen', tijdens beide afnamemomenten. Ook geven de ouders in gesprek aan dat ze vaker afsprekt met andere kinderen van de klas. Dit hebben de ouders thuis gestimuleerd en de leerkracht en de begeleider in de klas. Bij de uitkomsten van de spelsituaties blijkt dat Aniek beter zelf de weg kon vinden tussen de speelhoeken (van 1 keer in de eerste spelsituatie tot 7 keer in de laatste spelsituatie). Dit is belangrijk voor het samen spelen, omdat het constant hulp zoeken bij het vinden van de weg onnodige energie vraagt van Aniek en extra aanpassingsvermogen voor de medespelers. Ook gaf ze 4 keer duidelijk blijk van het luisteren naar de ander. Dit geeft aan dat ze interesse toont in haar medespelers.

Aanbevelingen/acties ter bevordering van de sociale vaardigheden van Aniek:

Aniek zou in de toekomst haar vaardigheden kunnen uitbouwen door:

Te vragen om hulp;

Zelf tot oplossingen komen;

Zelf beslissingen nemen;

Bij het spelen: om de beurt kiezen wat de kinderen gaan doen;

Iemand aan kijken als er tegen haar gesproken wordt;

In de kring: om de beurt praten;

Nog meer rekening te houden met en zich verplaatsen in de klasgenoten.

De ontwikkeling van de contactname van de klasgenoten met Aniek.

Moleman (2005) stelt dat spelen met ziende kinderen voor blinde kinderen vaak te snel gaat. Blinde kinderen kunnen de speelsituatie niet overzien en weten niet welke materialen voorhanden zijn om mee te spelen. Zij gebruiken dan alleen de spullen die binnen hun reikwijdte liggen. Vandaar dat de onderzoeker met deze gegevens rekening gehouden heeft bij de voorbereiding en uitvoering van de speelsituaties.

Door vooraf met de kinderen die meespeelden afspraken te maken hielden zij tijdens het spel beter rekening met Aniek en begeleidden zij haar beter. Tijdens de speelsituaties merkte de onderzoeker 8 keer op dat de medespelers Aniek vertelden wat ze aan het doen waren. In 3 situaties vergaten de medespelers dit te vertellen. Het wijzen van de weg voor Aniek ging tijdens de speelsituaties 8 keer goed. 2 keer werd het vergeten. 7 keer gaven ze Aniek de spullen die ze nodig had tijdens het spel goed aan. Het kwam niet voor dat ze dit vergaten. De eerste twee speelsituaties bemoederden de medespelers Aniek. Tijdens de andere speelsituaties kwam dit niet voor. Het aankondigen van het weglopen uit de speelhoek, naar een andere speelhoek toe werd 1 keer gedaan en 1 keer gebeurde dit niet op een moment dat Aniek er last van had.

Koninklijke Visio (2009) geeft praktische tips die ziende mensen in acht moeten nemen in contact met blinde mensen. Hier heeft de onderzoeker in de klas samen met de leerkracht en tijdens de speelsituaties aan gewerkt. De vorderingen waren

zichtbaar op de screeningslijsten van 19 – 04 – '10. Zowel de leerkracht als Angelique scoren 1 punt meer op 'Verwoorden visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/sociale situaties'. Zowel de AOB -er van Sensis als Angelique scoren aan het einde van het onderzoek 2 punten op het begeleiden van de leerling in spelsituaties. Zowel de leerkracht, als de AOB -er en Angelique scoren 2 punten bij het tikken van de klasgenoten op stoel of tafel om aan te geven waar de zitplaats is voor Aniek of om aan te geven waar ze een voorwerp voor Aniek neer zetten. Het zeggen van de naam van Aniek bij begroeting gaat in de klas en in de kleine groep bij Angelique beter en scoort 1 punt meer. Ook vertellen de klasgenoten het beter tegen Aniek, als ze haar willen helpen (2 punten hoger gescoord door de leerkracht).

Aanbevelingen/acties ter verbetering van de contactname van de klasgenoten met Aniek:

Aanleren om minder overbodige hulp te bieden;

Leren om voorwerpen altijd op een vaste plaats terug te zetten voor Aniek;

Leren deuren of helemaal open of helemaal dicht te doen;

Leren de stoelen goed onder de tafel schuiven, zodat Aniek er niet tegenaan botst;

Visuele informatie leren verwoorden, zodat Aniek begrijpt wat er gebeurt.

De ontwikkeling van de contactname van de begeleidster met Aniek.

De praktische tips van Koninklijke Visio (2009) die ziende mensen in acht moeten nemen in contact met blinde mensen heeft de onderzoeker ook gebruikt ter verbetering van haar eigen contactname met Aniek. Bij de eerste afname van de screeningslijst 'Contactname met blinde leerling' scoorde de begeleidster op een aantal items al 2 punten (het maximale aantal). Items die op 19 – 04 – '10 verbeterd waren, zijn: 'Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft', vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken', 'Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar', 'Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/sociale situaties.'

De AOB –er van Sensis voegde aan zijn observatie toe:

'Angelique en de klasgenoten hebben een prima contactname naar Aniek toe'.

Aanbevelingen/acties ter verbetering van de contactname van de begeleider met Aniek:

Bij begroeting de naam van Aniek noemen;

Geen overbodige hulp bieden;

Woorden als 'hier' en 'daar' vermijden;

Laten weten als ik de ruimte verlaat;

In gezelschap of in gesprek tegen Aniek vertellen welke personen er allemaal bij zijn of die personen bij de naam noemen.

Hoofdstuk 6 Evaluatie van het onderzoek.

‘Later wil ik gaan sporten met minder validen en gehandicapten. Ik heb voor mezelf bewezen dat je toch veel kunt doen met een beperking als je positief blijft.’

Linda van de Crommert (16)⁸

Het verband tussen de theorie, de praktijk en mijn eigen handelen.

In juni 2009 werd bekend dat ik Aniek bij ons op school mocht gaan begeleiden. Het was voor mij duidelijk dat ik het onderwerp van mijn meesterstuk wilde koppelen aan deze begeleiding, zodat ik me kon verdiepen in de ontwikkeling van kinderen die blind zijn en wat belangrijk is bij het lesgeven aan en het begeleiden van een blinde leerling. Het boek *‘Baby’s en peuters met visueel functieverlies: Handboek voor ouders van jonge en slechtziende kinderen.’* van Dik (2005) heeft mij informatie gegeven over de spelontwikkeling en de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van een blinde leerling. De gegevens uit de literatuur waren direct terug te koppelen naar mijn praktijk. Ik kreeg een beeld van de spelontwikkeling van Aniek, van haar sociale vaardigheden en vond een basis om mijn onderzoek op te baseren. De onderzoeken van Ingsholt⁹ (Icevi.org, 2009) waren waardevol voor de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek. Zij heeft mij doen inzien dat het besteden van aandacht aan het verbeteren van sociale gewoontes, belangrijk is voor de integratie van een blinde leerling in de groep. Zowel de leerkracht als ik oefenen die vaardigheden nu met Aniek. De tips van Visio voor de contactname met een blinde leerling heb ik zowel kunnen gebruiken voor de klasgenoten van Aniek als voor mijn eigen contactname met haar. Ik let bewuster op de manier van contact maken met Aniek, omdat ik weet wat de leerpunten zijn.

Deze periode van onderzoek en verdieping is voor mij heel waardevol geweest. De begeleiding van Aniek heeft meer diepgang gekregen. Als leerkracht had ik de neiging om tijdens lessen vooral aandacht te besteden aan de schoolse

⁸ Ze waterskiert op hoog niveau. Door juveniele macula degeneratie (oogziekte) had ze op haar dertiende een visus van 70 procent die in een half jaar afnam tot 20 procent).

⁹http://www.icevi.org/publications/icevi_wc2006/07_%20early_childhood_international/Papers/eur_049_anette%20ingsholt.pdf

vaardigheden. Dit onderzoek heeft me meer bewust gemaakt van het belang voor ieder kind van een goede integratie in de groep.

Procesevaluatie.

In de zomervakantie heb ik veel gelezen over het onderwerp en het werd me duidelijk dat het voor iemand die blind is belangrijk is om zelfstandig te kunnen functioneren. Ik koos 'Zelfstandigheid' als eerste onderwerp voor mijn onderzoek. Toen Aniek echter in september op school kwam, merkte ik dat nog een ander onderwerp voor haar van belang was: de omgang met de andere kinderen in de klas. Het was moeilijk voor de kinderen om elkaar goed te begrijpen. Aniek vond het niet leuk dat ze steeds bij de hand werd genomen of opgetild, terwijl de andere kinderen dit met hun beste bedoelingen deden. Bij het samen spelen traden er ook problemen op, omdat het niveau van spelontwikkeling tussen Aniek en de klasgenoten uit elkaar liep. Ik besloot om me te gaan richten op de interactie tussen de kinderen, omdat dit voor alle kinderen van groep 1 en 2 een noodzaak was.

Uit literatuuronderzoek bleek dat ik eerst de spelontwikkeling van Aniek in kaart moest brengen. Dit was niet zo gemakkelijk, omdat ik alleen kon terugvallen op het diagnostisch onderzoek van Aniek dat in november 2009 bij Sensis is gedaan. Daarom heb ik me verder verdiept in de fasen van spelontwikkeling, zoals ziende en blinde kinderen die beiden doorlopen. Deze fasen zijn gebruikt bij een observatie van Aniek aan het begin van het onderzoek en de gegevens daarvan vergeleken met de gegevens uit het diagnostisch onderzoek bij Sensis.

Om tot een betere interactie te kunnen komen en het spelen met de klasgenoten te bevorderen wilde ik onder andere gaan werken aan de sociale vaardigheden van Aniek. Uit het literatuuronderzoek had ik informatie gekregen over het belang van de ontwikkeling van de sociale vaardigheden bij blinde kinderen voor de interactie met ziende kinderen. Er waren echter geen gestandaardiseerde instrumenten voor te vinden. Er bestond wel een screeningslijst van Visio uit 1996. Deze heb ik aangevuld met nieuwe inzichten en voor de validiteit laten controleren en aanvullen door de AOB - er die Aniek begeleidt vanuit Sensis. Tijdens de cursus die ik bij Visio in Huizen heb gevolgd ontstond het idee om voor mijn praktijkonderzoek begeleide spelsituaties te bedenken ter verbetering van de contactname en bevordering van het samen spelen. Hiervoor kreeg ik de volledige medewerking van de leerkracht van

groep 1 en 2. Omdat ik in mijn lessen aan Aniek veel aandacht moet besteden aan de tactiele ontwikkeling, ten behoeve van het Braille (Aniek gaat komend schooljaar Braille leren), heb ik gekozen voor 1 spelsituatie per week. Zo bleven er drie werklessen in de week over om aan de tactiele ontwikkeling te werken. Ik vond het wel jammer dat de periode van onderzoek niet langer was, zodat ik meer spelsituaties had kunnen doen. Het was mooi om te zien, dat door het vooraf bespreken van het spel, het lopen van de routes en het begeleiden van het spel met mijn stem, het samen spelen zoveel beter verloopt. De kinderen genoten zichtbaar van het spel en hielden meer rekening met elkaar. Aniek leerde luisteren naar de andere kinderen en rekening houden met hun gevoelens en keuzes. Haar klasgenoten leerden meer over de belevingswereld van Aniek en haar te helpen op momenten dat ze dat nodig heeft. Ook leerden zij andere spelmogelijkheden voor in de huishoek. Na analyse van deze spelsituaties kreeg ik handvatten voor de verdere begeleiding. De observatie van de AOB – er van Sensis van een van de spelsituaties was een opsteker voor mij. Hij was positief over de contactname van de groep met Aniek, over mijn eigen contactname met haar en over de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek. Deze spelsituaties wil ik dus vaker doen en verder uitbouwen zodat de contactname en daarmee het samen spelen verder verbeterd. Door de lijst 'Contactname met een blinde leerling' voor mijn begeleiding te laten invullen door de leerkracht van groep 1 en 2 heb ik een beter beeld van de items waar ik bij mezelf aan kan werken.

Productevaluatie.

Dit werkstuk is naar mijn inzien een bron van waardevolle informatie voor leerkrachten die een blinde leerling in de klas krijgen. Als de gegevens en aanbevelingen uit dit werkstuk ter harte genomen worden, kan er een basis worden gelegd voor een goede integratie van de blinde leerling in de klas.

Er zijn echter ook enkele punten van kritiek aan te geven bij dit onderzoek. Er waren geen gestandaardiseerde instrumenten te vinden voor de ontwikkeling van de sociale vaardigheden bij blinde kinderen. Dit vond ik jammer, vanwege de validiteit van het onderzoek. Er bestond wel een screeningslijst van Visio uit 1996. Deze heb ik aangevuld met nieuwe inzichten en voor de validiteit laten controleren en aanvullen door de AOB - er die Aniek begeleidt vanuit Sensis. Deze screeningslijst was in een

drie puntsscore gezet. Bij de data – analyse constateerde ik dat ik de score beter had kunnen indelen in een vijf puntsscore. Dan waren de vorderingen nauwkeuriger in kaart te brengen geweest. Hetzelfde geldt voor de lijst 'Contactname met een blinde leerling'. Bij een volgend onderzoek zou ik kiezen voor een andere indeling, omdat het voor de observanten niet altijd gemakkelijk te scoren was. Het heeft wel geholpen dat ik na het invullen van de lijsten een gesprek had met de observanten, zodat ik die informatie kon gebruiken bij de verwerking van de gegevens.

Hoofdstuk 7 Nawoord.

Na deze mooie, inspirerende en leerzame periode wil ik graag de mensen bedanken die hun medewerking verleend hebben aan dit meesterstuk.

Allereerst bedank ik Aniek en haar ouders. Ik ben blij en trots dat ik jullie heb mogen leren kennen. Het begeleiden van Aniek is een verrijking voor mijn leven en dit doe ik elke dag met heel veel plezier. Maar ik ben onder de indruk van alles wat jullie al samen bereikt hebben met Aniek en door jullie teamwork vindt Aniek straks haar eigen plekje in de maatschappij. Daar ben ik voor de volle honderd procent van overtuigd.

Lieve juffrouw Els, jij stond open voor de komst van Aniek in jouw groep en door jouw kundigheid en enthousiasme is elke dag in groep 1 / 2 voor Aniek, haar klasgenoten en mij een leerzame en gezellige dag om op terug te kijken!

Ik bedank Twan en Henriette, de Ambulant Onderwijskundig Begeleider en ontwikkelingsbegeleider vanuit Sensis te Grave. Henriette, jij hebt de start van Aniek op onze school begeleid. Jij gaf Els en mij op een fijne, positieve manier feedback op het werken met Aniek. We hebben veel van jou geleerd en wensen jou succes in je nieuwe werk.

Twan, jij nam het stokje over van Henriette en deed dat vanaf het begin met veel enthousiasme. We hebben een fijne vertrouwensband opgebouwd en ik kijk er naar uit om komend schooljaar met jouw hulp het leesproces van Aniek op te starten.

Een heel groot woord van dank aan Marie – José, onze begeleidster van de meesterstukken. Jouw manier van vragen stellen heeft ons leren reflecteren op ons handelen en jouw warme, gedegen begeleiding heeft onze meesterstukken tot werken gemaakt waar we trots op zijn.

Lieve medestudenten van mijn intervisiegroepje. Ik heb veel geleerd van jullie feedback en van jullie professionaliteit. Maar naast het harde werken samen, genoot ik intens van ons samenzijn!

Tenslotte bedank ik de ouders van de kinderen van groep 1 en 2 voor hun toestemming om de foto's die gemaakt zijn te mogen publiceren in mijn meesterstuk.

Bedankt allemaal!

Hoofdstuk 8 Literatuurlijst.

Geraadpleegde boeken.

- Dik, M. (2005). *Baby's en peuters met visueel functieverlies: Handboek voor ouders van jonge en slechtziende kinderen*. Eemnes: Robert Weijdert.
- Harinck, F. (2008). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., Scheepsma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek: Een handreiking voor leraren*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Knaapen, M. (1999). *Wat er allemaal kan: Vormen van vrijetijdsbesteding voor blinde en zeer slechtziende kinderen*. Eindhoven: PlantijnCasparie.
- Medewerkers ConvergO Onderwijsinstelling Grave. (1996). *Themabrochure ConvergO Onderwijsinstelling: Met het oog op: sociale vaardigheden*. Breda: Salsedo.
(Screeningslijst sociale vaardigheden uit deze brochure is aangevuld door Angelique Minten en Twan Arts, AOB – er van Sensis te Grave).
- Sensis Magazine: Jubileumuitgave – mei 2009. *150 jaar Sensis: Het instituut uit, de maatschappij in*. Nijmegen: Thieme.
- Tenberken, S. (2001). *Mijn weg leidt naar Tibet: De blinde kinderen van Lhasa*. Amsterdam: Uitgeverij Maarten Muntinga bv.

Geraadpleegde artikelen.

- Boeije, H. (2006). *Analyseren in kwalitatief onderzoek, denken en doen*. Amsterdam: BoomOnderwijs.
- Boerman, R. (2008). *Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek*. Fontys OSO.
- Ingsholt, A. *Social inclusion of 4 -6-years-old blind children*. Kalundborg: Synscenter Refsnaes, Denemarken. Gevonden: 01 -10 – '09 op www.icevi.org/publications.
- Ingsholt, A. *The social development of blind pre-school children*.
http://www.icevi.org/publications/icevi_wc2006/07_%20early_childhood_intern

[ational/Papers/eur_049_anette%20ingsholt.pdf](#) Kalundborg: Synscenter Refsnaes, Denemarken. Gevonden: 01 -10 – '09

- Koninklijke Visio. *Contact met iemand met een verstandelijke beperking die slechtziend of blind is*. Gevonden: 22 – 9 – 2009 op www.visio.org.
(screeningslijst contactname is ontwikkeld vanuit de tips uit dit artikel, aangevuld door Angelique Minten en Twan Arts, AOB - er bij Sensis)
- SCOL (Sociale Competentie Observatie Lijst)
(<http://scol.nl/?main=deitems>)
Gevonden 10 -1-2010.
- Moleman, Y. (2005). *Spelen*. Blz. 139 – 162. In: Dik, M. (2005). *Baby's en peuters met visueel functieverlies: Handboek voor ouders van jonge blinde en slechtziende kinderen*. Eemnes: Robert Weijder.
- Spelontwikkeling Kind- Signalen van Ontwikkelingsproblemen
<http://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/26105-spelontwikkeling-kind-signalen-van-ontwikkelingsproblemen.html>
Gevonden: 10-1-2010.
- 'Socialization Skills'. Gevonden op 4 november 2009 op <http://www.viguide.com/vsnsocial.htm>.
- Texas School for the Blind and Visually Impaired: *Instructional Resources; 'Preschool Children with Visual Impairments'*. Gevonden op 5 november 2009 op <http://tsbvi.edu/Education/index.htm>.
- Texas School for the Blind and Visually Impaired: 'What Social Skills Enhance Integration.' Gevonden op 5 november 2009 op <http://tsbvi.edu/Education/social-skills.htm>.

Cursus.

- Dik, M. e.a. (2010). *Spelenderwijs begrijpen, doen en voelen*. Huizen, 05 – 02 – '10.

Websites.

- www.passendonderwijs.nl
- www.visio.org

Hoofdstuk 9 Bijlagen bij het onderzoek.

Bijlage 1 De planning van het onderzoek.

Deelvragen	Onderzoeksinstrument	Betrokkenen	Datum
Hoever is de spelontwikkeling van Aniek momenteel?	-Rapport van het recentelijk diagnostisch onderzoek bij Sensis op het gebied van de spelontwikkeling. -Observatie met behulp van 'Overzicht Fasen Spel Spelontwikkeling' (http://mens-en-samenleving.infonu.nl)	AOB – er vanuit Sensis	23-11-'09
		Angelique	22-02-'10
Hoe is de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van Aniek?	-Screeningslijst sociale vaardigheden voor kinderen met visueel functieverlies. (Medewerkers Convergo Onderwijsinstelling Grave. (1996). <i>Themabrochure Convergo Onderwijsinstelling: Met het oog op: sociale vaardigheden</i> . Breda: Salsedo, zelf uitgebreid met behulp van informatie andere genoemde onderzoekers en de AOB - er van Sensis) -Gesprek moeder en leerkracht -Rapport van het recentelijk diagnostisch onderzoek bij Sensis.	Moeder Leerkracht Angelique	13 -01-'10 13 -01-'10 13 -01-'10
		Angelique AOB – er vanuit Sensis	19-01-'10 23-11-'09
Hoe is de contactname van Aniek met de andere klasgenoten?	-Screeningslijst sociale vaardigheden voor kinderen met visueel functieverlies (Medewerkers Convergo Onderwijsinstelling Grave. (1996). <i>Themabrochure Convergo Onderwijsinstelling: Met het oog op: sociale vaardigheden</i> . Breda: Salsedo zelf uitgebreid met behulp van informatie andere genoemde onderzoekers en de AOB - er van Sensis) -Gesprek met de moeder. -Gesprek met de leerkracht van Aniek.	Moeder Leerkracht Angelique	13 -01-'10 13 -01-'10 13 -01-'10
			13-01-'10
			13-01-'10
Hoe is mijn contactname met Aniek?	-'Tips contactname' Koninklijke Visio (eigen screeningslijst daarvan gemaakt, aangevuld door relevante items van de SCOL, Sociale Competentie Observatie Lijst)	Leerkracht	22- 02-'10
		Angelique	22- 02-'10

	-Observatie van mij door leerkracht van Aniek, met behulp van bovenstaande lijst. -Gesprek met leerkracht	Leerkracht Angelique	22- 02-'10 22- 02-'10
Hoe is de contactname van de klasgenoten met Aniek?	-‘Tips contactname’ Koninklijke Visio (eigen screeningslijst daarvan gemaakt, aangevuld door relevante items van de SCOL, Sociale Competentie Observatie Lijst) -Gesprek leerkracht Aniek	Leerkracht Angelique Leerkracht Angelique	22-02-'10 22-02-'10 22-02-'10 22-02-'10
Hoe is de contactname van Aniek met haar klasgenoten na de oefenperiode?	-Screeningslijst sociale vaardigheden voor kinderen met visueel functieverlies. (Medewerkers Convergo Onderwijsinstelling Grave. (1996). <i>Themabrochure Convergo Onderwijsinstelling: Met het oog op: sociale vaardigheden</i> . Breda: Salsedo, zelf uitgebreid met behulp van informatie andere genoemde onderzoekers en de AOB - er van Sensis) - Gesprek met leerkracht	Ouders Leerkracht Angelique Leerkracht Angelique	19-04-'10 19-04-'10 19-04-'10 19-01-'10 19-01-'10
Hoe is mijn contactname met Aniek na een oefenperiode?	-‘Tips contactname’ Koninklijke Visio (eigen screeningslijst daarvan gemaakt, aangevuld door relevante items van de SCOL) -Observatie van mij door leerkracht van Aniek, met behulp van bovenstaande lijst.	Leerkracht Angelique	19-01-'10 19-01-'10
Hoe is de contactname van de klasgenoten met Aniek na een oefenperiode?	-‘Tips contactname’ Koninklijke Visio (eigen screeningslijst daarvan gemaakt, aangevuld door relevante items van de SCOL) -Observatie van mij door leerkracht van Aniek, met behulp van bovenstaande lijst. -Observatie door de AOB - er van Aniek. -Gesprek AOB - er -Gesprek leerkracht	Leerkracht Angelique AOB - er Sensis Angelique Leerkracht Angelique	19-04-'10 19-04-'10 01-04-'10 01-04-'10 19-01-'10 19-01-'10

Bijlage 2.

Gesprek met de moeder van Aniek over de ontwikkeling van de sociale vaardigheden en de contactname van Aniek met behulp van 'Screeningslijst sociale vaardigheden' (zie bijlage 19 b, ingevulde screeningslijst).

Datum: 19 – 01- '10

Doel:

De uitkomsten van de 'Screeningslijst sociale vaardigheden' die de moeder van Aniek voor Aniek heeft ingevuld met haar bespreken en daarna vergelijken met de uitkomsten van deze lijst die de leerkracht en ik hebben ingevuld. Van hieruit stelden we een aandachtspuntenlijst op om aan te werken tijdens de oefenperiode, met als doel om de contactname van Aniek met de andere leerlingen van groep 1 en 2 te verbeteren.

Aniek wil graag weten wie er binnenkomt. Moeder heeft haar aangeleerd om te vragen wie er binnen is, als ze hoort dat er iemand aankomt. Bij vertrek vergeet ze weleens te groeten, omdat ze zo in haar spel zit. Mama of papa herinneren haar er dan aan.

Aniek kijkt de andere persoon niet altijd aan, thuis. Ze begint het echter wel te leren. Ze neemt al heel goed initiatief tot gesprek en heeft een actieve rol in het gesprek. Moeder vindt dat ze weleens erg dicht bij iemand gaat staan. Ik vind dat op school wel meevallen. Het 'om de beurt' praten begint ze ook te leren. Soms heeft ze nog moeite om op haar beurt te wachten. Ze steekt haar vinger nog niet uit zichzelf op. Dat moet je haar van tevoren even zeggen.

Ze kan thuis al best goed omgaan met uitstel.

Ze toont al wat gevoelens, zoals 'vrolijk' (kan echt schateren!), 'boos' en 'verdrietig'. Mama besteedt daar thuis ook weleens aandacht aan.

Aniek durft goed hulp te vragen, maar bedankt nog niet altijd na verkregen hulp.

Ze durft ook goed 'Nee!' te zeggen en kan haar gevoelens al best goed uiten.

Of ze goed met kritiek kan omgaan kan moeder niet aangeven.

Aniek kan zelf al weleens beslissingen nemen en met een kleine tip komt ze zelf ook weleens met praktische oplossingen.

Ze merkt het thuis goed op, als de interesse bij iemand afneemt. Ze roept diegene dan bij de naam.

Als papa of mama er bij zijn, vertelt ze ook weleens tegen andere kinderen dat ze blind is. Het echte besef is er volgens moeder nog niet.

Ze kan al goed complimentjes geven en wil anderen graag helpen.

Ze drijft haar eigen wil nog vaak door, als ze kan.

Aniek heeft weinig ongepast gedrag, behalve oogboren, van de stoel lopen en er doorheen praten. Ze laat zich echter goed aanspreken op het oogboren en het helpt ook als je een pleister op haar 'knokkel' van de hand plakt.

Ze speelt thuis met verschillende kinderen. Nog wel veel 'naast' elkaar, du niet zoveel samen.

Ze maakt al gebruik van humor bij contacten. Ze heeft al perfect in de gaten als ze grappig is.

Ze is zich volgens moeder nog niet bewust van haar uiterlijke verzorging en eet nog niet met de vork. Ze voelt het wel als er iets aan haar mond zit.

Bijlage 3.

Gesprek met de leerkracht over de contactname van Aniek vanuit observatie in de klas door de leerkracht en door Angelique, met behulp van screeningslijst sociale vaardigheden (zie bijlage 19 b, ingevulde screeningslijsten door de leerkracht en Angelique).

Het merendeel van de uitkomsten die de leerkracht en ik hadden verkregen uit de screeningslijst, komt overeen met de uitkomsten uit de thuissituatie. Hier ga ik dus niet verder op in.

Verschillen met de thuissituatie zijn:

- het aankijken van de andere persoon gebeurt al best goed in de klas;
- ze eet in de kring best netjes;
- In de klas is het nog wat moeilijker om op de beurt te wachten en met uitstel om te gaan;
- Aniek toont wel veel nieuwsgierigheid naar andere kinderen toe: 'Wat heb jij in je trommeltje?', 'Wat ben jij aan het doen?'.
- Ze vraagt nog niet: 'Zullen we afspreken?' of 'Zullen we samen spelen?'

Aandachtspunten waar we aan kunnen werken, tijdens de oefenperiode en in de spelsituaties:

- Iemand aankijken als er tegen je gesproken wordt;
- Het 'om de beurt praten';
- De vinger opsteken;
- Omgaan met uitstel;
- Bedanken na verkregen hulp;
- Hulp op een aardige manier weigeren;
- Zelf tot een oplossing komen;
- Eigen wil niet doordrijven;
- Oogboren onder controle houden;
- Op de stoel blijven zitten;
- Niet door de kring praten.

Bijlage 4.

Gesprek met de moeder van Aniek over de ontwikkeling van de sociale vaardigheden en de contactname van Aniek met behulp van 'Screeningslijst sociale vaardigheden' (zie bijlage 19 b ingevulde screeningslijst) aan het einde van het onderzoek.

Datum: 19 -04 -'10.

Doel:

De uitkomsten van de 'Screeningslijst sociale vaardigheden' die de moeder van Aniek voor Aniek heeft ingevuld met haar bespreken en daarna vergelijken met de uitkomsten van deze lijst die de leerkracht en ik hebben ingevuld.

Aniek is volgens haar moeder goed vooruitgegaan op de sociale vaardigheden.

Ze kijkt de ander beter aan als er tegen haar gesproken wordt.

Ze eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte beter.

Ze gebruikt al gezichtsuitdrukkingen.

Aniek reageert evenwichtiger op vervelende opmerkingen.

Ze durft goed kritiek te geven.

Ze benoemt het anders 'zien' als dat nodig is.

Ze kan zelf beter beslissingen nemen en tot oplossingen komen.

Ze kan zich beter verplaatsen in iemand anders en geeft blijk van interesse in iemand anders.

Ze is behulpzaam en drijft minder haar eigen wil door.

Verder vertelt moeder dat het opvallend is dat Aniek thuis nu meer met verschillende klasgenootjes speelt (dat hebben de ouders thuis ook goed gestimuleerd).

Wat ook heel goed opgevallen is, is dat Aniek nu thuis ook fantasiespel speelt. Ze speelt rollenspellen in het keukentje, bakt 'pizza' voor papa en mama, terwijl ze eerst niet naar het keukentje omkeek.

Bijlage 5.

Gesprek met de leerkracht over de contactname van Aniek vanuit observatie in de klas door de leerkracht en door Angelique, met behulp van screeningslijst sociale vaardigheden (zie bijlage 19 b voor ingevulde screeningslijsten door de leerkracht en Angelique) aan het einde van het onderzoek.

Dezelfde vorderingen die de ouders hebben ontdekt hebben de leerkracht en Angelique ook opgemerkt.

Het geven van informatie over de visuele beperking laat Aniek in de klas nog niet zien, in een klein groepje en 1 op 1 vertelt Aniek daar wel eens over.

Ook vindt Aniek het in de klas nog weleens moeilijk om zelf beslissingen te nemen of tot een oplossing te komen. Thuis gaat dat al goed.

Aandachtspunten waar we aan kunnen werken m.b.t. de sociale vaardigheden van Aniek:

- Vragen om hulp;
- Zelf tot oplossingen komen;
- Zelf beslissingen durven nemen;
- Bij het spelen: om de beurt kiezen wat je gaat doen. Dus niet je eigen zin doordrijven;
- Iemand aankijken als er tegen je gesproken wordt;
- In de kring: om de beurt praten, dus wachten op jouw beurt om te praten;
- Nog meer rekening houden en zich verplaatsen in de klasgenoten;

Bijlage 6.

Gesprek met de leerkracht over de contactname van de leerlingen uit groep 1 en 2 met Aniek aan het begin van de oefenperiode d.d. 22 – 02 – '10, aan de hand van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling' (zie bijlage 19 b ingevulde screeningslijst).

Doel:

Zowel de leerkracht als ik vulden aan het begin van de oefenperiode en aan het einde van de oefenperiode de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling' in en vergeleken deze lijsten met elkaar. Zo konden we op punten waar we verschilden in beoordeling met elkaar bespreken waarom we die zo beoordeeld hadden en van daaruit een aandachtspuntenlijstje maken. Met deze aandachtspuntenlijst gingen we kijken welke kinderen in onze groep ik kon betrekken in de spelsituaties, om met hen te werken aan verbetering van de contactname.

Vergelijking van de uitkomsten van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling'.

Het eerste wat opvalt is dat ik de lijst wat strenger heb ingevuld als de leerkracht. De leerkracht heeft meer items met 'Altijd' beantwoord.

We zijn het er over eens dat de leerlingen over het algemeen duidelijk en rustig tegen Aniek praten, zodat ze hen goed kan verstaan.

De leerlingen noemen Aniek nog niet altijd bij de naam als ze haar begroeten.

Als de klasgenoten Aniek iets aangeven doen ze dat al regelmatig met: 'Alsjeblieft Aniek'!

Ze vergeten het vaak om het te zeggen als ze Aniek gaan helpen of als ze haar gaan aanraken.

Ze zien het al soms als Aniek hulp nodig heeft, maar dit kan nog beter.

Ze bieden al best vaak de hand aan, als Aniek in een onbekende omgeving is.

Ze bieden nog te vaak overbodige hulp. Hebben de neiging om te bemoederen. Vooral de leerlingen van groep 2 doen dit graag.

Soms houden ze al rekening met de gevoelens van Aniek.

Volgens de leerkracht benoemen de leerlingen de gevoelens van Aniek al. Mijzelf is dit nog niet opgevallen. Hier ga ik de komende tijd eens goed op letten.

Ze houden er al soms rekening mee dat Aniek niet kan zien, maar dit punt kunnen we nog verbeteren.

De leerlingen geven nog geen concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt en laten de plek nog niet voelen. Heel belangrijk om hier aan te werken!

Ze tikken wel al bijna allemaal op de stoel van Aniek, als ze zien dat Aniek naar haar stoel aan het lopen is.

Soms tikken ze ook al op de tafel als ze daar iets neer leggen of zetten voor Aniek. Dit kan echter nog worden verbeterd.

Zowel de leerlingen als wij zelf gebruiken nog regelmatig de woorden 'hier' en 'daar'. Op zich is dat niet zo erg, maar dan moet je de plek er wel goed bij omschrijven en daar ontbreekt het nog te vaak aan.

Het verwoorden van visuele informatie tijdens het lesgebeuren en tijdens sociale situaties zijn de leerlingen nog niet gewend. Dit is heel goed aan te pakken in de huishoek- en spelsituaties. Als de leerlingen zich dit eigen maken, kan Aniek veel beter het rollenspel volgen en dus veel beter zelf een eigen inbreng hierin hebben.

Het begeleiden van Aniek in spelsituaties begint op gang te komen, maar kan zeker nog worden verbeterd.

Het geven van aanschouwingsmateriaal om af te tasten, doen de leerlingen al heel automatisch. Dit is geweldig om te zien! Als ze iets nieuws mee hebben genomen om te laten zien in de kring, dan laten ze het altijd even aan Aniek voelen. Ook tijdens een verhaal geven ze weleens spontaan iets wat er mee te maken heeft aan Aniek om af te tasten.

Ze laten het nog niet weten aan Aniek, als ze bij haar weg lopen. Dit kunnen we in de spelsituaties ook mooi oefenen.

De kinderen spreken in gezelschap aanwezigen nog niet bij de naam aan, zodat Aniek niet precies weet wie er allemaal om haar heen staan. Aniek zelf herkent nu wel alle stemmen van de kinderen van haar eigen groep, maar als er op de speelplaats kinderen van andere groepen bij staan, is het wel goed om even hun namen te laten noemen. We beseffen natuurlijk dat dit iets is wat je niet spontaan leert. Dit is nog vrij moeilijk, maar wel iets om vooral op de speelplaats op te letten.

De leerlingen geven Aniek nog geen informatie over de indeling van een ruimte. Dit is echter ook nog moeilijk en iets wat later nog kan worden getraind.

Het vermijden van struikelblokken gebeurt nog niet! Dit is ook heel belangrijk om aan te leren, zodat Aniek zich niet kan stoten.

De stoel onder de tafel schuiven wordt wel al regelmatig gedaan, maar kan nog beter.

Het zetten van voorwerpen op een vaste plaats moet ook nog worden aangeleerd.

De deuren op de gang staan regelmatig half open. Dit blijft ook voor de andere leerkrachten een punt om op te letten.

Aandachtspunten waar we aan kunnen werken tijdens de oefenperiode en in de spelsituaties.

- Noem Aniek bij de naam als je haar begroet;
- Zeg: 'Alsjeblieft Aniek', als je haar iets aangeeft;
- Vertel Aniek vooraf als je haar wil helpen of als je haar gaat aanraken en als het kan vraag je Aniek of ze geholpen wil worden;
- Als je bij Aniek in de buurt bent, kijk dan of ze alles alleen kan. Lukt dit niet, vraag dan of je haar kunt helpen. Biedt geen overbodige hulp. Ze kan

bijvoorbeeld zelf lopen, als jij haar de weg wijst, Je hoeft haar dus niet bij de hand te nemen;

- Bedenk hoe het is om niet te kunnen zien en leg daarom vaak uit hoe iets er uit ziet en wat je allemaal aan het doen bent, bijvoorbeeld als je in de huishoek aan het spelen bent of als je samen een spelletje speelt of iets aan het bouwen bent;
- Zeg het altijd tegen Aniek als je wegloopt bij haar. Zeg even waar je naar toe loopt;
- Aniek kent jullie stemmen wel, maar nog niet de stemmen van andere kinderen op school. Als je op de speelplaats met kinderen uit hogere groepen speelt. Zeg dan even hoe die kinderen heten of laat ze even aan Aniek voelen;
- Als er iets nieuws is in de klas, of als de speelzaal is opgebouwd, mag je Aniek vertellen wat er allemaal staat en waar dat het staat. Aniek weet al waar links en rechts is in de klas of in de zaal en wat vooraan of achteraan is;
- Zet altijd de stoel onder de tafel en als je Aniek ziet lopen, kijk dan even of er niets is waar ze over kan struikelen anders moet je het even aan de kant leggen;
- Doe de deur altijd open of dicht. Als de deur half open staat, kan Aniek er tegen aan lopen;
- Zet spullen op dezelfde plaats terug zodat Aniek ze gemakkelijk terug kan vinden.

Bijlage 7.

Gesprek met de leerkracht over de contactname van de leerlingen uit groep 1 en 2 met Aniek aan het einde van het onderzoek d.d. 19 – 04– '10, aan de hand van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling' (zie bijlage 19 b ingevulde screeningslijst).

Doel:

Zowel de leerkracht als ik vulden aan het begin van de oefenperiode en aan het einde van de oefenperiode de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling' in en vergeleken deze lijsten met elkaar.

De klasgenoten noemen Aniek bij begroeting nu beter bij de naam.

Ze zeggen het tegen Aniek als ze haar willen helpen.

Ze zien het beter als ze Aniek ergens mee kunnen helpen.

Ze houden beter rekening met de gevoelens van Aniek en met het feit dat Aniek niet kan zien.

Ze gebruiken nu minder woorden als 'hier' en 'daar', waar Aniek niets aan heeft en geven meer visuele informatie tijdens het lesgebeuren en in sociale situaties.

Ze tikken op de stoel en op de tafel, als ze haar de plaats willen wijzen of als ze iets voor haar neer zetten.

Ze begeleiden Aniek tijdens spelsituaties.

Aandachtspunten waar we nog aan kunnen werken:

- Aanleren om nog minder overbodige hulp te bieden;
- Leren om voorwerpen altijd op een vaste plaats terug te zetten voor Aniek;
- Deuren of helemaal open of helemaal dicht te doen;
- De stoelen goed onder de tafel schuiven, zodat Aniek er niet tegenaan botst;
- Goed de visuele informatie leren verwoorden, zodat Aniek begrijpt wat er gebeurt.

Bijlage 8.

Gesprek met de leerkracht over de contactname van Angelique (begeleidster) met Aniek, met behulp van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling (zie bijlage 19 b ingevulde screeningslijst).

Datum: 22 – 02 – '10.

Doel: *Aan de hand van de uitkomsten van deze lijst kan ik zien wat ik zelf nog kan verbeteren in de contactname met Aniek, zodat ik de komende oefenperiode aan die specifieke punten kan gaan werken.*

Uitkomsten van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling' ingevuld door de leerkracht van Aniek over de contactname van Angelique (begeleidster) met Aniek.

Ik spreek duidelijk en rustig tegen Aniek.

Ik noem bij begroeting regelmatig haar naam, maar nog niet altijd.

Ik zeg meestal haar naam als ik Aniek iets aangeef, maar soms vergeet ik het.

Ik vergeet nog weleens om het tegen Aniek te zeggen als ik haar ga aanraken of ga helpen.

Ik zie goed waar ik Aniek kan helpen en biedt haar mijn hand aan als ik zie dat het nodig is.

Soms bied ik nog overbodige hulp.

Ik hou goed rekening met de gevoelens van Aniek.

Ik benoem de gevoelens van Aniek.

Ik geef concrete uitleg van de plaats waarop iets zich bevindt of laat de plek voelen.

Ik tik op de stoel om Aniek te laten weten waar haar stoel is.

Ik tik op de tafel als ik iets voor haar neerzet.

Ik gebruik nog vaak woorden als 'hier' en 'daar'.

Ik verwoord regelmatig visuele informatie tijdens het lesgebeuren of tijdens sociale situaties, maar dit kan nog beter.

Ik begeleid Aniek in spelsituaties.

Ik geef Aniek zoveel mogelijk aanschouwingsmateriaal in handen om af te tasten, zodat ze goed betrokken wordt bij het lesgebeuren en sociale situaties.

Ik probeer het Aniek te laten weten, als ik bij haar wegloop en dan te vertellen waar ik heen ga. Maar ik vergeet het ook nog weleens.

Ik probeer er aan te denken om Aniek altijd te vertellen wie er bij haar in de buurt staan, maar ik vergeet het af en toe ook weleens. Vooral als het een situatie is waarbij het niet om Aniek gaat. Ik ga mezelf wel aanleren om altijd tegen Aniek te zeggen wie er in de buurt zijn.

Ik geef altijd uitleg over de indeling van de ruimte.

Ik vermijd struikelblokken.

Ik probeer er aan te denken dat we de stoelen onder de tafel schuiven, maar soms vergeet ik daar op te letten.

Ik probeer voorwerpen voor Aniek altijd op dezelfde plaats neer te zetten, maar het kan nog beter.

Ik laat nog weleens deuren half open staan.

Aandachtspunten waar ik nog aan kan werken in de contactname met Aniek.

- Bij begroeting zeg ik altijd haar naam;
- Als ik haar ga aanraken of helpen, zeg ik dat eerst even;
- Ik probeer geen overbodige hulp te bieden;
- Ik probeer woorden als 'hier' en 'daar' te vermijden of altijd te onderbouwen met een concrete uitleg of het laten voelen van de plek/ het voorwerp;
- Ik verwoordt zoveel mogelijk de visuele informatie, tijdens spelsituaties of lessituaties;
- Ik vertel het Aniek altijd als ik even bij haar wegloop;
- Ik vertel Aniek voortaan altijd wie er bij haar staan, ook al gaat het gesprek over iets anders;
- Ik ben er alert op dat de stoelen bij ons in de klas onder de tafel worden geschoven;
- Ik ga voorwerpen nog meer een vaste plek geven, vooral op haar werkplek;
- Ik ga proberen om deuren altijd dicht te doen of helemaal open te zetten.

Bijlage 9.

Gesprek met de leerkracht over de contactname van Angelique (begeleidster) met Aniek, met behulp van de 'Screeningslijst contactname met blinde leerling aan het einde van het onderzoek (zie bijlage 19 b ingevulde screeningslijst).

Datum: 19 – 04 – '10.

Doel: *Aan de hand van de uitkomsten van deze lijst kan ik zien wat ik zelf nog kan verbeteren in de contactname met Aniek,*

Punten die verbeterd zijn:

- Ik zeg beter de naam van Aniek als ik haar iets aangeef;
- Ik vertel het vooraf tegen Aniek als ik haar wil helpen;
- Ik vermijd woorden als 'hier' en 'daar' beter;
- Ik verwoord de visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren en in sociale situaties beter.

Punten waar ik nog aan kan werken in de contactname met Aniek:

- Bij begroeting de naam van Aniek noemen;
- Geen overbodige hulp bieden;
- Woorden als 'hier' en 'daar' vermijden;
- Laten weten als ik de ruimte verlaat;
- In gezelschap of in gesprek tegen Aniek vertellen welke personen er allemaal bij zijn of die personen bij de naam noemen.

Bijlage 10.

Gedurende de dag werken aan de sociale vaardigheden van Aniek.

Samen met de leerkracht van Aniek zijn we in de periode van januari tot en met april met de volgende activiteiten/ methodes en aandachtspunten bezig geweest:

- *Doos vol gevoelens:* - voor het uiten van emoties
- het voelen welke gezichtsuitdrukking daarbij past
- *Inzet 'dikke duimenkaart':*
(m.b.v. van schuim- viltstickers die Aniek kan voelen)
Leren om eerst het werkje van de juf te doen en dan pas wat ze zelf wil met het beoogde materiaal;

Leren om niet door de kring te praten ;

Leren om buiten om de beurt te kiezen wat ze gaan spelen, zodat andere kinderen ook aan de beurt komen;

▪ *Begeleiden van het fantasiespel in de huishoek:*

- om de beurt praten aan de telefoon
- goede afspraakjes maken

Stimuleren op een beleefde en aardige manier te zeggen als je iets niet wil of kunt, bijvoorbeeld: als je tegen je klasgenootje zegt dat je niet kunt afspreken vandaag

Netjes op de stoel blijven zitten: Een verhogingsplankje als voetenplankje onder de stoel, met daarop een wiebelkussen.

Lesjes, oefeningen met de klasgenootjes, t.b.v. de contactname met Aniek:

- Leren hoe de klasgenoten haar mee naar buiten kunnen nemen;
- Leren hoe ze haar haar fruit aan kunnen geven, door te zeggen: 'Alsjeblieft Aniek, hier is je banaan.';
- Leren hoe ze haar de weg kunnen leren en uitleggen waar iets staat, zonder haar er heen te brengen aan de hand, dus zonder haar te bemoederen;
- Leren dat ze kunnen tikken op de stoel, om Aniek te laten zien waar haar stoel is;
- Uitleg over de voorbereidende oefeningen voor Braille;

Bijlage 11.

Vorbereiding en logboek spelsituaties in de huishoek.

Tijdens de cursus 'Spelenderwijs begrijpen, doen en voelen.' van Koninklijke Visio te Huizen d.d. 5 februari 2010 werden adviezen gegeven voor de begeleiding van het samen spelen in vrije spelsituaties en in de huishoek. Van groot belang is de oriëntatie van de spelhoek(en) en het verkennen van het materiaal in de spelhoek(en) door de blinde leerling, voordat het samen spelen begint. De leerling weet dan precies welke verschillende hoeken meedoen in het spel. Ook wordt duidelijk afgesproken welke rol door wie gespeeld wordt en hoe het 'verhaaltje' ongeveer verloopt. Tenslotte wordt afgesproken dat je het steeds vertelt als je naar een andere spelhoek loopt, bijvoorbeeld van de kamer naar de keuken of van de school naar het huis. Zo weet de blinde leerling altijd waar je bent.

De begeleider kan het beste zelf meespelen en het hele spel begeleiden met haar stem, zodat alle spelers weten in welke fase van het verhaal ze zijn.

Zo mogelijk is het goed om de rollen daarna nog te wisselen, zodat ze de andere kant van het verhaaltje ook kunnen beleven.

Als het spel is afgelopen volgt een goede nabespreking, waarin besproken wordt wat goed ging en waar de spelers de volgende keer nog rekening mee kunnen houden.

- **Spelsituatie 1: ‘Samen eten’.**

Datum: 25 februari 2010.

Tijd: 9.30 uur – 10.15 uur.

Spelhoeken: 1 hoek is keuken, 1 hoek is kamer.

Nodig:

Voor de keuken: Keukengerei, fornuis, tafel met drie stoelen, tafelkleed/placemats, drie borden, bestek, plastic groenten, brood en fruit, toetjes, placemats, kaarsjes, servetten.

Voor de kamer: Speelmat, bakken met constructiemateriaal en plastic dieren.

Voorbespreking:

Rollen: mama, groot kind, klein kind.

Ik vertel kort welk verhaaltje we gaan spelen:

Het kleinste kindje zit in de kamer op de mat te spelen. Mama is eten aan het koken en het oudste kind mag mee helpen (in de pannen roeren, tafel dekken e.d.). Als het eten klaar is en de tafel is gedekt, dan roept het oudste kind haar zusje om te komen eten. Samen gaan ze aan tafel. Het eten wordt door mama opgeschept. Aardappels met braadworst en spruitjes. De kinderen lusten de spruitjes niet. Ze beginnen te mopperen. Mama maakt een afspraakje met haar kinderen: Je probeert er twee te eten en eet verder gewoon de aardappels en het vlees op. Dit gaat goed. Omdat ze zo knap zijn krijgen ze van mama een heel lekker toetje na.

Rolverdeling en afspraakjes:

- Probeer er aan te denken dat je het even zegt als je van de kamer naar de keuken loopt of omgekeerd, zodat Aniek weet waar je bent;
- Als je Aniek iets geeft, zeg dan: ‘Alsjeblieft Aniek, hier is de...’;
- De juffrouw zal steeds bij het verhaaltje vertellen wat er allemaal gebeurt, maar je mag het zelf ook vertellen;
- Als het verhaaltje afgelopen is, kunnen we nog een keer wisselen van rol.

Spelhoeken samen met de kinderen bekijken.

Ook lopen we samen de route van de keuken naar de kamer en terug.

Spelen van het verhaaltje.

Leerkracht begeleidt het spel met haar stem, zodat beide kinderen het verhaal goed kunnen volgen.

Korte nabespreking en wisselen van rollen.

Door het wisselen van rollen, ervaren de kinderen het spel ook vanuit een ander oogpunt en leren ze elkaar nog beter te begrijpen.

Nabespreking.

Veel aandacht besteden aan het rekening houden met elkaar. Wat ging er al goed? Waar kunnen we de volgende keer nog op letten?

- ***Spelsituatie 2: ‘Samen een hele dag beleven’ (in thema ‘Tijd’).***

Datum: 1 maart 2010.

Tijd: 10.45 uur – 11.15 uur.

Spelhoeken: In 1 hoek is het dag, 1 hoek is het nacht, de ‘natte’ hoek is de badkamer.

Nodig:

Bij de hoek hangen kaartjes met plaatjes waarop het hele dagritme afgebeeld staat, vanaf het opstaan ‘s morgens, tot en met het slapengaan ‘s avonds.

Van tevoren is het verloop van de dag besproken in de kring. Hoe gaat dit bij ieder kind thuis? Daarna zijn de kaartjes opgehangen bij de hoek en is afgesproken met de kinderen dat ze hun ‘eigen dag’ mogen gaan spelen in de hoeken.

Voor de dag: *ingerichte kamer/keuken*, klokken, zandloper, horloges die de kinderen zelf mee mochten nemen van thuis, verkleedkleden;

Voor de nacht: *ingerichte slaapkamer* met een matras, dekens en een kussen, een wekker op het nachtkastje, pyama, een mand met boekjes om te lezen in bed en leuke knuffels.

De 'natte hoek' is de *badkamer* waar nu voor de kinderen een aparte handdoek hangt om de snoetjes te wassen. Verder staat daar altijd zeep en voor ieder kind een eigen bekertje.

Voorbespreking:

Rollen: De kinderen mogen zichzelf spelen, zoals zij de dag thuis beleven.

We bespreken het verloop van de dag nog eens, met de tijden die de kinderen kennen vanuit de thuissituatie: 's morgens gaat de wekker op je kamer. Hoe laat sta je op? Wat doe je dan eerst? Dan ga je naar de keuken. Hoe ziet die er dan uit? Is de tafel al gedekt? Hoe eten jullie? Smeer je zelf al je brood of maakt mama een bordje klaar? Wat doe je na het ontbijt? Hoe laat ga je naar school? Welke spullen heb je nodig als je naar school gaat? Als jij naar school gaat, waar gaat papa dan heen? En mama? Enz.

Rolverdeling en afspraakjes:

- Probeer er aan te denken dat je het even zegt als je naar een andere ruimte in het huis loopt, zodat Aniek weet waar je bent;
- Als je Aniek iets geeft, zeg dan: 'Alsjeblieft Aniek, hier is de ...';
- De juffrouw zal steeds bij het verhaaltje vertellen wat er allemaal gebeurt, maar je mag het zelf ook vertellen;
- Als het verhaaltje afgelopen is, kunnen we het nog een keer spelen.

Spelhoeken samen met de kinderen bekijken.

Ook lopen we de route van de slaapkamer naar de keuken/kamer, naar de badkamer en terug.

Spelen van het verhaaltje.

Leerkracht begeleidt het spel met haar stem, zodat beide kinderen het verhaal goed kunnen volgen.

Korte nabespreking en wisselen van rollen.

Door het wisselen van rollen ervaren de kinderen het spel ook vanuit een ander oogpunt en leren ze elkaar nog beter begrijpen.

Nabespreking.

Veel aandacht besteden aan het rekening houden met elkaar. Wat ging er al goed? Waar kunnen we de volgende keer nog op letten?

- **Spelsituatie 3: 'Mama is jarig.'**

Datum: 11 maart 2010.

Tijd: 9.30 uur – 10.15 uur.

Spelhoeken: 1 hoek is slaapkamer, 1 hoek is keuken.

Nodig:

Voor de slaapkamer: een bed, nachtkastje, boekenmand.

Voor de keuken: keukengerei, borden, bestek, dienblad, tafel, drie stoelen, slingers, doosjes, inpakpapier, plakband, cadeaulint.

Voorbespreking:

Rollen: mama, twee kinderen.

Ik vertel kort welk verhaaltje we gaan spelen:

Mama is jarig. Ze slaapt nog. De kinderen gaan een cadeautje voor haar maken en versieren de stoel. Ook maken ze een lekker ontbijtje. Daarna gaan ze mama wakker maken met het ontbijtje. Als het ontbijtje op is, mag mama naar onder komen, want op de tafel bij haar versierde stoel ligt het cadeautje klaar. Mama gaat op de versierde stoel zitten en pakt het cadeautje uit. Ze is heel blij met de mooie tekeningen die er uit komen.

Rolverdeling en afspraakjes:

- Probeer er aan te denken dat je het even zegt als je van de slaapkamer naar de keuken gaat of omgekeerd, zodat Aniek weet waar je bent;
- Als je Aniek iets geeft, zeg je: 'Alsjeblieft Aniek, hier is de ...';
- De juffrouw zal steeds bij het verhaaltje vertellen wat er allemaal gebeurt, maar je mag het zelf ook vertellen;
- Als het verhaaltje afgelopen is, kunnen we een keer wisselen van rol.

Spelhoeken samen met de kinderen bekijken.

Ook lopen we de route van de keuken naar de slaapkamer en terug.

Spelen van het verhaaltje.

Leerkracht begeleidt het spel met haar stem, zodat beide kinderen het verhaal goed kunnen volgen.

Korte nabespreking en wisselen van rollen.

Door het wisselen van rollen ervaren de kinderen het spel ook vanuit een ander oogpunt en leren ze elkaar nog beter begrijpen.

Nabespreking.

Veel aandacht besteden aan het rekening houden met elkaar. Wat ging er al goed?
Waar kunnen we de volgende keer nog op letten?

- ***Spelsituatie 4: 'Nieuwe schoenen voor de lente.'***

Datum: 18 maart 2010.

Tijd: 9.30 uur – 10.15 uur.

Spelhoeken: 1 hoek is 'thuis', 1 hoek is de schoenenwinkel.

Nodig:

Voor 'thuis': tafel en drie stoelen, speelmat.

Voor de schoenenwinkel: legplanken maken met behulp van de planken en toestellen in de speelzaal, veel verschillende paren schoenen voor alle seizoenen en gelegenheden en in verschillende maten, een grote spiegel, stevige vouwblaadjes en stiften om prijskaartjes te maken, een voetenmeter, een toonbank met kassa, een beurs met geld voor mama.

Voorbespreking:

We beginnen met een gesprekje over nieuwe schoenen kopen. Dit is nu actueel omdat de lente voor de deur staat. Enkele kinderen in de klas hebben al nieuwe lenteschoenen gekregen. Wat voor soort schoenen heb je nodig als het weer mooi weer wordt? Wat is het verschil met je winterschoenen? Wat deed je aan toen het sneeuwde? Wat toen het regende? Als het straks weer heel warm wordt, wat doe je dan het liefst aan? Wat moet je weten als je naar de schoenenwinkel gaat? Hoe kun je er achter komen welke maat je nodig hebt (voetenmeter)? Welke schoenen zouden goedkoper zijn, slippers of dichte schoenen? Leren schoenen of plastic schoenen? Leren laarzen of rubber laarzen? Enz.

Rollen:

Mama, kind en schoenenverkoper.

Ik vertel kort het verhaaltje dat we gaan spelen.

Mama en kind zijn thuis. Kind wil haar laarzen gaan aantrekken, maar het lukt niet meer zo goed. Mama zegt dat haar voeten gegroeid zijn. Het wordt tijd voor nieuwe schoenen. De lente komt eraan en als het warmer weer wordt zijn de laarzen ook te

warm. Ze besluiten om naar de schoenenwinkel te gaan in het dorp, om daar de voeten te laten opmeten en eens te kijken of ze mooie nieuwe schoenen kunnen uitzoeken.

Rolverdeling en afspraakjes:

- Probeer er aan te denken dat je het even zegt als je van de winkel naar de kas loopt of andersom, zodat Aniek weet waar je bent;
- Als je Aniek iets geeft, zeg dan: 'Alsjeblieft Aniek, hier is de ...';
- De juffrouw zal steeds bij het verhaaltje vertellen wat er allemaal gebeurt, maar je mag het zelf ook vertellen;
- Als het verhaaltje is afgelopen, kunnen we een keer wisselen van rol.

Spelhoeken samen met de kinderen bekijken.

Ook lopen we samen de route van het huis naar de schoenenwinkel en terug.

Spelen van het verhaaltje.

Leerkracht begeleidt het spel met haar stem, zodat beide kinderen het verhaal goed kunnen volgen. Leerkracht speelt in eerste instantie de rol van mama om het goede voorbeeld te geven.

Korte nabespreking en wisselen van rollen.

Door het wisselen van rollen ervaren de kinderen het spel ook vanuit een ander oogpunt en leren ze elkaar nog beter begrijpen.

Nabespreking.

Veel aandacht besteden aan het rekening houden met elkaar. Wat ging er al goed? Waar kunnen we de volgende keer nog op letten?

- **Spelsituatie 5: 'Tante To komt op theevisite.'**

Datum: 1 april 2010.

Tijd: 9.30 uur- 10.15 uur.

Spelhoeken: 1 hoek is het station, 1 hoek is het huis, met een keuken en een garage.

Nodig:

Voor het station: Trapezoïde.

Voor het huis: een garage met een echte kar, een keuken met tafel en vier stoelen, telefoon, theeservies, grote kan ranja, schaalte kunstkoekjes, stok en hoed voor tante To.

Voorbespreking:

Rollen: Tante To, mama, papa, kind.

Ik vertel kort het verhaaltje dat we gaan spelen:

De telefoon gaat. Het is Tante To. Tante To is al heel oud en woont best ver weg. Ze wil op de thee komen. Ze komt met de trein en vraagt of papa haar kan komen ophalen op het treinstation. Papa en het kind trekken de jas aan en stappen in de auto. Ze rijden naar het station. Mama zet intussen lekkere thee en zet een schaalte met koekjes klaar. Als tante To aankomt wil ze eerst van iedereen een kus. Dan gaan ze met de auto naar huis. Daar krijgt ze een kus van mama. Tante To is een beetje moe van het reizen. Mama schenkt voor iedereen thee in en samen drinken ze thee met koekjes. Als tante To een tijdje is geweest, brengen papa en kind haar weer naar het station en zwaaien haar uit, terwijl mama opruimt en eten gaat koken.

Rolverdeling en afspraakjes:

- Probeer er aan te denken dat je het even zegt als je van de winkel naar de kas loopt of andersom, zodat Aniek weet waar je bent;
- Als je Aniek iets geeft, zeg dan: 'Alsjeblieft Aniek, hier is de ...';
- De juffrouw zal steeds bij het verhaaltje vertellen wat er allemaal gebeurt, maar je mag het zelf ook vertellen;
- Als het verhaaltje is afgelopen, kunnen we een keer wisselen van rol.

Spelhoeken samen met de kinderen bekijken.

Ook lopen we samen de routes, van huis naar station en van keuken naar garage.

Spelen van het verhaaltje.

Leerkracht begeleidt het spel met haar stem, zodat beide kinderen het verhaal goed kunnen volgen. Bij het eerste toneelstukje speelt de juf tante To, om het goede voorbeeld te geven.

Korte nabespreking en wisselen van rollen.

Door het wisselen van rollen, ervaren de kinderen het spel ook vanuit een ander oogpunt en leren ze elkaar nog beter begrijpen.

Nabespreking.

Veel aandacht besteden aan het rekening houden met elkaar. Wat ging er al goed?
Waar kunnen we de volgende keer nog op letten?

- **Spelsituatie 6: 'Ziek zijn.'**

Datum: 8 april 2010.

Tijd: 9.30 uur – 10.15 uur.

Spelhoeken: 1 hoek is wachtkamer/ dokterspraktijk, 1 hoek is keuken, 1 hoek is slaapkamer.

Nodig:

Voor de wachtkamer/dokterspraktijk: stoelen, kist met speelgoed, onderzoekstafel, bureau van dokter, doktersspullen, doktersjas, telefoon.

Voor de keuken: keukengerei, fornuis, bestek, bekers, kommetjes.

Voor de slaapkamer: bed, kussen, knuffel, deken.

Voorbespreking:

Rollen: mama, ziek kind, dokter.

Ik vertel kort welk verhaaltje we gaan spelen:

Het kind zegt dat het zich niet zo lekker voelt. Mama voelt aan het voorhoofd en zegt dat het koorts heeft. Ze vindt het beter om even naar de dokter te gaan. In de wachtkamer moeten ze even wachten en kan het kindje even spelen. De dokter komt en onderzoekt het kind. Het heeft de griep. De dokter zegt dat het een weekje in bed moet blijven. Het kind vindt dit niet leuk. Als ze weer thuis zijn komt mama lekkere bouillon brengen en later een schaal met fruit. Dat maakt het al een stuk leuker!

Rolverdeling en afspraakjes:

- Probeer er aan te denken dat je het even zegt als je van de keuken naar de slaapkamer loopt of naar de dokterspraktijk, zodat Aniek weet waar je bent;
- Als je Aniek iets geeft, zeg dan: 'Alsjeblieft Aniek, hier is de ...';
- De juffrouw zal steeds bij het verhaaltje vertellen wat er allemaal gebeurt, maar je mag het zelf ook vertellen;
- Als het verhaaltje afgelopen is, kunnen we nog een keer wisselen van rol.

Spelhoeken samen met de kinderen bekijken.

Ook lopen we de route van de slaapkamer naar de keuken, naar de dokterspraktijk en terug.

Spelen van het verhaaltje.

Leerkracht begeleidt het spel met haar stem, zodat beide kinderen het verhaal goed kunnen volgen.

Korte nabespreking en wisselen van rollen.

Door het wisselen van rollen ervaren de kinderen het spel ook vanuit een ander oogpunt en leren ze elkaar nog beter begrijpen.

Nabespreking.

Veel aandacht besteden aan het rekening houden met elkaar. Wat ging er al goed? Waar kunnen we de volgende keer nog op letten?

Logboek van de spelsituaties.

Vooraf heb ik met de leerkracht de contactname - lijsten besproken. Zo konden we voor de spelsituaties die kinderen kiezen die we nog konden helpen in de contactname naar Aniek toe. Veelal waren dat kinderen uit groep 1. Het is logisch dat de meeste kinderen uit groep 2 al meer rekening houden met Aniek. Het is echter belangrijk dat we de kinderen van groep 1 ook leren om goed contact te maken met Aniek en rekening met haar te leren houden, omdat volgend schooljaar bijna alle leerlingen van groep 2 naar groep 3 gaan. Op de volgende items heb ik gelet bij de klasgenoten van Aniek:

- Vertellen ze steeds wat ze aan het doen zijn, zodat Aniek het spel goed kan volgen?
- Als ze Aniek iets aangeven, doen ze dat dan met: 'Alsjeblieft Aniek, ..'
- Als ze naar een andere hoek lopen, zeggen ze dat dan tegen Aniek;
- Wijzen ze Aniek goed de weg?
- Nemen ze haar niet onnodig dingen uit handen?

Verder heb ik gekeken wat Aniek in contact met de andere kinderen kan leren in deze spelsituaties. Op de volgende items heb ik gelet bij Aniek:

- Je houden aan de afgesproken regels en dus blijven *in* de rol waar jij voor gekozen hebt. De rollen worden na het spel gewisseld zodat je weer een andere rol mag kiezen;
- Luister naar wat de andere kinderen willen;
- Proberen niet de baas te spelen;

- Proberen je eigen weg te vinden naar de verschillende ruimtes (we hebben de weg van te voren geoefend);
- Als je niet weet hoe je moet lopen, of als je iets niet kunt vinden, vraag je het gewoon aan een ander kind.

Deze items heb ik ook gebruikt bij de analyse van het logboek van de spelsituaties.

• ***Spelsituatie 1: 'Samen eten.'***

Datum: 25 februari 2010.

Tijd: 9.30 uur – 10.10 uur en 10.45 uur – 11.10 uur.

Voorbespreking.

Bea uit groep 1 doet deze keer mee. Zij vindt het geweldig om toneel te spelen en kan daar helemaal in op gaan. Ze houdt al best goed rekening met Aniek, Soms is ze nog wat verlegen.

Aniek en Bea vinden het leuk dat we naar de speelzaal gaan. Ze zijn verrast over de spulletjes die ik allemaal mee heb gebracht. Het afspreken van de rollen is zo gepiept. Aniek wil in eerste instantie klein kind zijn en Bea groot kind. Ik speel de mama. We spreken af dat we het tegen Aniek zeggen als we naar een andere ruimte gaan en dat we steeds vertellen wat we aan het doen zijn, zodat Aniek het goed kan volgen.

Daarna gaan we de routes lopen. Ik hen het voor Aniek bewust eenvoudig gehouden. De woonkamer met de speelmat ligt ongeveer vier meter van de keuken af. Het is duidelijk voor Aniek.

Spelverloop.

Bea en ik gaan samen koken, Aniek begint te spelen op de speelmat in de kamer.

Bea en ik vertellen precies wat we aan het doen zijn. Het duurt niet lang of Aniek wandelt naar de keuken en komt gezellig meehelpen met het dekken van de tafel.

Dan krijgt ze ook zin om te koken en zegt dat ze nu vader is! We spreken af dat ze mama even mee mag helpen met koken, maar dat ze gewoon nog kind is, want daar had ze voor gekozen. Straks mag ze de vader- of moederrol kiezen. Ze vindt het goed en gaat weer verder. Beide meisjes vertellen uitgebreid en enthousiast wat ze aan het doen zijn. Dit gaat heel goed. Ik zie aan Aniek dat ze het verhaal goed kan volgen. Bea speelt de sterren van de hemel. Geweldig om te zien met hoeveel zelfvertrouwen ze speelt en met hoeveel zelfvertrouwen ze

Aniek tegemoet treedt. Als Aniek mee wil helpen met tafel dekken, dan zegt ze netjes: 'Alsjeblieft Aniek, hier zijn de borden, wil jij die op de tafel zetten?'. Soms is ze te meegaand en laat ze Aniek te veel haar eigen ding doen, zodat ze vergeet om aan te geven wat ze zelf wil. Dan grijp ik voorzichtig in (laat Bea bijvoorbeeld zelf even kiezen wat ze wil uitdelen) en gaat het spel weer verder.

Als het verhaaltje afgelopen is, willen de dames meteen een andere rol kiezen en weer aan de slag. Ik gebruik dit moment echter om nog even de kleine dingen die me opgevallen zijn te bespreken. Eerst geef ik ze een groot compliment over hoe lief ze voor elkaar zijn en hoe goed ze elkaar vertellen wat ze aan het doen zijn en waar ze naar toe gaan. Daarna vraag ik ze om goed te blijven denken aan de rol waar ze inzitten en goed te blijven afspreken wie wat doet bij het tafel dekken, zodat het voor allebei gezellig blijft.

We spelen het nog een keer. Deze keer ben ik klein kind, is Aniek vader en Bea groot kind. Ik hoef nauwelijks bij te sturen. Het is gezellig en er wordt enthousiast gespeeld. We zitten net aan tafel als een klasgenootje komt vertellen dat de fruitkring bijna begint. De juffrouw komt ook even kijken en vraagt of we misschien het fruit gezellig in de speelzaal willen opeten. Dat willen de dames wel en samen eten we het fruit op. Ondertussen spreken de dames af welke rol ze dadelijk willen spelen (na het speelkwartier).

Na het speelkwartier spelen we het verhaaltje nog één keer, waarbij Bea moeder is, Aniek groot kind en ik klein kind. Ook deze keer hoef ik nauwelijks bij te sturen.

Ze vinden het jammer dat we moeten stoppen. Het valt me op dat Aniek nog steeds niet moe is. Ze heeft heel intensief meegespeeld.

Nabespreking.

Allereerst vroeg ik de meisjes hoe ze het vonden. Ze vonden het heel leuk. Hoe vonden ze het om niet in de klas, maar in de speelzaal te kunnen spelen? Dit vonden ze fijn, omdat het daar heel rustig is.

Ik vroeg of Aniek het verhaal goed kon volgen. Ja, ze begreep het verhaaltje goed en kon de rollen goed spelen.

Ik besprak met ze dat ik het zo knap vond hoe ze elkaar vertelden wat ze aan het doen waren en dat ze elkaar zo goed hielpen met het dekken van de tafel.

Ik gaf Aniek een compliment dat ze zelf goed van de kamer naar de keuken durfde te lopen en terug, zonder hulp en dat ze de tweede en derde keer goed in haar rol was gebleven.

Wat neem ik mee naar de volgende keer?

Al met al een geslaagde werkles.

Het is dus heel belangrijk voor Aniek dat ze zelfstandig de weg kan vinden, dan hoeft ze daar geen extra energie in te steken. Bij de volgende spelsituatie zal dat iets moeilijker zijn, omdat we dan in de klas spelen. Dit kan niet anders, omdat deze spelsituatie binnen het project 'Tijd' valt en daar de klas speciaal voor ingericht is. Ik zal dus extra aandacht moeten schenken aan het lopen van de routes en aan het instrueren van de kinderen om Aniek te helpen de weg te vinden, vooral naar de badkamer toe.

Verder spelen we de volgende keer met drie kinderen (anders komen niet alle kinderen aan de beurt in de huishoek bij dit project). Dus de samenstelling van het groepje en het afspreken van de spelregels wordt nog belangrijker.

Verder moet ik ze heel duidelijk instrueren dat ze goed vertellen wat ze aan het doen zijn tegen Aniek en waar ze naar toe gaan.

Ik zal Aniek goed in de gaten moeten houden, omdat zij nu meer rekening zal moeten houden met de andere kinderen, omdat ze met z'n drieën zijn.

- ***Spelsituatie 2: 'Samen een hele dag beleven' (in thema 'Tijd').***

Datum: 1 maart 2010.

Tijd: 10.45 uur – 11.15 uur.

Voorbespreking.

Dit keer kunnen we pas na het speelkwartier beginnen. Omdat er drie hoeken meedoen (de slaapkamer, de huishoek met de kamer en de keuken en de 'natte' hoek als badkamer) is het echter voor Aniek heel belangrijk om goed de looproutes te weten. Daarom verken ik met haar de looproutes voor het speelkwartier.

Na het speelkwartier neem ik Aniek, Bram en Pien mee naar de speelzaal en nemen we samen aan de hand van de plaatjes, die ook in de huishoek hangen een normale dag met hen door.

Daarna maken we de afspraakjes (zie boven).

Vervolgens lopen we naar de klas en gaan de kinderen met veel bravoure aan de slag in de speelhoeken.

Spelverloop.

We beginnen in de slaapkamer. De kinderen liggen te 'slapen'. Bram en Pien vinden het grappig dat Aniek op haar buik slaapt. Ze houden goed rekening met haar. Dan gaat de wekker. Ze staan op en maken de gordijnen open. Dan gaan ze naar de badkamer om hun snoetjes te wassen. Aniek loopt alleen. Dit gaat

best goed. Ze heeft niet zo'n zin in het wassen van haar snoet, maar doet toch mee, knap!

'Even je gezicht wassen, voordat je gaat ontbijten!'

Daarna gaan ze ontbijten. Bram is een meester in het verwoorden van wat hij allemaal doet, super! Pien heeft het nog niet zo in de gaten. Ik help haar regelmatig door te zeggen dat ze wel tegen Aniek en Bram mag vertellen wat ze doet. De tafel wordt afgeruimd en het is tijd om naar school te gaan. Pien neemt Aniek bij de hand. Ik laat dit nu gebeuren, omdat de route naar school zelf bedacht wordt door Pien en Bram en het anders voor Aniek teveel energie kost om zelf de weg achter hen aan te vinden. Na school gaan ze naar huis en de koekoeksklok laat weten dat het tijd is om te lunchen. De tafel wordt gedekt en Aniek helpt ook mee. Samen wordt er gezellig gegeten. Bij het afruimen van de tafel valt me op dat Pien het snel wil doen en niet in de gaten heeft dat Aniek nog niets heeft kunnen afruimen. Als ik dit bespreek met Pien, dan mag Aniek de rest afruimen. Bram ruimt het in de kast en vertelt weer precies wat hij aan het doen is. Nu is het tijd om samen te spelen. Pien trekt verkleedkleden aan. Bram en Aniek willen dit niet. Na het spelen is het tijd voor het warme eten. Ook dit gaat gezellig en Aniek doet goed mee. Bij het afruimen hebben Pien en Bram weer even niet in de gaten dat ze Aniek alles uit handen nemen. Ik stuur even bij. Daarna gaan ze in 'bad'. Dat gaat ook goed. Na het bad lopen ze naar de slaapkamer. Voor het slapengaan wil Bram nog een verhaaltje voorlezen. Dan geeft de juf het einde van de werkles aan! Aniek moppert even: ze verheugde

zich op het verhaaltje van Bram. Bram mag zijn verhaaltje even afmaken. Dan is het afgelopen. Bram had het graag nog een keer gespeeld. Dit is opvallend, want normaal kiest hij nooit voor de huishoek. Ook voor Bram weer een overwinning!

‘Bram leest nog een verhaaltje voor, voor het slapengaan!’

Nabespreking.

Jammer genoeg moest die heel kort zijn. Ze vonden het alle drie heel leuk. Ik heb ze alle drie verteld wat ze heel goed hebben gedaan en toen was het alweer tijd voor de muziekles.

Wat neem ik mee naar de volgende keer?

Ik probeer de volgende keer iets eerder te stoppen, zodat ik meer tijd heb om na te bespreken. Het vooraf goed verkennen van de routes werkte voor Aniek heel fijn. Dus daar wil ik alert op blijven. Ik wil ook afspreken dat ze er rekening mee houden dat ze Aniek mee laten afruimen, tafel dekken enz. Dus niet per ongeluk zelf alles doen, maar even kijken en vragen aan Aniek wat zij op dat moment wil doen.

- ***Spelsituatie 3: ‘Mama is jarig!’***

Datum: 11 maart 2010.

Tijd: 9.30 uur – 10.10 uur en 10.45 uur – 11.10 uur.

Voorbespreking.

Deze keer deed Patty uit groep 1 mee en Bram uit groep 2. Bram speelt uit zichzelf niet in de huishoek en dit willen we graag stimuleren. Hij kan echter heel goed het spel verwoorden en begeleiden en houdt al goed rekening met Aniek. Zo heeft hij dus ook een voorbeeldfunctie voor Patty.

Ik vertelde het verhaaltje dat we zouden gaan spelen en we spraken af dat ik als eerste de moeder zou spelen en zij de kinderen die de verjaardag voor mama voorbereiden. Zo kon ik ze begeleiden in het eerste deel van het verhaal, want mijn rol kwam pas in de tweede helft van het verhaal voor.

We liepen samen even de route van de slaapkamer naar de keuken\kamer en keken waar alle spullen lagen die we nodig hadden.

Ook spraken we af dat Bram en Patty goed zouden vertellen wat ze allemaal deden, Aniek helpen met het cadeautje maken en inpakken en het zeggen tegen Aniek als ze bij haar weg zouden lopen. Met Aniek sprak ik af dat ze goed in de rol zou blijven en goed samen de dingen zou doen, zoals cadeautje maken, stoel versieren, taart bakken enz.

Spelverloop.

Het is de dag vóór de verjaardag van mama. De kinderen beginnen aan de voorbereiding van mama's verjaardag. Eerst maken ze ieder een tekening. Die pakken ze mooi in (Ik help Aniek tussendoor, want mijn rol als mama begint pas later). Daarna verstoppen ze de cadeautjes ergens in huis. Aniek doet dit ook zelfstandig. Daarna versieren ze samen de stoel. Patty doet veel alleen. Bram begeleidt Aniek hierbij. Patty vertelt wel al goed wat ze aan het doen is.

Daarna wordt de taart gebakken. Ze overleggen samen wat er op de taart moet. Ik merk dat Aniek nu al veel meer luistert naar wat de andere kinderen willen en niet haar eigen smaak erdoor probeert te 'duwen'. Knap!

Als de taart klaar is gaan ze zich wassen en de pyjama aandoen. Ik moet ze even zeggen dat ze Aniek naar de badkamer moeten begeleiden, want we hadden nog geen plek afgesproken voor de badkamer. Bram begeleidt met: 'Kom maar, Aniek!' en Patty begeleidt door op de 'deur' van de badkamer te kloppen. Leuk om te zien hoe ze dit al automatisch doen. Daarna gaan ze slapen. Patty begeleidt Aniek weer door ergens op te kloppen bij het bed.

De volgende morgen gaat de wekker en staan ze op.

Ze gaan naar 'beneden' en dekken de tafel. Ook maken ze een ontbijtje voor mama, compleet met bloemetje. Ze gaan mama wakker 'zingen'. Aniek lacht als ze voelt hoe ik in 'bed' lig. Ze zingt ook nog een zelfgemaakt liedje voor mij!

Mama gaat naar de keuken en mag op de versierde stoel gaan zitten. Bram pakt de taart van het aanrecht en snijdt voor iedereen een stuk af. Aniek doet lekker mee met

opeten (Ze maakt gebruik van het plastic bestek). Patty vraagt Aniek om af te spreken na school. Hier heeft Aniek geen zin in. Ik vraag door: 'Heeft Aniek geen tijd om af te spreken, omdat ze naar oma gaat?'

Dan zegt ze het volgende:

'Nee, ik wil wel met Bram afspreken!'

Weer een groeispontje!

Aniek gaat zelf aan Bram vragen of hij wil afspreken. Voor de eerste keer!

Daarna is het in de klas tijd voor de fruitkring. Bram, Patty, Aniek en ik eten ons fruit lekker in de huishoek aan onze mooi versierde tafel. Bart vraagt of we het na het buitenspelen nog eens spelen en of hij dan de vader mag zijn die jarig is.

Na het buitenspelen worden de rollen weer verdeeld. Iedereen wil echter nog een keertje jarig zijn. Omdat ik ze tegemoet wil komen gaan ze ermee akkoord dat ze allemaal tegelijk jarig mogen zijn. Dat vinden ze prachtig. We spelen het nog eens, waarbij ik moeder ben en zij mijn jarige kinderen zijn. Dat was leuk.

Nabespreking.

Ze wilden eigenlijk nog niet stoppen, maar ze zeiden alle drie dat ze het leuk vonden.

Ik verteld dat het knap was dat ze zo goed tegen Aniek verteld hadden wat ze steeds deden en dat ze Aniek goed de weg konden wijzen. Ik gaf Aniek een compliment over het samenspelen. Het lukte haar al goed om te luisteren wat Bram en Patty wilden, bijvoorbeeld bij het maken van de taart. Ik gaf haar ook een compliment, omdat ze voor de eerste keer ZELF iemand gevraagd heeft om af te spreken, SUPER! Ik liet Patty ervaren hoe het is om blind te zijn, door haar ogen dicht te doen. Ik liet haar op een voorzichtige manier voelen hoe het is als iemand dan bij je wegloopt en dat vergeet te zeggen. Dat pikte ze goed op.

Wat neem ik mee naar de volgende keer?

Het werkt goed om bij de kinderen uit groep 1 ook een kind uit groep 2 mee te laten doen, die het goede voorbeeld geeft. Dit is ook goed om in te zetten op momenten dat Aniek in de huishoek wil spelen op de middagen, als ik er niet bij ben om haar te begeleiden.

- **Spelsituatie 4: 'Nieuwe schoenen voor de lente'**

Datum: 18 maart 2010.

Tijd: 9.30 uur – 10.15 uur.

Voorbespreking.

Deze keer ging Iris mee uit groep 1. De schoenenwinkel was al ingericht en werd door haar aandachtig bekeken. Ze wilde eigenlijk meteen aan de slag. We gingen echter eerst in de kring zitten, op de mat in de schoenenwinkel.

Aniek was net de dag ervoor nieuwe lenteschoenen gaan kopen, dus de timing was perfect. We bespraken wat voor soort schoenen je draagt in de lente en in de zomer. Wat is het verschil met winterschoenen? Wat moet je weten als je naar de schoenenwinkel gaat (de maat)? Als je niet weet of je voeten gegroeid zijn, hoe kom je er dan achter (voetenmeter)? Zijn alle schoenen even duur? Waar ligt dat aan? Enz.

Na de bespreking was het tijd om de winkel te gaan verkennen. Ik liet Aniek eerst de schoenen verkennen. Iris mocht steeds één schoen uit het rek halen en Aniek mocht de andere schoen erbij gaan zoeken. Dit deed Iris netjes met: 'Alsjeblieft Aniek!' Toen alle schoenen ontdekt waren maakten we het rondje door de winkel, zodat Aniek wist waar de rekken stonden, waar de voetenmeter was en waar de toonbank was. Ook liepen we de route naar huis en terug.

Daarna legde ik de meisjes uit dat het belangrijk was om zoveel mogelijk te vertellen wat ze deden en dat Iris goed op Aniek zou letten om te kijken of ze hulp nodig had bij het vinden van de weg of bij het passen van de schoenen.

Vervolgens werden de rollen verdeeld. Iris was moeder, Aniek kind en ik was de schoenenverkoper.

Spelverloop.

Iris en Aniek begonnen 'thuis'. Aniek zegt tegen mama dat haar schoenen te klein zijn. 'Zullen we nieuwe schoenen gaan kopen, mama?' Mama vindt het goed, samen lopen ze naar de schoenenwinkel. Aniek vindt de weg zelf. In de schoenenwinkel vraagt de verkoper of ze weet welke maat ze nodig heeft. Dit weet ze niet. We meten even de voeten op. Daarna gaat ze zelfstandig op zoek naar schoenen. Ze vindt schoenen die haar passen, maar omdat ze de schoenen zelf nog niet aankrijgt, doet ze alsof. Dit vinden Iris en ik prima.

‘Daarna worden de schoenen afgerekend. Iris betaalt de schoenen’.

Aniek vindt zelf de weg naar de kassa. Ze luistert goed hoe Iris betaald bij de toonbank. Daarna wil mama zelf ook nog schoenen passen. Aniek loopt weer mee de winkel in. Ze gaat even mee helpen, maar al gauw is het genoeg en wil ze naar ‘huis’. Ze is niet om te praten! Moeder vindt het goed, rekent haar schoenen af en gaat mee naar huis. Ze loopt voorop. Thuis gaat ze meteen aan de slag en vergeet dat Aniek nog niet thuis is. Ze vergeet ook helemaal om te vertellen wat ze aan het doen is. Ik maak haar daar op attent, maar het helpt niet echt! ‘Thuis’ wil Aniek slapen. Ik merk ook dat ze echt moe is! Ik ben benieuwd of ik haar nu nog gemotiveerd krijg om het spel nog eens te spelen in een andere rol.

Ik bespreek het spel even met ze. Wijs Iris er Iris op, dat het voor Aniek belangrijk is dat ze vertelt wat ze doet en dat ze het vertelt als ze naar een andere hoek loopt.

We spelen het spel opnieuw en deze keer is Aniek de mama, ik kind en Iris de schoenenverkoper. Ik vertel Aniek precies wat ik doe en ik zie aan haar gezicht dat ze plezier heeft. Ik vertel ook wat Iris doet, want die vergeet het te vertellen en zit in haar eigen spel. Aniek loopt één keer tegen het schoenenrek, maar verder vindt ze haar eigen weg en blijft in haar rol.

We hebben nog even tijd om het nog eens te spelen, waarbij Aniek de verkoper is en ik de moeder. Iris zou kind spelen, maar haakt af en gaat haar eigen ding doen. Aniek blijft goed in haar rol en speelt het spel uit met mij.

Nabespreking.

Ik vroeg hoe ze het vonden. Ze vonden het leuk. Ik gaf Aniek een compliment, omdat ze in haar rol bleef bij de laatste twee toneeltjes. Ook gaf ik een compliment, omdat

ze haar eigen weg vond. Iris gaf ik een compliment dat ze Aniek een paar keer hielp. Ik legde haar wel uit dat ze de volgende keer als ze in de huishoek gaan goed tegen Aniek moet vertellen wat ze allemaal doet. Als voorbeeld gaf ik de situatie waar zij al 'thuis' was en verder ging met het spel, terwijl Aniek nog naar huis aan het lopen was.

Wat neem ik mee voor de volgende keer.

Ik merkte dat Iris nog niet echt aan samen spelen toe is. Ze doet nog graag haar eigen ding. Ik moet er dus ook rekening mee houden dat ik kinderen meeneem die al aan samenspelen toe zijn. Voor Iris was dit net een stapje te vroeg.

- **Spelsituatie 5: Tante To komt op theevisite.**

Datum: 1 april 2010.

Tijd: 9.30 uur – 10.10 uur en 10.50 uur – 11. 10 uur.

Voorbespreking.

Ik vertel het verhaal van tante To, die heel ver weg woont. Ze komt op theevisite en wordt opgehaald door papa en kind. We verdelen de rollen. Ik vertel dat ik het eerst tante To zal spelen, om een voorbeeld te geven. Aniek wil mama zijn, Juul papa en Kim kind. Daarna gaan we de route lopen. We kijken in de keuken, waar de telefoon staat en het theeservies, de koekjes enz. We lopen naar de garage met de auto en we lopen naar het station. Daarna laat ik de route weer terug lopen van het station naar de garage, naar de keuken. Aniek kan dit helemaal alleen. Vervolgens maken we de afspraakjes, zodat de kinderen weten waar ze op kunnen letten.

Spelverloop.

De telefoon gaat. Mama Aniek neemt hem aan. Ze spreekt met tante To af dat papa en Kim haar op gaan halen van het station. Ondertussen dekt mama Aniek de tafel, met het theeservies en de schaaltes met koekjes en chocolaatjes. Ze 'piept' een keer als ze iets niet kan vinden in de keuken, maar daarna kan ze het zelfstandig. Juul en Kim gaan naar het station, om tante To op te halen. Daarna gaan ze samen naar huis, waar mama wacht met de thee. Eerst vindt de begroeting plaats. Aniek zit goed in haar rol. Ze vertelt en gedraagt zich als een echte moeder. Juul helpt haar mee om de dingen die nog niet op tafel staan te halen. Daarna schenkt mama Aniek, samen met tante To de thee (ranja) in. Ze kan het al bijna helemaal alleen. Gezellig pratend drinken we de thee en eten we de koekjes. Ondertussen vraagt mama Aniek af en toe of iemand nog thee wil en schenkt dan bij. Juul is behulpzaam als de ranja langs het kopje dreigt te gaan. Aniek vindt zelf haar weg in de keuken.

Dan is het fruitpauze.

‘We eten ons fruit gezellig aan ons tafeltje op.’

Na het buitenspelen maken we het verhaaltje even af en wordt tante To, na een warm afscheid weer naar het station gebracht. Ondertussen zet mama Aniek enkele spulletjes weer op het ‘aanrecht’. De hele tafel afruimen lukt nog niet, vanwege de ranja. Daar is ze ook voorzichtig mee.

Daarna bespreken we weer even kort wat er goed ging en waar we op kunnen letten en worden de rollen opnieuw verdeeld. Kim is nu tante To, Juul mama, Aniek papa en ik kind. Ik laat Aniek weer even de routes lopen. Dit gaat goed. Dan beginnen we.

Ik haal samen met papa Aniek tante To van het station. Aniek blijft goed in haar rol.

Thuis gekomen gaan we weer aan tafel en schenkt dit keer papa Aniek de thee in. Ook dit keer helpt Juul goed mee. Het verwoorden van wat de kinderen doen gaat dit keer minder goed. Juul doet dit redelijk, maar Kim nog niet. Kim is echter wel van groep 1. Kim houdt wel rekening met Aniek, net als Juul.

Ook deze keer verloopt het spel weer goed.

Nabespreking.

Ik geef de kinderen weer complimenten. Juul en Kim hebben goed op Aniek gelet. Aniek is goed in haar rol gebleven en heeft niet geprobeerd haar eigen zin door te drijven. Ik leg ze nog even uit dat ze moeten onthouden dat ze alles wat ze doen tegen Aniek vertellen als ze met haar in de huishoek spelen. Zo kan Aniek het verhaal goed volgen.

Wat neem ik mee naar de volgende keer.

Het is zo fijn als Aniek zelf de weg weet. Dit blijf ik goed oefenen. Ook het inschenken gaat al goed (iets wat ze thuis ook ging oefenen, voor de zelfredzaamheid). Dit laat ik de volgende keer ook nog eens terugkomen in het spel.

- Het vertellen tegen Aniek moet ik goed blijven oefenen met de klasgenootjes van Aniek. Dat doen ze nog niet allemaal uit zichzelf.
- **Spelsituatie 6: 'Bij de dokter'**

Datum: 8 april 2010.

Tijd: 9.30 uur – 10.10 uur en 10.50 uur – 11.15 uur

Voorbespreking.

Deze keer gaan Catie en Jolien mee. We gaan eerst in de keuken zitten om te bespreken. Tijdens het gesprekje word ik regelmatig onderbroken door Catie. Ik vertel het verhaaltje dat we gaan spelen. Daarna maken we afspraakjes. Ik merk dat ik voor Catie en Jolien de afspraakjes twee keer moet herhalen, omdat ze veel met zichzelf bezig zijn. Uiteindelijk begrijpen ze het. We verdelen de rollen en lopen de route van de keuken naar de slaapkamer. Van de slaapkamer naar de kamer van de dokter en daarna naar de wachtkamer. Vervolgens weer naar huis. Aniek weet de weg.

Spelverloop.

Aniek is de dokter. Catie is mama en Jolien is kind. Catie denkt er aan om de krukjes onder de tafel te zetten, omdat Aniek erlangs moet om naar de dokterspraktijk te gaan. Knap! Aniek wil de doktersjas aan, leuk! Voorheen wilde ze nooit verkleeden. Ze gaat alvast de spuitjes klaarleggen. Catie en Jolien gaan in bed liggen, het is nacht. Dan gaat de wekker. Catie en Jolien staan op. Ze gaan ontbijten. Catie dekt de tafel. Aniek luistert naar wat ze doen. Jolien zegt dat ze zich niet zo lekker voelt. Mama Catie vraagt waar het pijn doet. Jolien heeft echt een wondje aan haar been. Mama Catie gaat de dokter bellen. Dokter Aniek neemt op. Ze vraagt wat er aan de hand is en zegt dat ze even langs mogen komen. Dit doet ze goed. Catie en Jolien gaan naar de wachtkamer. Even later worden ze geroepen door dokter Aniek. Die vraagt aan Jolien waar het pijn doet. Ze pakt de pleisters zelf en wordt door mama Catie geholpen. Zij knipt een stuk pleister af.

'Dokter Aniek doet de pleister zelf op de wond en zet een spuitje.'

Dat gaat goed. Ze zegt dat Jolien maar even naar bed moet gaan. Mama en Jolien gaan naar huis. Ik zeg tegen Aniek dat ze nu wel even papa mag zijn, want de dokter is klaar. Ze moppert niet, maar gaat het meteen doen. Ze loopt zelf naar de keuken en gaat lekkere soep maken voor Jolien. Dit kan ze ook zelfstandig. Catie gaat een lekker bordje fruit voor de zieke maken. Ze vertelt goed wat ze allemaal doet. Daarna is het fruitpauze en eten we ons fruit weer gezellig in ons keukentje.

Na de pauze wil Catie dokter spelen. Aniek wil wel kind zijn en Jolien de mama. Ze willen snel aan de slag. We lopen de routes nu niet nog een keer. Ik zie meteen dat Aniek even gedesoriënteerd is. Als ze eenmaal weet waar de slaapkamer is, dan kent ze de weg weer. Ze speelt de rol van kind heel goed.

‘Aniek vertelt dokter Catie wat ze allemaal voelt nu ze ziek is.’

Ze kan goed verwoorden wat ze allemaal voelt als ze ziek is. De route van de keuken naar de wachtkamer is ze even kwijt. Jolien wijst haar goed de weg door voor haar uit te 'stappen' op de grond. Ook tegen de dokter vertelt Aniek goed wat haar mankeert. Na het doktersbezoek vindt ze goed de weg naar huis en naar de slaapkamer. Catie houdt goed in de gaten of Aniek goed meeloopt. Jolien let er nu niet goed op en doet haar eigen ding.

We ruilen nog één keer van rollen. Aniek is mama, Jolien dokter en Catie kind. Aniek is een goede mama. Ze vraagt goed wat er aan de hand is met haar kind en voert een echt gesprekje met de dokter. Bij haar hoeft ik niet te vertellen wat ze kan zeggen. Bij Catie en Jolien soms wel. Ze kan de weg naar huis weer zelf vinden. In de keuken maakt ze lekkere soep voor haar kind. Dit doet ze ook zelfstandig.

Dan is het tijd om af te sluiten.

Nabespreking.

Ze vonden het jammer om te stoppen. Ik geef Aniek een compliment omdat ze zo goed vertelt heeft en zo goed het verhaal kon onthouden. Ik geef de andere kinderen een compliment, omdat ze zo goed rekening met Aniek hielden en er op letten dat ze de spullen en de weg kon vinden.

Wat neem ik mee naar de volgende keer.

Als ik na de pauze verder ga, moet ik er aan denken, om de route nogmaals te lopen met Aniek. Want ze komen dan van een andere kant af, dus dan is het logisch dat Aniek even gedesoriënteerd is.

Bijlage 12.

Analyse van de spelsituaties via open codering.

Vooraf heb ik met de leerkracht de contactname - lijsten besproken. Zo konden we voor de spelsituaties die kinderen kiezen die we nog konden helpen in de contactname naar Aniek toe. Veelal waren dat kinderen uit groep 1. Het is logisch dat de meeste kinderen uit groep 2 al meer rekening houden met Aniek. Het is echter belangrijk dat we de kinderen van groep 1 ook leren om goed contact te maken met Aniek en rekening met haar te leren houden, omdat volgend schooljaar bijna alle leerlingen van groep 2 naar groep 3 gaan. Op de volgende items heb ik gelet bij de klasgenoten van Aniek: Hiervoor maakte ik gebruik van 'open codering', zoals beschreven door Boeije (2006).

Omdat ik van tevoren bepaald heb aan welke punten in de contactname ik ga werken en op welke punten ik ga letten, zowel bij Aniek als bij haar klasgenoten, heb ik de codes vooraf in een lijst gezet.

De volgende codelijst heb ik gebruikt bij de analyse van de logboekgegevens:

Codes ten aanzien van de contactname van de klasgenoten met Aniek:

- *Vertellen:* Vertellen ze steeds wat ze aan het doen zijn, zodat Aniek het spel goed kan volgen?
- *Spullen aangeven:* Als ze Aniek iets aangeven, doen ze dat dan met: 'Alsjeblieft Aniek,...'
- *Aankondigen weglopen:* Als ze naar een andere hoek lopen, zeggen ze dat dan tegen Aniek;
- *Weg wijzen:* Wijzen ze Aniek goed de weg?
- *Bemoederen:* Nemen ze haar niet onnodig dingen uit handen?

Codes ten aanzien van de contactname van Aniek met haar klasgenoten:

- *In de rol blijven:* Je houden aan de afgesproken regels en dus blijf je in de rol die je gekozen hebt. Na het spel ruilen we van rol;
- *Luisteren naar de ander:* Luister naar wat de andere kinderen willen;
- *Baas spelen:* Proberen niet de baas te spelen;
- *Eigen weg vinden:* Proberen je eigen weg te vinden naar de verschillende hoeken (van tevoren geoefend).
- *Hulp vragen:* Als je niet weet hoe je moet lopen, of als je iets niet weet, kun je het vragen aan je medespeler.

Kwalitatieve analyse van het logboek van de spelsituaties.

De codes ten aanzien van de *contactname van de klasgenoten met Aniek* heb ik aangegeven met **paars**.

De codes ten aanzien van de *contactname van Aniek met haar klasgenoten* heb ik aangegeven met **groen**.

De items die nog niet goed gaan in het spel heb ik bij Aniek heb ik aangegeven met **rood**, omdat dat nog punten zijn om aan te werken. Bij de klasgenoten zijn die aangegeven met **oranje**.

Codering	Het logboek van de spelsituaties
Vertellen Eigen weg vinden Baas spelen Baas spelen In de rol blijven Vertellen Spullen aangeven Bemoederen In de rol	• Spelsituatie 1: 'Samen eten.' <i>Voorbespreking.</i> Bea uit groep 1 doet deze keer mee. Zij vindt het geweldig om toneel te spelen en kan daar helemaal in op gaan. Ze houdt al best goed rekening met Aniek, Soms is ze nog wat verlegen. Aniek en Bea vinden het leuk dat we naar de speelzaal gaan. Ze zijn verrast over de spulletjes die ik allemaal mee heb gebracht. Het afspreken van de rollen is zo gepiept. Aniek wil in eerste instantie klein kind zijn en Bea groot kind. Ik speel de mama. We spreken af dat we het tegen Aniek zeggen als we naar een andere ruimte gaan en dat we steeds vertellen wat we aan het doen zijn, zodat Aniek het goed kan volgen. Daarna gaan we de routes lopen. Ik heb het voor Aniek bewust eenvoudig gehouden. De woonkamer met de speelmat ligt ongeveer vier meter van de keuken af. Het is duidelijk voor Aniek. <i>Spelverloop.</i> Bea en ik gaan samen koken, Aniek begint te spelen op de speelmat in de kamer. Bea en ik vertellen precies wat we aan het doen zijn. Het duurt niet lang of Aniek wandelt naar de keuken en komt gezellig meehelpen met het dekken van de tafel. Dan krijgt ze ook zin om te koken en zegt dat ze nu vader is! We spreken af dat ze mama even mee mag helpen met koken, maar dat ze gewoon nog kind is, want daar had ze voor gekozen. Straks mag ze de vader- of moederrol kiezen. Ze vindt het goed en gaat weer verder. Beide meisjes vertellen uitgebreid en enthousiast wat ze aan het doen zijn. Dit gaat heel goed. Ik zie aan Aniek dat ze het verhaal goed kan volgen. Bea speelt de sterren van de hemel. Geweldig om te zien met hoeveel zelfvertrouwen ze speelt en met hoeveel zelfvertrouwen ze Aniek tegemoet treedt. Als Aniek mee wil helpen met tafel dekken, dan zegt ze netjes: 'Alsjeblieft Aniek, hier zijn de borden, wil jij die op de tafel zetten?'. Soms is ze te meegaand en laat ze Aniek te veel haar eigen ding doen, zodat ze vergeet om aan te geven wat ze zelf wil. Dan grijp ik voorzichtig in (laat Bea bijvoorbeeld zelf even kiezen wat ze wil uitdelen) en gaat het spel weer verder. Als het verhaaltje afgelopen is, willen de dames meteen een andere rol kiezen en weer aan de slag. Ik gebruik dit moment echter om nog even de kleine dingen die me opgevallen zijn te bespreken. Eerst geef ik ze een groot compliment over hoe lief ze voor elkaar zijn en hoe goed ze elkaar vertellen wat ze aan het doen zijn en waar ze naar toe gaan. Daarna vraag ik ze om goed te blijven denken aan de rol waar ze inzitten en goed te blijven afspreken wie wat doet bij het tafel dekken, zodat het voor allebei gezellig blijft. We spelen het nog een keer. Deze keer ben ik klein kind, is Aniek vader en Bea groot kind. Ik hoef nauwelijks bij te sturen. Het is

blijven Luisteren naar de ander Aankondigen weglopen	gezellig en er wordt enthousiast gespeeld. Aniek blijft goed in haar rol en luistert aandachtig wat Bea en ik zeggen. Bea zegt het tegen Aniek als ze naar een andere hoek gaat. We zitten net aan tafel als een klasgenootje komt vertellen dat de fruitkring bijna begint. De juffrouw komt ook even kijken en vraagt of we misschien het fruit gezellig in de speelzaal willen opeten. Dat willen de dames wel en samen eten we het fruit op. Ondertussen spreken de dames af welke rol ze dadelijk willen spelen (na het speelkwartier). Aniek houdt er rekening mee wat Bea wil. Na het speelkwartier spelen we het verhaaltje nog één keer, waarbij Bea moeder is, Aniek groot kind en ik klein kind. Ook deze keer hoef ik nauwelijks bij te sturen. Ze vinden het jammer dat we moeten stoppen. Het valt me op dat Aniek nog steeds niet moe is. Ze heeft heel intensief meegespeeld en bleef goed in haar rol.
Luisteren naar de ander	• Spelsituatie 2: ‘Samen een hele dag beleven’ (in thema ‘Tijd’).
In de rol blijven	<i>Voorbespreking.</i> Dit keer kunnen we pas na het speelkwartier beginnen. Omdat er drie hoeken meedoen (de slaapkamer, de huishoek met de kamer en de keuken en de ‘natte’ hoek als badkamer) is het echter voor Aniek heel belangrijk om goed de looproutes te weten. Daarom verken ik met haar de looproutes voor het speelkwartier. Na het speelkwartier neem ik Aniek, Bram en Pien mee naar de speelzaal en nemen we samen aan de hand van de plaatjes, die ook in de huishoek hangen een normale dag met hen door. Daarna maken we de afspraakjes (zie boven). Vervolgens lopen we naar de klas en gaan de kinderen met veel bravoure aan de slag in de speelhoeken.
Eigen weg vinden In de rol blijven Spullen aangeven	<i>Spelverloop.</i> We beginnen in de slaapkamer. De kinderen liggen te ‘slapen’. Bram en Pien vinden het grappig dat Aniek op haar buik slaapt. Ze houden goed rekening met haar. Dan gaat de wekker. Ze staan op en maken de gordijnen open. Dan gaan ze naar de badkamer om hun snoetjes te wassen. Aniek loopt alleen. Dit gaat best goed. Ze heeft niet zo’n zin in het wassen van haar snoet, maar doet toch mee, knap! Pien doet de kraan open voor Aniek en geeft haar de handdoek aan.
Vertellen Vertellen	Daarna gaan ze ontbijten. Bram is een meester in het verwoorden van wat hij allemaal doet, super! Pien heeft het nog niet zo in de gaten. Ik help haar regelmatig door te zeggen dat ze wel tegen Aniek en Bram mag vertellen wat ze doet. De tafel wordt afgeruimd en het is tijd om naar school te gaan. Pien neemt Aniek bij de hand. Ik laat dit nu gebeuren, omdat de route naar school
Weg wijzen	

Bemoederen Spullen aangeven Vertellen Bemoederen Eigen weg vinden Baas spelen	zelf bedacht wordt door Pien en Bram en het anders voor Aniek teveel energie kost om zelf de weg achter hen aan te vinden. Na school gaan ze naar huis en de koekoeksklok laat weten dat het tijd is om te lunchen. De tafel wordt gedekt en Aniek helpt ook mee. Samen wordt er gezellig gegeten. Bij het afruimen van de tafel valt me op dat Pien het snel wil doen en niet in de gaten heeft dat Aniek nog niets heeft kunnen afruimen. Als ik dit bespreek met Pien, dan mag Aniek de rest afruimen. Daarbij geeft ze Aniek de spullen op de juiste manier aan. Bram ruimt het in de kast en vertelt weer precies wat hij aan het doen is. Nu is het tijd om samen te spelen. Pien trekt verkleedkleden aan. Bram en Aniek willen dit niet. Na het spelen is het tijd voor het warme eten. Ook dit gaat gezellig en Aniek doet goed mee. Bij het afruimen hebben Pien en Bram weer even niet in de gaten dat ze Aniek alles uit handen nemen. Ik stuur even bij. Daarna gaan ze in 'bad'. Dat gaat ook goed. Na het bad lopen ze naar de slaapkamer. Aniek loopt zelf. Voor het slapengaan wil Bram nog een verhaaltje voorlezen. Dan geeft de juf het einde van de werkles aan! Aniek moppert even: ze verheugde zich op het verhaaltje van Bram. Bram mag zijn verhaaltje even afmaken. Dan is het afgelopen. Bram had het graag nog een keer gespeeld. Dit is opvallend, want normaal kiest hij nooit voor de huishoek. Ook voor Bram weer een overwinning! • Spelsituatie 3: 'Mama is jarig!' <i>Voorbespreking.</i> Deze keer deed Patty uit groep 1 mee en Bram uit groep 2. Bram speelt uit zichzelf niet in de huishoek en dit willen we graag stimuleren. Hij kan echter heel goed het spel verwoorden en begeleiden en houdt al goed rekening met Aniek. Zo heeft hij dus ook een voorbeeldfunctie voor Patty. Ik vertelde het verhaaltje dat we zouden gaan spelen en we spraken af dat ik als eerste de moeder zou spelen en zij de kinderen die de verjaardag voor mama voorbereiden. Zo kon ik ze begeleiden in het eerste deel van het verhaal, want mijn rol kwam pas in de tweede helft van het verhaal voor. We liepen samen even de route van de slaapkamer naar de keuken\kamer en keken waar alle spullen lagen die we nodig hadden. Ook spraken we af dat Bram en Patty goed zouden vertellen wat ze allemaal deden, Aniek helpen met het cadeautje maken en inpakken en het zeggen tegen Aniek als ze bij haar weg zouden lopen. Met Aniek sprak ik af dat ze goed in de rol zou blijven en goed samen de dingen zou doen, zoals cadeautje maken, stoel versieren, taart bakken enz. <i>Spelverloop.</i> Het is de dag vóór de verjaardag van mama. De kinderen beginnen aan de voorbereiding van mama's verjaardag. Eerst maken ze ieder
---	--

Eigen weg vinden Spullen aangeven Vertellen De baas spelen Weg wijzen Weg wijzen Weg wijzen Weg wijzen In de rol blijven Baas spelen Weg wijzen Vertellen Luisteren naar de ander	een tekening. Die pakken ze mooi in (Ik help Aniek tussendoor, want mijn rol als mama begint pas later). Daarna verstoppert ze de cadeautjes ergens in huis. Aniek doet dit ook zelfstandig. Daarna versieren ze samen de stoel. Patty doet veel alleen. Bram begeleidt Aniek hierbij. Patty vertelt wel al goed wat ze aan het doen is. Daarna wordt de taart gebakken. Ze overleggen samen wat er op de taart moet. Ik merk dat Aniek nu al veel meer luistert naar wat de andere kinderen willen en niet haar eigen smaak erdoor probeert te 'duwen'. Knap! Als de taart klaar is gaan ze zich wassen en de pyjama aandoen. Ik moet ze even zeggen dat ze Aniek naar de badkamer moeten begeleiden, want we hadden nog geen plek afgesproken voor de badkamer. Bram begeleidt met: 'Kom maar, Aniek!' en Patty begeleidt door op de 'deur' van de badkamer te kloppen. Leuk om te zien hoe ze dit al automatisch doen. Daarna gaan ze slapen. Patty begeleidt Aniek weer door ergens op te kloppen bij het bed. De volgende morgen gaat de wekker en staan ze op. Ze gaan naar 'beneden' en dekken de tafel. Ook maken ze een ontbijtje voor mama, compleet met bloemetje. Ze gaan mama wakker 'zingen'. Aniek lacht als ze voelt hoe ik in 'bed' lig. Ze zingt ook nog een zelfgemaakt liedje voor mij! Mama gaat naar de keuken en mag op de versierde stoel gaan zitten. Bram pakt de taart van het aanrecht en snijdt voor iedereen een stuk af. Aniek doet lekker mee met opeten (Ze maakt gebruik van het plastic bestek). Patty vraagt Aniek om af te spreken na school. Hier heeft Aniek geen zin in. Ik vraag door: 'Heeft Aniek geen tijd om af te spreken, omdat ze naar oma gaat?' Dan zegt ze het volgende: 'Nee, ik wil wel met Bram afspreken!' Weer een groeisprongetje! Aniek gaat zelf aan Bram vragen of hij wil afspreken. Voor de eerste keer! Daarna is het in de klas tijd voor de fruitkring. Bram, Patty, Aniek en ik eten ons fruit lekker in de huishoek aan onze mooi versierde tafel. Bram vraagt of we het na het buitenspelen nog eens spelen en of hij dan de vader mag zijn die jarig is. Na het buitenspelen worden de rollen weer verdeeld. Iedereen wil echter nog een keertje jarig zijn. Omdat ik ze tegemoet wil komen gaan ze ermee akkoord dat ze allemaal tegelijk jarig mogen zijn. Ook Aniek vindt dit goed. We spelen het nog eens, waarbij ik moeder ben en zij mijn jarige kinderen zijn. Bram en Patty wijzen Aniek weer goed de weg. Ook vertellen ze elkaar wat ze aan het doen zijn. Aniek luistert goed wat de andere kinderen doen. • Spelsituatie 4: 'Nieuwe schoenen voor de lente' <i>Voorbespreking.</i> Deze keer ging Iris mee uit groep 1. De schoenenwinkel was al ingericht en werd door haar aandachtig bekeken. Ze wilde eigenlijk
---	--

Spullen aangeven	meteen aan de slag. We gingen echter eerst in de kring zitten, op de mat in de schoenenwinkel. Aniek was net de dag ervoor nieuwe lenteschoenen gaan kopen, dus de timing was perfect. We bespraken wat voor soort schoenen je draagt in de lente en in de zomer. Wat is het verschil met winterschoenen? Wat moet je weten als je naar de schoenenwinkel gaat (de maat)? Als je niet weet of je voeten gegroeid zijn, hoe kom je er dan achter (voetenmeter)? Zijn alle schoenen even duur? Waar ligt dat aan? Enz. Na de bespreking was het tijd om de winkel te gaan verkennen. Ik liet Aniek eerst de schoenen verkennen. Iris mocht steeds één schoen uit het rek halen en Aniek mocht de andere schoen erbij gaan zoeken. Dit deed Iris netjes met: 'Alsjeblieft Aniek!' Toen alle schoenen ontdekt waren maakten we het rondje door de winkel, zodat Aniek wist waar de rekken stonden, waar de voetenmeter was en waar de toonbank was. Ook liepen we de route naar huis en terug. Daarna legde ik de meisjes uit dat het belangrijk was om zoveel mogelijk te vertellen wat ze deden en dat Iris goed op Aniek zou letten om te kijken of ze hulp nodig had bij het vinden van de weg of bij het passen van de schoenen. Vervolgens werden de rollen verdeeld. Iris was moeder, Aniek kind en ik was de schoenenverkoper.
Eigen weg vinden Eigen weg vinden Eigen weg vinden Aankondigen weglopen Vertellen	<i>Spelverloop.</i> Iris en Aniek begonnen 'thuis'. Aniek zegt tegen mama dat haar schoenen te klein zijn. 'Zullen we nieuwe schoenen gaan kopen, mama?' Mama vindt het goed, samen lopen ze naar de schoenenwinkel. Aniek vindt de weg zelf. In de schoenenwinkel vraagt de verkoper of ze weet welke maat ze nodig heeft. Dit weet ze niet. We meten even de voeten op. Daarna gaat ze zelfstandig op zoek naar schoenen. Ze vindt schoenen die haar passen, maar omdat ze de schoenen zelf nog niet aankrijgt, doet ze alsof. Dit vinden Iris en ik prima. Daarna worden de schoenen afgerekend. Iris betaalt de schoenen. Aniek vindt zelf de weg naar de kassa. Ze luistert goed hoe Iris betaald bij de toonbank. Daarna wil mama zelf ook nog schoenen passen. Aniek loopt weer mee de winkel in. Ze gaat even mee helpen, maar al gauw is het genoeg en wil ze naar 'huis'. Ze is niet om te praten! Moeder vindt het goed, rekent haar schoenen af en gaat mee naar huis. Ze loopt voorop. Thuis gaat ze meteen aan de slag en vergeet dat Aniek nog niet thuis is. Ze vergeet ook helemaal om te vertellen wat ze aan het doen is. Ik maak haar daar op attent, maar het helpt niet echt! 'Thuis' wil Aniek slapen. Ik merk ook dat ze echt moe is! Ik ben benieuwd of ik haar nu nog gemotiveerd krijg om het spel nog eens te spelen in een andere rol. Ik bespreek het spel even met ze. Wijs Iris er Iris op, dat het voor Aniek belangrijk is dat ze vertelt wat ze doet en dat ze het vertelt als ze naar een andere hoek loopt. We spelen het spel opnieuw en deze keer is Aniek de mama, ik kind en Iris de schoenenverkoper. Ik vertel Aniek precies wat ik doe en ik zie aan haar gezicht dat ze plezier heeft. Ik vertel ook wat Iris doet,

Vertellen Eigen weg vinden In de rol blijven In de rol blijven	want die vergeet het te vertellen en zit in haar eigen spel. Aniek loopt één keer tegen het schoenenrek, maar verder vindt ze haar eigen weg en blijft in haar rol. We hebben nog even tijd om het nog eens te spelen, waarbij Aniek de verkoper is en ik de moeder. Iris zou kind spelen, maar haakt af en gaat haar eigen ding doen. Aniek blijft goed in haar rol en speelt het spel uit met mij.
	• Spelsituatie 5: ‘Tante To komt op theevisite’.
	<i>Voorbespreking.</i> Ik vertel het verhaal van tante To, die heel ver weg woont. Ze komt op theevisite en wordt opgehaald door papa en kind. We verdelen de rollen. Ik vertel dat ik het eerst tante To zal spelen, om een voorbeeld te geven. Aniek wil mama zijn, Juul papa en Kim kind. Daarna gaan we de route lopen. We kijken in de keuken, waar de telefoon staat en het theeservies, de koekjes enz. We lopen naar de garage met de auto en we lopen naar het station. Daarna laat ik de route weer terug lopen van het station naar de garage, naar de keuken. Aniek kan dit helemaal alleen. Vervolgens maken we de afspraakjes, zodat de kinderen weten waar ze op kunnen letten.
Eigen weg vinden	
Eigen weg vinden In de rol blijven Hulp vragen	<i>Spelverloop.</i> De telefoon gaat. Mama Aniek neemt hem aan. Ze spreekt met tante To af dat papa en Kim haar op gaan halen van het station. Ondertussen dekt mama Aniek de tafel, met het theeservies en de schaaltes met koekjes en chocolaatjes. Ze ‘piept’ een keer als ze iets niet kan vinden in de keuken, maar daarna kan ze het zelfstandig. Juul en Kim gaan naar het station, om tante To op te halen. Daarna gaan ze samen naar huis, waar mama wacht met de thee. Eerst vindt de begroeting plaats. Aniek zit goed in haar rol. Ze vertelt en gedraagt zich als een echte moeder. Juul helpt haar mee om de dingen die nog niet op tafel staan te halen. Daarna schenkt mama Aniek, samen met tante To de thee (ranja) in. Ze kan het al bijna helemaal alleen. Gezellig pratend drinken we de thee en eten we de koekjes. Ondertussen vraagt mama Aniek af en toe of iemand nog thee wil en schenkt dan bij. Juul is behulpzaam als de ranja langs het kopje dreigt te gaan. Aniek vindt zelf haar weg in de keuken. Dan is het fruitpauze. We eten het fruit gezellig aan ons tafeltje.
In de rol blijven Spullen aangeven Eigen weg vinden In de rol blijven Eigen weg vinden	
Eigen weg vinden Eigen weg vinden	Na het buitenspelen maken we het verhaaltje even af en wordt tante To, na een warm afscheid weer naar het station gebracht. Ondertussen zet mama Aniek enkele spulletjes weer op het ‘aanrecht’. De hele tafel afruimen lukt nog niet, vanwege de ranja. Daar is ze ook voorzichtig mee. Daarna bespreken we weer even kort wat er goed ging en waar we op kunnen letten en worden de rollen opnieuw verdeeld. Kim is nu tante To, Juul mama, Aniek papa en ik kind. Ik laat Aniek weer even de routes lopen. Dit gaat goed. Dan beginnen we.
Eigen weg vinden	

In de rol blijven	Ik haal samen met papa Aniek tante To van het station. Aniek blijft goed in haar rol.
Vertellen Vertellen	Thuis gekomen gaan we weer aan tafel en schenkt dit keer papa Aniek de thee in. Ook dit keer helpt Juul goed mee. Het verwoorden van wat de kinderen doen gaat dit keer minder goed. Juul doet dit redelijk, maar Kim nog niet. Kim is echter wel van groep 1. Kim houdt wel rekening met Aniek, net als Juul. Ook deze keer verloopt het spel weer goed.
Eigen weg vinden	• Spelsituatie 6: ‘Bij de dokter’. <i>Voorbespreking.</i> Deze keer gaan Catie en Jolien mee. We gaan eerst in de keuken zitten om te bespreken. Tijdens het gesprekje word ik regelmatig onderbroken door Catie. Ik vertel het verhaaltje dat we gaan spelen . Daarna maken we afspraakjes. Ik merk dat ik voor Catie en Jolien de afspraakjes twee keer moet herhalen, omdat ze veel met zichzelf bezig zijn. Uiteindelijk begrijpen ze het. We verdelen de rollen en lopen de route van de keuken naar de slaapkamer. Van de slaapkamer naar de kamer van de dokter en daarna naar de wachtkamer. Vervolgens weer naar huis. Aniek weet de weg.
Weg wijzen In de rol blijven Eigen weg vinden	<i>Spelverloop.</i> Aniek is de dokter. Catie is mama en Jolien is kind. Catie denkt er aan om de kruidjes onder de tafel te zetten, omdat Aniek erlangs moet om naar de dokterspraktijk te gaan. Knap! Aniek wil de doktersjas aan, leuk! Voorheen wilde ze nooit verkleeden. Ze gaat alvast de spuitjes klaarleggen. Catie en Jolien gaan in bed liggen, het is nacht. Dan gaat de wekker. Catie en Jolien staan op. Ze gaan ontbijten. Catie dekt de tafel. Aniek luistert naar wat ze doen. Jolien zegt dat ze zich niet zo lekker voelt. Mama Catie vraagt waar het pijn doet. Jolien heeft echt een wondje aan haar been. Mama Catie gaat de dokter bellen. Dokter Aniek neemt op. Ze vraagt wat er aan de hand is en zegt dat ze even langs mogen komen. Dit doet ze goed. Catie en Jolien gaan naar de wachtkamer. Even later worden ze geroepen door dokter Aniek. Die vraagt aan Jolien waar het pijn doet. Ze pakt de pleisters zelf en wordt door mama Catie geholpen. Zij knipt een stuk pleister af. Dokter Aniek doet de pleister zelf op de wond en zet een spuitje. Dat gaat goed. Ze zegt dat Jolien maar even naar bed moet gaan. Mama en Jolien gaan naar huis. Ik zeg tegen Aniek dat ze nu wel even papa mag zijn, want de dokter is klaar. Ze moppert niet, maar gaat het meteen doen. Ze loopt zelf naar de keuken en gaat lekkere soep maken voor Jolien. Dit kan ze ook zelfstandig. Catie gaat een lekker bordje fruit voor de zieke maken. Zij vertelt goed wat ze allemaal doet. Daarna is het fruitpauze en eten we ons fruit weer gezellig in ons keukentje.
Luisteren naar de ander	Na de pauze wil Catie dokter spelen. Aniek wil wel kind zijn en Jolien de mama. Ze willen snel aan de slag. We lopen de routes nu niet nog een keer. Ik zie meteen dat Aniek even gedesoriënteerd is. Als ze

In de rol blijven Eigen weg vinden Weg wijzen Eigen weg vinden Weg wijzen Weg wijzen	eenmaal weet waar de slaapkamer is, dan kent ze de weg weer. Ze speelt de rol van kind heel goed. Ze kan goed verwoorden wat ze allemaal voelt als ze ziek is. De route van de keuken naar de wachtkamer is ze even kwijt. Jolien wijst haar goed de weg door voor haar uit te 'stappen' op de grond. Ook tegen de dokter vertelt Aniek goed wat haar mankeert. Na het doktersbezoek vindt ze goed de weg naar huis en naar de slaapkamer. Catie houdt goed in de gaten of Aniek goed meeloopt. Jolien let er nu niet goed op en doet haar eigen ding.
In de rol blijven	We ruilen nog één keer van rollen. Aniek is mama, Jolien dokter en Catie kind. Aniek is een goede mama. Ze vraagt goed wat er aan de hand is met haar kind en voert een echt gesprekje met de dokter. Bij haar hoeft ik niet te vertellen wat ze kan zeggen. Bij Catie en Jolien soms wel. Ze kan de weg naar huis weer zelf vinden. In de keuken maakt ze lekkere soep voor haar kind. Dit doet ze ook zelfstandig. Dan is het tijd om af te sluiten.
Eigen weg vinden Eigen weg vinden	

Bijlage 13.

Kwantitatieve analyse sociale vaardigheden Aniek.

Tabel totaalscores sociale vaardigheden Aniek.

Screeningslijst	Afname 13 - 01 - 2010				Afname 19-04-2010		
Sociale vaardigheden							
Score	+	+/-	-		+	+/-	-
Moeder	9	11	5		16	11	1
Leerkracht	9	10	12		9	14	8
Angelique	9	16	6		18	12	1
Totaal	27	37	23		43	37	10

Bijlage 14.

Kwantitatieve analyse contactname klasgenoten met Aniek.

Totaalscore contactname klasgenoten met Aniek.

Screeningslijst Contactname met blinde leerling	Afname 22 – 02– 2010				Afname 19–04-2010		
Score	+	+/-	-		+	+/-	-
Leerkracht	4	8	12		8	11	4
Angelique	2	10	12		10	14	0
Totaal	6	18	24		18	25	4

Bijlage 15.

Kwantitatieve analyse contactname begeleidster met Aniek.

Totaalscore contactname begeleidster met Aniek.

Screeningslijst Contactname met blinde leerling	Afname 22 – 02– 2010				Afname 19 – 04- 2010		
Score	+	+/-	-		+	+/-	-
Leerkracht	13	9	2		17	6	1

Bijlage 16.

Verslag observatie spelontwikkeling met behulp van de lijst 'Fasen Spel Spelontwikkeling'

(<http://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/26105-spelontwikkeling-kind-signalen-van-ontwikkelingsproblemen.html>)

en het verslag van het diagnostisch onderzoek d. d. 23 – 11 – '09.

Datum: 22 – 02 – '10.

Doel: Vergelijken van de spelontwikkeling van Aniek met de spelontwikkeling van een ziend kind en van de spelontwikkeling zoals die eind november 2009 was, met de spelontwikkeling nu, eind februari 2010. Als ik die in kaart heb gebracht, kan ik beter aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van Aniek in mijn spelbegeleiding.

Uitkomsten.

Aniek wil nog steeds graag richting geven aan het spel. Ze accepteert het wel steeds beter als de leerkracht zegt dat eerst het werkje van de juffrouw af moet en dat ze daarna zelf mag aangeven hoe ze het spel of werkje wil doen. Om haar te helpen dit te accepteren heb ik een dikke duimenkaart ingezet, waarbij ik met haar afgesproken heb dat ze een 'dikke-duimensticker' krijgt als ze niet moppert bij het werkje van de juffrouw. Dit gaat nu een stuk beter, maar nog niet helemaal vlekkeloos. Op momenten dat het werkje moeilijk wordt of als Aniek vermoeid is, probeert ze het spel weer te bepalen.

Aniek is nieuwsgierig naar andere kinderen en vindt het nu leuk om samen met een ander kind een gezelschapsspelletje te doen. De sociale interesse kwam in het diagnostisch onderzoek steeds naar voren. Ook hier geldt weer dat het bepalen van het spel weer opspeelt als ze moe is of als het spel moeilijker wordt.

Het fantasiespel is goed op gang gekomen. Ze kan de fantasie nu goed scheiden van de werkelijkheid. Sinds een maand vindt ze het ook leuk om in de huishoek te spelen en neemt dan graag de rol van vader op haar. Ook hier wil ze regelmatig bepalend zijn.

Bij het omgaan met materiaal en de tactiele waarneming valt op dat ze alweer wat verder in haar ontwikkeling is dan in november. Ze kan al beter werken en tasten in het platte vlak. Ze brengt echter nog steeds te weinig ordening aan bij het neerleggen in spullen, is heel bewegelijk en daardoor vaak dingen kwijt. Kleuren binnen de lijntjes van de markeerpasta is nog heel moeilijk.

Wat betekent dit voor mijn begeleiding van Aniek.

Om het spelen met andere kinderen verder te ontwikkelen is een goede begeleiding in vrije spelsituaties heel belangrijk. In de huishoek houdt dit in dat Aniek eerst de kans moet krijgen om de spelhoek te ontdekken en het materiaal dat zich in de spelhoek bevindt. Daarna kan het samenspelen begeleidt worden.

Bij het doen van gezelschapsspelletjes probeer ik meer spelletjes te zoeken met vormen in het platte vlak, zodat tegelijkertijd de tastzin verder ontwikkeld wordt.

Vervolgens blijft het bepalen van het spel een belangrijk aandachtspunt. Dit is een constant aandachtspunt in mijn begeleiding van Aniek.

Bijlage 17. Screeningslijst 'Sociale vaardigheden blinde leerling'.

Er bestond een 'Screeningslijst sociale vaardigheden voor kinderen met visueel functieverlies' van Visio. Deze was echter van 1996 en gedateerd. Daarom heb ik de lijst zelf aangevuld met nieuwe inzichten vanuit recente onderzoeken van Dik (2005), Ingsholt (2009), Paynter (1998), medewerkers Convergo en Theofaan (1996), Sacks (2003) en items van de SCOL (Sociale Competentie Observatie Lijst, <http://scol.nl/?main=deitems>).

Screeningslijst sociale vaardigheden blinde leerling.	+	+ -	-
+ <i>Altijd</i>			
+/- <i>Soms wel/ soms niet</i>			
- <i>Nog niet</i>			
Groet iemand bij binnenkomst of vertrek			
Kijkt de ander aan, als er tegen “hem” gesproken wordt			
Neemt initiatief tot contact/ begint een praatje			
Heeft een actieve rol in het gesprek			
Eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte			
Kan “om de beurt” praten			
Steekt de vinger op			
Wacht op “zijn” beurt/ kan uitstel aan			
Gebruikt de juiste gezichtsuitdrukkingen			
Vraagt hulp indien nodig			
Bedankt na verkregen hulp			
Weigert hulp op een goede manier			
Durft “nee” te zeggen			
Durft gevoelens te uiten			
Reageert evenwichtig op vervelende opmerkingen/ kritiek			
Durft eigen mening/ kritiek te geven			
Benoemt anders “zien” indien nodig			
Geeft uitleg over visuele beperking			
Kan zelf beslissingen nemen			
Komt zelf met praktische oplossingen			
Geeft blijk zich te verplaatsen in de ander			
Merkt afnemen interesse bij de ander op			
Is behulpzaam ten aanzien van anderen			
Kan complimenten geven			
Luistert naar aanwijzingen van de juf over gedragsverandering			
Drijft de eigen wil niet door			
Heeft controle over eigen ongepast gedrag			
Speelt met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten			
Maakt effectief gebruik van humor bij contacten met anderen			
Is zich bewust van uiterlijke verzorging			
Kan netjes eten en drinken			

Datum:

Leerling:

Bijlage 18.

‘Screeningslijst contactname met blinde leerling’.

Deze screeningslijst is ontwikkeld vanuit de tips uit het artikel *‘Contact met iemand met een verstandelijke beperking die slechtziend of blind is.’* Gevonden: 22 – 9 – 2009 op www.visio.org , aangevuld door Angelique Minten en Twan Arts, AOB - er bij Sensus.

Datum:

Leerling:

<u>Screeningslijst contactname met blinde leerling</u>	+	+/-	-
+ Altijd			
+/- Soms wel/soms niet			
- Nog niet			
Spreekt duidelijk en rustig			
Noemt bij begroeting altijd de naam			
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft			
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken			
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden			
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is			
Biedt geen overbodige hulp			
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling			
Benoemt gevoelens van het kind			
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien			
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen			
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen			
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling			
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'			
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties			
Begeleidt leerling in spelsituaties			
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten			
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt			
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn			
Geeft informatie over de indeling van de ruimte			
Vermijdt struikelblokken			
Schuift stoel onder de tafel			
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats			
Laat deuren niet half open staan			

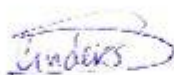
Bijlage 19a en b.

- a. Formulier met de toestemming van de ouders van Aniek voor publicatie van het meesterstuk en van de kinderen van groep 1 en 2 voor publicatie van de foto's en het beeldmateriaal uit het meesterstuk.**
- b. Ingevulde screeningslijsten van het onderzoek.**

Toestemming ouders voor de publicatie van foto's en beeldmateriaal.

De onderzoeker Angelique Minten vraagt toestemming om de foto's en het beeldmateriaal die gemaakt zijn tijdens de begeleide spelsituaties te mogen publiceren in haar meesterstuk en tijdens de presentatie van het meesterstuk.

Deze toestemming vraagt ze aan de volgende ouders:

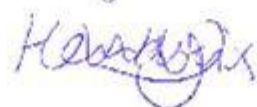
Dhr. /mevr. Linders:

Dhr./mevr. Gielen:

Dhr./mevr. Peek:

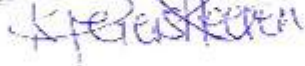
Dhr./mevr. Visser:

Dhr./mevr. Weijers:

Dhr./mevr. Chi:

Dhr./mevr. van Haaren:

Dhr./mevr. Kleeven:

Dhr./mevr. Peters:

Screeningslijst sociale vaardigheden	+	+	-
Groet iemand bij binnenkomst of vertrek		×	
Kijkt de ander aan, als er tegen "hem" gesproken wordt			×
Neemt initiatief tot contact/ begint een praatje	×		
Heeft een actieve rol in het gesprek	×		
Eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte			×
Kan "om de beurt" praten		×	
Steekt de vinger op	?		
Wacht op "zijn" beurt/ kan uitstel aan		×	
Gebruikt de juiste gezichtsuitdrukkingen	?		
Vraagt hulp indien nodig		×	
Bedankt na verkregen hulp	×		
Weigert hulp op een goede manier		×	
Durft "nee" te zeggen	×		
Durft gevoelens te uiten	×		
Reageert evenwichtig op vervelende opmerkingen/ kritiek	?		
Durft eigen mening/ kritiek te geven		×	
Benoemt anders "zien" indien nodig			
Geeft uitleg over visuele beperking	×		
Kan zelf beslissingen nemen		×	
Komt zelf met praktische oplossingen		×	
Geeft blijk zich te verplaatsen in de ander		×	
Merkt afnemen interesse bij de ander op	×		
Is behulpzaam ten aanzien van anderen		×	
Kan complimenten geven	×		
Luistert naar aanwijzingen van de juf over gedragsverandering	?		
Drijft de eigen wil niet door			×
Heeft controle over eigen ongepast gedrag	?		
Speelt met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten	×		
Maakt effectief gebruik van humor bij contacten met anderen		×	
Is zich bewust van uiterlijke verzorging			×
Kan netjes eten en drinken			×

+ Altijd
 +/- Soms wel / soms niet
 - Nog niet

Datum: 13-1-'10

Leerling: Aniek Linders

Ingevuld door mama

Screeningslijst sociale vaardigheden	+	+	-
Groet iemand bij binnenkomst of vertrek		x	
Kijkt de ander aan, als er tegen "hem" gesproken wordt			x
Neemt initiatief tot contact/ begint een praatje		x	
Heeft een actieve rol in het gesprek	x		
Eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte		x	
Kan "om de beurt" praten			x
Steekt de vinger op		x	
Wacht op "zijn" beurt/ kan uitstel aan		x	
Gebruikt de juiste gezichtsuitdrukkingen	x		
Vraagt hulp indien nodig		x	
Bedankt na verkregen hulp		x	
Weigert hulp op een goede manier	x		
Durft "nee" te zeggen	x		
Durft gevoelens te uiten		x	
Reageert evenwichtig op vervelende opmerkingen/ kritiek	x		
Durft eigen mening/ kritiek te geven			x
Benoemt anders "zien" indien nodig			x
Geeft uitleg over visuele beperking		x	
Kan zelf beslissingen nemen			x
Komt zelf met praktische oplossingen			x
Geeft blijk zich te verplaatsen in de ander			x
Merkt afnemen interesse bij de ander op			x
Is behulpzaam ten aanzien van anderen	x		
Kan complimenten geven	x		
Luistert naar aanwijzingen van de juf over gedragsverandering			x
Drijft de eigen wil niet door			x
Heeft controle over eigen ongepast gedrag			x
Speelt met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten			x
Maakt effectief gebruik van humor bij contacten met anderen	x		
Is zich bewust van uiterlijke verzorging	x		
Kan netjes eten en drinken		x	

Datum: 13-01-10

Leerling: Iniek

Ingevuld door de leerkracht

+ Altijd

+/- Soms wel/soms niet

- Nog niet

Screeningslijst sociale vaardigheden	+	+	-
Groet iemand bij binnenkomst of vertrek		X	
Kijkt de ander aan, als er tegen "hem" gesproken wordt		X	
Neemt initiatief tot contact/ begint een praatje	X		
Heeft een actieve rol in het gesprek	X		
Eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte		X	
Kan "om de beurt" praten		X	
Steekt de vinger op			X
Wacht op "zijn" beurt/ kan uitstel aan			X
Gebruikt de juiste gezichtsuitdrukkingen		X	
Vraagt hulp indien nodig	X		
Bedankt na verkregen hulp	X		
Weigert hulp op een goede manier		X	
Durft "nee" te zeggen	X		
Durft gevoelens te uiten	X		
Reageert evenwichtig op vervelende opmerkingen/ kritiek		X	
Durft eigen mening/ kritiek te geven	X		
Benoemt anders "zien" indien nodig			X
Geeft uitleg over visuele beperking			X
Kan zelf beslissingen nemen		X	
Komt zelf met praktische oplossingen			X
Geeft blijk zich te verplaatsen in de ander		X	
Merkt afnemen interesse bij de ander op		X	
Is behulpzaam ten aanzien van anderen		X	
Kan complimenten geven	X		
Luistert naar aanwijzingen van de juf over gedragsverandering		X	
Drijft de eigen wil niet door			X
Heeft controle over eigen ongepast gedrag		X	
Speelt met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten	X		
Maakt effectief gebruik van humor bij contacten met anderen		X	
Is zich bewust van uiterlijke verzorging		X	
Kan netjes eten en drinken		X	

Datum: 13-01-10

Leerling: Aniek

Ingevuld door Angelique

+ Altijd

+/- Soms wel/soms niet

- Nog niet.

Ingenuld door Angehique

Datum: 22-02-10

Leerling: gr. 1/2

Screeningslijst contactname met blinde leerling		+	+	-
+	Altijd		-	
+/-	Soms wel/soms niet			
-	Nog niet			
Spreekt duidelijk en rustig		X		
Noemt bij begroeting altijd de naam			X	
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft			X	
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken				X
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden			X	
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is			X	
Biedt geen overbodige hulp				X
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling			X	
Benoemt gevoelens van het kind				X
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien			X	
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen				X
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen			X	
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling				X
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'				X
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties				X
Begeleidt leerling in spelsituaties			X	
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten		X		
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt				X
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn				X
Geeft informatie over de indeling van de ruimte			X	
Vermijdt struikelblokken				X
Schuift stoel onder de tafel				X
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats			X	
Laat deuren niet half open staan				X

Ingevuld door de leerkracht.

Datum: 22-02-'10

Leerlingen

Screeningslijst contactname met blinde leerling		+	+	-
+	Altijd		-	
+/-	Soms wel/soms niet			
-	Nog niet			
Spreekt duidelijk en rustig			X	
Noemt bij begroeting altijd de naam				X
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft			X	
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken				X
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden			X	
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is		X		
Biedt geen overbodige hulp				X
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling			X	
Benoemt gevoelens van het kind		X		
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien			X	
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen				X
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen		X		
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling			X	
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'				X
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties				X
Begeleidt leerling in spelsituaties			X	
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten		X		
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt				X
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn				X
Geeft informatie over de indeling van de ruimte				X
Vermijdt struikelblokken				X
Schuift stoel onder de tafel			X	
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats				X
Laat deuren niet half open staan				X

Datum: 22-02-'10

Leerling: Begeleidster
Angelique

Screeningslijst contactname met blinde leerling		+	+	-
+	Altijd		-	
+/-	Soms wel/soms niet			
-	Nog niet			
Spreekt duidelijk en rustig		x		
Noemt bij begroeting altijd de naam			x	
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft			x	
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken			x	
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden		x		
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is		x		
Biedt geen overbodige hulp			x	
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling		x		
Benoemt gevoelens van het kind		x		
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien		x		
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen		x		
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen		x		
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling		x		
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'			-	x
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties			x	
Begeleidt leerling in spelsituaties		x		
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten		x		
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt			x	
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn			x	
Geeft informatie over de indeling van de ruimte		x		
Vermijdt struikelblokken		x		
Schuift stoel onder de tafel			x	
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats				x
Laat deuren niet half open staan			x	

Datum: 1-4-2010

klasgeroeten
met

Leerling: Aniek Linders

Screeningslijst		+	+	-
contactname met blinde leerling			-	
+	Altijd			
+/-	Soms wel/soms niet			
-	Nog niet			
Spreekt duidelijk en rustig		X		
Noemt bij begroeting altijd de naam		X		
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft		X		
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken			X	
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden		X		
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is		X		
Biedt geen overbodige hulp		X		
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling				
Benoemt gevoelens van het kind				
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien		X		
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen		X		
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen		X		
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling		X		
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'		X		
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties			X	
Begeleidt leerling in spelsituaties		X		
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten		X		
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt				
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn		X		
Geeft informatie over de indeling van de ruimte				
Vermijdt struikelblokken				
Schuift stoel onder de tafel				
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats		X		

Datum: 19-04-'10

Leerlingen gr 1 en 2

<i>Screeningslijst contactname met blinde leerling</i>		+	+	-
+	Altijd		-	
+/-	Soms wel/soms niet			
-	Nog niet			
Spreekt duidelijk en rustig		X		
Noemt bij begroeting altijd de naam		X		
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft		X		
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken			X	
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden			X	
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is		X		
Biedt geen overbodige hulp			X	
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling		X		
Benoemt gevoelens van het kind			X	
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien			X	
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen			X	
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen		X		
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling		X		
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'			X	
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties			X	
Begeleidt leerling in spelsituaties		X		
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten		X		
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt			X	
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn			X	
Geeft informatie over de indeling van de ruimte			X	
Vermijdt struikelblokken			X	
Schuift stoel onder de tafel			X	
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats		X		
Laat deuren niet half open staan			X	

Screeningslijst sociale vaardigheden	+	+	-
+ Altijd			
+/- Soms wel/ soms niet			
- Nog niet			
Groet iemand bij binnenkomst of vertrek		X	
Kijkt de ander aan, als er tegen "hem" gesproken wordt		X	
Neemt initiatief tot contact/ begint een praatje	X		
Heeft een actieve rol in het gesprek	X		
Eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte		X	
Kan "om de beurt" praten		X	
Steekt de vinger op	?		
Wacht op "zijn" beurt/ kan uitstel aan		X	
Gebruikt de juiste gezichtsuitdrukkingen		X	
Vraagt hulp indien nodig		X	
Bedankt na verkregen hulp	X		
Weigert hulp op een goede manier		X	
Durft "nee" te zeggen	X		
Durft gevoelens te uiten	X		
Reageert evenwichtig op vervelende opmerkingen/ kritiek		X	
Durft eigen mening/ kritiek te geven	X		
Benoemt anders "zien" indien nodig	X		
Geeft uitleg over visuele beperking	X		
Kan zelf beslissingen nemen	X		
Komt zelf met praktische oplossingen	X		
Geeft blijk zich te verplaatsen in de ander	X		
Merkt afnemen interesse bij de ander op	X		
Is behulpzaam ten aanzien van anderen	X		
Kan complimenten geven	X		
Luistert naar aanwijzingen van de juf over gedragsverandering	?		
Drijft de eigen wil niet door		X	
Heeft controle over eigen ongepast gedrag	?		
Speelt met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten	X		
Maakt effectief gebruik van humor bij contacten met anderen	X		
Is zich bewust van uiterlijke verzorging		X	
Kan netjes eten en drinken			X

Datum: 19-04-'10

Leerling: Aniek Linders

ingewuld door mama

Screeningslijst sociale vaardigheden	+	+	-
+ Altijd			
+/- Soms wel/ soms niet			
- Nog niet			
Groet iemand bij binnenkomst of vertrek		X	
Kijkt de ander aan, als er tegen "hem" gesproken wordt		X	
Neemt initiatief tot contact/ begint een praatje	X		
Heeft een actieve rol in het gesprek	X		
Eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte	X		
Kan "om de beurt" praten	X		
Steekt de vinger op		X	
Wacht op "zijn" beurt/ kan uitstel aan		X	
Gebruikt de juiste gezichtsuitdrukkingen	X		
Vraagt hulp indien nodig		X	
Bedankt na verkregen hulp	X		
Weigert hulp op een goede manier	X		
Durft "nee" te zeggen	X		
Durft gevoelens te uiten	X		
Reageert evenwichtig op vervelende opmerkingen/ kritiek	X		
Durft eigen mening/ kritiek te geven	X		
Benoemt anders "zien" indien nodig		X	
Geeft uitleg over visuele beperking			X
Kan zelf beslissingen nemen		X	
Komt zelf met praktische oplossingen	X		
Geeft blijk zich te verplaatsen in de ander	X		
Merkt afnemen interesse bij de ander op	X		
Is behulpzaam ten aanzien van anderen		X	
Kan complimenten geven	X		
Luistert naar aanwijzingen van de juf over gedragsverandering	X		
Drijft de eigen wil niet door		X	
Heeft controle over eigen ongepast gedrag		X	
Speelt met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten	X		
Maakt effectief gebruik van humor bij contacten met anderen	X		
Is zich bewust van uiterlijke verzorging		X	
Kan netjes eten en drinken		X	

Datum: 19-04-'10

Leerling: Aniek Linders

Ingevuld door Angelique

Screeningslijst sociale vaardigheden	+	+	-
+ Altijd			
+/- Soms wel/ soms niet			
- Nog niet			
Groet iemand bij binnenkomst of vertrek		X	
Kijkt de ander aan, als er tegen "hem" gesproken wordt			X
Neemt initiatief tot contact/ begint een praatje	X		
Heeft een actieve rol in het gesprek		X	
Eerbiedigt iemands persoonlijke ruimte			X
Kan "om de beurt" praten			X
Steekt de vinger op		X	
Wacht op "zijn" beurt/ kan uitstel aan		X	
Gebruikt de juiste gezichtsuitdrukkingen		X	
Vraagt hulp indien nodig		X	
Bedankt na verkregen hulp		X	
Weigert hulp op een goede manier		X	
Durft "nee" te zeggen	X		
Durft gevoelens te uiten	X		
Reageert evenwichtig op vervelende opmerkingen/ kritiek	X		
Durft eigen mening/ kritiek te geven		X	
Benoemt anders "zien" indien nodig			X
Geeft uitleg over visuele beperking		X	
Kan zelf beslissingen nemen		X	
Komt zelf met praktische oplossingen			X
Geeft blijk zich te verplaatsen in de ander			X
Merkt afnemen interesse bij de ander op			X
Is behulpzaam ten aanzien van anderen	X		
Kan complimenten geven	X		
Luistert naar aanwijzingen van de juf over gedragsverandering		X	
Drijft de eigen wil niet door		X	
Heeft controle over eigen ongepast gedrag			X
Speelt met meerdere/ verschillende leeftijdsgenoten	X		
Maakt effectief gebruik van humor bij contacten met anderen	X		
Is zich bewust van uiterlijke verzorging	X		
Kan netjes eten en drinken		X	

Datum: 19-04-'10

Leerling: Aniek
ingevuld door leetkracht

Datum: 19-04-10

Leerling: Angelique

<i>Screeningslijst contactname met blinde leerling</i>		+	+	-
+	Altijd		-	
+/-	Soms wel/soms niet			
-	Nog niet			
Spreekt duidelijk en rustig		X		
Noemt bij begroeting altijd de naam			X	
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft		X		
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken		X		
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden		X		
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is		X		
Biedt geen overbodige hulp			X	
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling		X		
Benoemt gevoelens van het kind		X		
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien		X		
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen		X		
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen		X		
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling		X		
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'			X	
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties		X		
Begeleidt leerling in spelsituaties		X		
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten		X		
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt			X	
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn			X	
Geeft informatie over de indeling van de ruimte		X		
Vermijdt struikelblokken		X		
Schuift stoel onder de tafel			X	
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats				X
Laat deuren niet half open staan		X		

Datum: 19-04-'10

Leerlingen met Cniet
gr. 1/2

Screeningslijst contactname met blinde leerling		+	+	-
+	Altijd		-	
+/-	Soms wel/soms niet			
-	Nog niet			
Spreekt duidelijk en rustig			X	
Noemt bij begroeting altijd de naam			X	
Zegt de naam als hij/zij iets aangeeft			X	
Vertelt vooraf dat hij/zij de persoon gaat helpen of aanraken		X		
Ziet waar hij/zij hulp kan bieden		X		
Biedt hand aan, wanneer blinde leerling in onbekende omgeving is			X	
Biedt geen overbodige hulp			X	
Houdt rekening met de gevoelens van de blinde leerling		X		
Benoemt gevoelens van het kind		X		
Houdt er rekening mee dat de blinde leerling niet kan zien		X		
Geeft concrete uitleg over de plaats waarop iets zich bevindt/ laat de plek eventueel voelen			X	
Tikt op de stoel om blinde leerling de stoel te wijzen		X		
Tikt op de tafel, wanneer hij/zij daar iets neerzet voor de blinde leerling		X		
Vermijdt woorden als 'hier' en 'daar'			X	X
Verwoordt visuele informatie tijdens instructie/lesgebeuren/ sociale situaties			X	
Begeleidt leerling in spelsituaties			X	
Geeft blinde leerling evt. aanschouwingsmateriaal in handen om te tasten		X		
Laat het weten als hij/zij de ruimte verlaat of wegloopt				X
Spreekt in gezelschap aanwezigen bij de naam aan, zodat duidelijk is wie er in de ruimte zijn				X
Geeft informatie over de indeling van de ruimte			X	
Vermijdt struikelblokken			X	
Schuift stoel onder de tafel			X	
Zet voorwerpen altijd op een vaste plaats				X
Laat deuren niet half open staan				X